

Міністерство внутрішніх справ України
ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ
КАФЕДРА ПСИХОЛОГІЇ ТА ПЕДАГОГІКИ

**НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ
НА НОВОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ
УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА**

*Матеріали Всеукраїнської
науково-практичної конференції
(м. Дніпро, 15 листопада 2023 р.)*

За загальною редакцією
доктора психологічних наук, доцента
В. В. Корнієнко

Дніпро
2024

УДК 159.9
Н 35

*Рекомендовано до друку
науково-методичною радою
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
протокол № 4 від 19.12.2023*

Н 35 Національна ідентичність на новому етапі розвитку українського суспільства: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Дніпро 15 листоп. 2023 р.) ; за заг. ред. д-ра психол. наук, доц. В.В. Корнієнко. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2024. 148 с.

ISBN 978-617-8035-91-4

У збірнику подаються тези доповідей учасників Всеукраїнської науково-практичної конференції «Національна ідентичність на новому етапі розвитку українського суспільства», що проходила 15 листопада 2023 року в місті Дніпрі на базі Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ.

Видання адресоване науковцям, аспірантам, здобувачам вищої освіти, психологам, корекційним педагогам, соціальним працівникам та всім, для кого важливим є вивчення питань психологічного здоров'я особистості в контексті актуальних проблем суспільства.

За зміст та достовірність матеріалів, поданих у збірнику, відповідальність повністю несуть автори публікацій.

ISBN 978-617-8035-91-4

© ДДУВС, 2024
© Автори, 2023

Всеукраїнська науково-практична конференція

**«ПСИХОЛОГІЧНА ОРГАНІЗАЦІЯ ВНУТРІШНЬОГО СВІТУ
ЛЮДИНИ: ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА»**

15 листопада 2023 року

Всеукраїнська науково-практична конференція організована кафедрою психології та педагогіки Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ.

До участі в роботі науково-практичної конференції долучились понад 80 вчених таких установ як: Управління молоді, фізичної культури та спорту Запорізької обласної державної адміністрації; Комунальний заклад «Обласний центр патріотичного виховання молоді» Запорізької обласної ради; Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ; Комунальне підприємство "Музей історії Дніпра" Дніпровської міської ради; Управління психологічного забезпечення МВС України; Харківський національний університет внутрішніх справ; Донецький національний університет внутрішніх справ; ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України; Департамент молодіжної політики та національно-патріотичного виховання Дніпровської міської ради; Львівський національний університет імені Івана Франка; Національна школа суддів України; Ужгородський національний університет.

Редакційна колегія

Савіщенко Вікторія, т.в.о. директора Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, доцент;

Вишневський Сергій, завідувач відділення психологічного забезпечення відділу кадрового забезпечення Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ;

Корнієнко Вікторія, завідувач кафедри психології та педагогіки Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, доктор психологічних наук, доцент.

Організаційний комітет

Корнієнко Вікторія, завідувач кафедри психології та педагогіки Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, доктор психологічних наук, доцент.

ЗМІСТ

Анісімов Дмитро Actual problems of the state language under martial law	10
Антал Аліна, Корнієнко Вікторія Смислові складові уявлень особистості про сім'ю на сучасному етапі розвитку українського суспільства	12
Асабіна Дар'я Роль психологічної підтримки в захисті психосоціальних прав людини під час збройних конфліктів	14
Бєлов Михайло Загроза державній мові як загроза національній безпеці	17
Білопола Анастасія, Сергієні Олена Взаємозв'язок властивостей темпераменту та самореалізації особистості	20
Бочарова Анастасія Українська молодь у часи війни: психологічний та соціальний аспект	23
Бугаєнко Тимур Суб'єктивні та об'єктивні фактори національної ідентичності	25
Бурмистрова Єлизавета Підтримання психологічного здоров'я в умовах війни	27
Вакулик Вячеслав, Шевяков Олексій Психологічні деструкції ідентичності антропогенного походження в тваринництві України	30
Вобленко Валентин Психологічний аспект поведінкових змін поліцейського, які відбулися в період військового стану	33
Голуб Юлія Вплив сімейного виховання на розвиток особистості	36

Горіна Ольга Національно-патріотичне виховання студентської молоді в умовах війни	38
Горіна Ольга, Вострова Аліна, Комар Анжеліка Мова як чинник національної безпеки	41
Гречишкін Єгор Актуальні питання впливу сім'ї, освіти та медіа на формування національної свідомості дітей та молоді	45
Дрозд Андрій Особливості реабілітації правоохоронців, які втратили кінцівки	47
Кільова Софія Роль сім'ї в формуванні національної самосвідомості дітей та молоді	50
Кірнос Дмитро ПТСР як предикат кризи ідентичності особистості	52
Ковалевська Дар'я Українізація суспільства в умовах воєнного стану	54
Лазарєва Олександра Зміна національної ідентичності сучасної молоді в умовах воєнного стану	56
Лепський Максим Національна ідентичність як об'єкт агресії в інформаційно-психологічному вимірі війни	59
Лук'яненко Олена Володіння державною мовою як складова іміджу правоохоронця	63
Майборода Анна Формування національної свідомості у вихованні молоді	64
Марков Максим Фізична підготовка правоохоронців як складова якісної підготовки кадрів для правоохоронних органів	67

Матвеева Лариса

Пасіонарність як чинник формування національної ідентичності 70

Мельник Володимир

Дискурс національної ідентичності в зарубіжних джерелах 73

Мітченко Катерина, Мірошник Зоя

Зрілість поліцейського в умовах сьогодення:
виклики, реалії, перспективи 76

Молитва Кристина

Національна гідність сучасної молоді:
особливості та шляхи формування 79

Москаленко Ярослав

Формування нової концепції правової культури в професійній
діяльності як запорука збереження національної ідентичності 81

Мухіна Галина

Особливості формування національної ідентичності українців
в умовах суспільних подій, що можуть спричинити колективну травму ... 82

Огаренко Тетяна

Мовний чинник формування національної самосвідомості молоді 86

Оніщук Лариса

Національно-культурна ідентифікація
на основі українських бойових мистецтв 88

Панасенко Елліна, Голєва Аліна

Феномен навчального стресу: теоретико-прикладний аспект 91

Першина Наталія

Нематеріальна культурна спадщина як чинник
формування національної ідентичності 95

Петровська Інга

Громадянська ідентичність українців: сучасні реалії та перспективи 98

Савіщенко Вікторія

Психічне здоров'я українців:
правовий та психолого-педагогічний аспект 102

Саковський Данило

Об'єктивна потреба та суб'єктивні фактори
формування національної ідентичності 106

Сахарова Катерина

Етапи формування національної ідентичності особистості 108

Сахно В'ячеслав

Державна мова як чинник забезпечення національної безпеки 111

Сергієні Олена, Полюх Вікторія

Соціальна адаптація молодших підлітків
в умовах шкільного закладу 113

Скиба Елеонора

Соціальне прогнозування національної ідентичності:
гендерний та соціальний аспекти 117

Терехова Ганна

Фізична підготовка поліцейських
під час воєнного стану: проблеми та перспективи 119

Терехова Ганна

Особливості підготовки майбутніх
поліцейських у воєнний період 121

Третяк Ян

Громадянська ідентичність в структурі національної ідентичності 123

Чорноус Оксана

Власні назви людей як засіб уподібнення до чужої нації 127

Шарамок Катерина

Вплив воєнного конфлікту на формування
національної ідентичності української молоді 128

Шевченко Богдан

Загроза державній мові як загроза національній безпеці 131

Шевченко Олександр

Концепт національної ідентичності
з позицій структурного підходу 132

Шевяков Олексій, Жигайло Наталія, Славська Яніна	
Розвиток професійної ідентичності в умовах війни	135
Шинкаренко Інна	
Українська мова в галузі юридичної освіти	139
Шишкіна Ангеліна	
Психологічна стресостійкість особистості в умовах життєвих криз	141
<i>Відомості про авторів</i>	144

Дмитро Анісімов
доктор філософії в галузі права,
викладач кафедри спеціальної
фізичної підготовки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ACTUAL PROBLEMS OF THE STATE LANGUAGE UNDER MARTIAL LAW

According to Art. 10 of the Constitution of Ukraine, the state language in Ukraine is Ukrainian. The state ensures the comprehensive development and functioning of the Ukrainian language in all spheres of public life throughout Ukraine. Ukraine guarantees the free development, use and protection of Russian and other languages of national minorities of Ukraine. The state promotes the learning of languages of international communication. The use of languages in Ukraine is guaranteed by the Constitution of Ukraine and determined by law.

At the same time, in the Decision of the Constitutional Court of Ukraine «In the case of the constitutional petition of 48 people's deputies of Ukraine on the constitutionality of the Law of Ukraine «On Education»» № 10-р / 2019 of July 16, 2019 the court stressed that a unique phenomenon that is a means of socialization, a form of realization of the creative potential of each person, and knowledge of the state language contributes to the socialization of the individual and is a means of preventing discrimination. Ukrainian is the language of official communication of officials and officials in the performance of their duties, in the work and record keeping of public authorities and local governments, in court proceedings, as well as in the educational process in state and municipal educational institutions of Ukraine. The state must ensure the comprehensive development and functioning of the Ukrainian language in all spheres of public life throughout Ukraine. Thus, the court concludes, the Ukrainian language as the state language is mandatory throughout Ukraine in the public sphere, as well as in public spheres of public life, including education.

Moreover, the language issue has become very important for the Ukrainian people in connection with the armed aggression by the Russian Federation, which began on February 24, 2022. Thus, recent events in Ukraine have provided an additional impetus for the establishment of the Ukrainian language as the state language and the eradication of the Russian language, primarily from state bodies. However, despite the so-called political coloration of the attitude of state bodies to the languages of national minorities, this issue is reflected much more deeply, it is almost invisible to the average citizen.

People of different nationalities use a wide range of languages through which information is transmitted. The question of whether a foreign language can influence

the mentality of the people has long been the subject of scientific research.

Thus, cognitive physiology researchers have proved the statement that a language influences a person's consciousness. The Koreans, for example, pay more attention than the Englishmen to how the objects match each other and how they are connected. The Japanese prefer grouping objects relying on the material they are made of whereas the Englishmen do it keeping in mind the form of the objects. Russian speaking people differentiate between different shades of blue color much quicker than English speaking people do it. If the language does influence our consciousness, people speaking different languages percept differently what is going on. The experiment proved that watching a video showing either a walking woman, or a running man, or children riding bikes German speaking people were more inclined to try and realize the aim of everything shown. They longed to get to know where they were going, what for, why. Whereas those speaking English in the best part just enjoyed watching the video. The first group of people thought much about the possible consequences and about 40% of them intended to define the objective of everything shown. The second group of participants got interested in the action on the screen, did not think about the results and only 25% of them thought about the possible objective. One should state here that we do not claim whether these interpretations are correct or not. Both of them have the right to exist [1, 49], [2, 103], [3, 23]

Thus, we cannot but recognize the fact that every language has its own ways of expressing ideas. The quicker a language learner adopts the mannerisms and mentality of target language speakers the better his delivery becomes alongside of his grammar, pronunciation and of course confidence. The important part of language learning involves personality changes on a subconscious level. Fluent speakers of a foreign language are those who have acquired personality changes and are very comfortable with them. But it is the learner who has to resolve the problem whether it makes him harm or broadens his horizons [1, p. 49]. However, it should be remembered that the language issue is becoming even more relevant in a state of war, which requires further research and legislative changes.

1. Dmytro Anisimov, T.V. Pakulova The Influence of a Language on a Person's Mentality. *Розширюючи обрії* : зб. тез десятого міжнар. форуму студ. і молодих учених, 14 – 15 квітня 2016 р., м. Дніпропетровськ / за ред. С.І. Костицької; М-во освіти і науки України; Нац. гірн. ун-т. Дніпро : НГУ, 2016. Т. 1. С. 49.

2. Анісімов Д.О. Окремі аспекти впливу іноземної мови на свідомість суб'єкта пізнання. *Матеріали науково-практичного семінару «Мова і право»* (09 листопада 2016 року, Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ). Дніпро : ДДУВС, 2016. С. 103–107.

3. Анісімов Д.О. Влияние иностранного языка на сознание в творчестве Ф.М. Достоевского. *Принципи дидактики в контексті філософсько-правових конструкцій* : матеріали круглого столу, присвяченого Міжнародному дню філософії (24 листопада 2016 р., м. Дніпропетровськ). Дніпропетровськ : Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2016. С. 22–27.

Аліна Антал

здобувач вищої освіти

Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Вікторія Корнієнко

доктор психологічних наук, доцент,

завідувач кафедри психології та педагогіки

СМИСЛОВІ СКЛАДОВІ УЯВЛЕНЬ ОСОБИСТОСТІ ПРО СІМ'Ю НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Проблема подружніх конфліктів у молодій сім'ї сьогодні є дуже актуальною, оскільки дослідження М.І. Алексєєвої, Т.В. Говорун, С.В. Дворняка, В.І. Зацепіна, Т.С. Кириленко, С.В. Ковальова, О.С. Кочаряна, М.М. Обозова дозволяють зробити висновок про наявність кризи, в якій сьогодні опинилася молода сім'я як елемент соціальної системи суспільства. Ознаками такої кризи є: висока незадоволеність подружнім життям, порушений розвиток стосунків у шлюбі, конфлікти, стійка орієнтація подружжя на розлучення, на сім'ю з маленькими дітьми, неможливість досягти гармонії, збільшення кількості розлучень. З цієї точки зору зрозуміло, що сім'я потребує психологічної підтримки та допомоги, особливо на початковому етапі свого розвитку.

Проблемою сімейних конфліктів займалися багато вітчизняних і зарубіжних вчених. Відомі праці Г.М. Андрєєвої, Ю.Е. Альошиної, Н.В. Грішиної, Е.Г. Ейдеміллера, М.А. Іванової, С.В. Ковальова, С. Кратохвіла, Н. Пезешкіана, В.А. Сисенко, Т.М. Трапезнікової, Л.Б. Шнейдер, В.Р. Юстіцкіса тощо. У літературі немає єдиної думки щодо комплексного підходу до діагностики сімейних стосунків, недостатньо розроблені варіанти попередження та подолання протиріч у сім'ї. Значної уваги потребують теоретичні та експериментальні дослідження причин подружнього конфлікту в молодій сім'ї, яка легко піддається впливу різноманітних зовнішніх і внутрішніх негативних факторів.

Звертаючись до законодавства України, ми можемо зробити висновок, що сім'я – це особи, які ділять спільний побут та об'єднані взаємними обов'язками. Аналізуючи наукову літературу із зазначеної теми, було визначено важливість саме початкового періоду розвитку сім'ї, а не етапу побуту. Вироблення загальних сімейних цінностей молодій сім'ї починається з формування духовних зв'язків між партнерами, а завершується пошуком ставлення до особистих кордонів, яке влаштовує обох.

Недостатня тривалість знайомства до укладення шлюбу,

невідповідність спільних інтересів, вагітність (яка виникла до укладення шлюбу), залежність одного із партнерів від батьків, ідеалізація подружніх відносин, різні уявлення про розподілення ролі у сім'ї – все це фактори, які дестабілізують сімейне життя майбутнього подружжя. Саме ці фактори можуть стати підґрунтям подружнього конфлікту у молодій сім'ї.

Звертаючись до термінологічної бази психології, можна визначити, що під конфліктом спеціалісти розуміють зіткнення протилежних інтересів, думок або цілей, а саме виникнення подружнього конфлікту полягає в зіткненні позицій, які суперечать одна одній. Заглиблюючись у літературу відомих у наш час вчених, можна зробити висновок, що основою сімейних конфліктів є невідповідність уявлень членів сім'ї про потреби кожного, або невідповідність між уявленням та реальністю. Фахівці в області сімейного консультування та психотерапії стверджують, що при хронічних конфліктах членам сім'ї бажана допомога сімейного консультанта або психотерапевта.

Примітно, що в процесі сімейного консультування та психотерапії відносини між членами сім'ї змінюються за допомогою психотерапевтичних і психокорекційних методів. У рамках сімейної психотерапії існують різні підходи до психологічної підтримки сім'ї: психодинамічна, структурна, поведінкова, комунікативна, транзакційна, стратегічна моделі сімейного консультування та модель консультування на основі досвіду.

На тлі цього варто зазначити, що ефективність консультативної допомоги сім'ї залежить від вдалого вибору діагностичного інструментарію. Аналіз літератури підтверджує, що сьогодні фахівцями в галузі психологічної діагностики розроблено значну кількість діагностичних схем для дослідження сім'ї, а саме: «модель Мак-Мастерса», описана Н. Епштейном, Б. Бішопом і Л. Балдвіном, «Триосьова класифікація проблемних сімей» В. Танга, Дж. Мак-Дермота, «колова модель» Д. Ольсона, Д. Шпренкле, К. Русселя, модель оцінки сім'ї В.Біверса і М. Войлєро.

Варто зазначити, що вченими було досліджено низку специфічних діагностичних методів, які дозволяють психологам аналізувати подружні стосунки. Як приклад, варто зазначити Г. Андрєєву з її етапною технікою вивчення родини, В. Сміхову з методами діагностики психології здоров'я сім'ї, В. Торохтій з методами діагностики особистісних взаємин, В. Левкович з методами діагностичної методики сімейного конфлікту, який виникає на підґрунті міжособистісного конфлікту в сім'ї, та О.Зуськову, яка модифікувала тест Роршаха, щоб здійснювати діагностичний аналіз порушення спілкування в окремих сім'ях.

З метою формування у молоді навичок конструктивного вирішення міжособистісних конфліктів у подружніх стосунках розроблено тренінгову програму на тему: «Конструктивне вирішення конфліктів у сімейних стосунках». Метою є гармонізація когнітивної, афективної та поведінкової підструктур особистості. Чітка структура та рівномірний поділ теми кожного уроку сприяє оптимальній організації роботи молоді, підвищує її активність і

готовність сприймати та виконувати запропоновані завдання.

Варто зазначити, що психологи-консультанти часто використовують рекомендації, які мають психологічне підґрунтя, щоб запобігти виникненню сімейних конфліктів.

Дар'я Асабіна

здобувач вищої освіти

Науковий керівник:

Інна Шинкаренко

кандидат психологічних наук, доцент,

доцент кафедри гуманітарних дисциплін

та психології поліцейської діяльності

Дніпропетровського державного університету

внутрішніх справ

РОЛЬ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ В ЗАХИСТІ ПСИХОСОЦІАЛЬНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ

У сучасному світі збройні конфлікти стають невід'ємною складовою геополітичного ландшафту, залишаючи за собою не тільки матеріальні руйнації, але й серйозні виклики для психічного та соціального здоров'я людей, що опиняються в їх впливовій зоні. В умовах невизначеності, страху та загрози для особистої безпеки, психосоціальні права стають уразливими, вимагаючи особливої уваги та захисту. Україна, як багато інших країн, пережила важкі моменти своєї історії, пов'язані зі збройними конфліктами, які вплинули не лише на фізичне, але й на психосоціальне благополуччя її громадян. У контексті таких випробувань виникає необхідність розглядати питання захисту психосоціальних прав людини, звертаючи увагу на роль психологічної підтримки. В умовах, коли військові дії торкаються кожного аспекту життя суспільства, включаючи психічне здоров'я та соціальну адаптацію, важливість психологічного супроводу та захисту психосоціальних прав стає надзвичайно актуальною. У цьому контексті вивчення ролі психологічної підтримки в створенні ефективної системи захисту психосоціальних прав людини в Україні стає не лише академічним завданням, але і практичною необхідністю для забезпечення всебічної підтримки.

Збройні конфлікти завжди призводять до людських втрат, збільшення кількості переміщених осіб, стресових ситуацій та економічної нестабільності у житті місцевого населення та країни в цілому. Тому поява в Україні нових вразливих груп населення та незавершеність державної системи соціальної підтримки таких людей зумовила зростання інтересу до соціальної роботи та підготовки професійних соціальних працівників, які працюють з

постраждалим населенням та надають соціально-психологічну допомогу. Ситуації та події, які виникають в умовах збройних конфліктів та можуть негативно впливати на людей, пов'язані переважно з такими обставинами як: перебування під обстрілами; знаходження в зоні масового ураження; потрапляння у полон; наявність травм, поранень, контузій, що призводять до загрози життя; людські жертви; вимушене переселення людей з місць їх постійного проживання; втрата людьми контактів із близькими, сім'єю; страх та стурбованість за свою безпеку та безпеку своїх рідних і близьких; голод або його загроза; втрата житла, майна, роботи та стурбованість тим, як вижити в нових умовах.

До цільових груп, які зазнали травматичного досвіду під час збройного конфлікту, належать: учасники бойових дій, внутрішньо переміщені особи (люди, які пережили бойові дії, втратили близьких та рідних, позбавлені майна та роботи); сім'ї загиблих або зниклих безвісти; особи, що потерпіли від катувань та незаконно утримувані під вартою або у полоні, заручники, а також члени їхніх родин [1. с. 176].

Збройний конфлікт спричиняє психологічну травму, а наслідки військового травматичного стресу залежать від психологічних факторів, таких як психічні та особистісні особливості військовослужбовців, адекватність механізмів психологічного захисту та адаптації, а також тривалість впливу стресорів. Психологічна травма, отримана внаслідок участі в бойових діях, класифікується як "посттравматичний стресовий розлад". Термін *Posttraumatic stress disorder (PTSD)* було введено у 1980 році М. Horowitz та В. Dohrenwend. Наслідки проявляються симптомами "психологічного захисту", такими як амнезія, явна або удавана втрата пам'яті, розумова відсталість, уникнення будь-яких спогадів, пов'язаних з пережитими подіями, так звані "флешбеки", нав'язливі спогади, страхи, нічні кошмари, тривога, порушення сну і втрата спокою і радості життя [2. с. 92].

Подолання соціальних стресів може допомогти зменшити психологічні проблеми. Постраждалі люди є вразливими, але вони також мають сильні сторони, потенційні ресурси та можливості, а також низку потреб. Соціальні проблеми вирішуються в контексті навколишнього середовища, полегшуючи психологічні проблеми та запобігаючи психічним захворюванням. Наприклад, соціальна робота у сфері реагування на надзвичайні ситуації реалізується за допомогою двох основних комплексних підходів:

– Гуманітарний підхід: організація та надання гуманітарної допомоги населенню з акцентом на негайне та невідкладне реагування на ранніх стадіях надзвичайної ситуації, основними цілями якого є задоволення базових потреб та захист постраждалого населення;

– Підхід розвитку: фокусується на розвитку окремих осіб, громад і сімей, зосереджуючись насамперед на соціальних і психологічних аспектах, а не на фізичних і матеріальних. На цих підходах будуються основні напрями соціальної роботи в надзвичайних ситуаціях. Стратегії зміцнення людського

потенціалу включають відновлення медичних послуг, створення освітніх програм, центрів підтримки громад, реабілітаційних центрів для постраждалих, створення груп самопомоги та навчання самоорганізації. Стратегії відновлення громад і громадянського суспільства включають: сприяння розвитку громад, примиренню та відновленню відносин у громадах; допомогу сім'ям у відновленні житла; підтримку будівництва нових будинків; залучення членів громад до відновлення та посилення ролі місцевих організацій. Стратегії сприяння ініціативам, що приносять дохід: залучення членів громади до відбудови будинків, інфраструктури тощо; створення місцевих кредитних систем; забезпечення навчання для працевлаштування [3].

Програми, що реалізуються в надзвичайних ситуаціях соціальними працівниками урядових і неурядових організацій по всьому світу, можна поділити на загальні та специфічні:

– Загальні програми спрямовані на надання гуманітарної допомоги, медичної допомоги, поліпшення житлових умов, підтримку людей, які переживають стресові ситуації, та реабілітацію;

– Специфічні програми стосуються сімей та їхніх окремих членів, наприклад, освітні програми для дітей, програми психосоціальної підтримки дітей та жінок, програми воз'єднання сімей тощо. (Специфічні програми – це програми, спрямовані на задоволення конкретних потреб, наприклад, репатріація, реінтеграція, інтеграція, права людини, орієнтація в правовому та нормативному полі).

Соціальні працівники часто використовують у своїй роботі елементи, як гуманітарного підходу, так і підходу розвитку. Важливо долучатися до розробки та реалізації психосоціальних програм, заходів з відновлення громад, примирення та відновлення безпеки. Науково обґрунтованого підходу до соціальної роботи з постраждалими від збройного конфлікту не існує. Він постійно оновлюється і доповнюється з урахуванням міжнародного досвіду та розширенням дослідницької бази і досвіду фахівців, які безпосередньо працюють з постраждалими від збройного конфлікту [4. с.48-50].

Отже робимо висновки, що збройні конфлікти, незалежно від їхнього масштабу чи тривалості, виробляють невизначеність, стрес та травматичний вплив на психічне та соціальне благополуччя людей, задіяних у цих подіях. Розглядаючи роль психологічної підтримки в захисті психосоціальних прав людини в умовах збройних конфліктів, можна визначити, що цей аспект виявляється критичним для створення ефективного механізму захисту та відновлення прав та гідності особи. Психологічна підтримка стає невід'ємною складовою у процесі відновлення, забезпечення психічного здоров'я та соціальної адаптації постраждалих. Вона допомагає виявляти та ефективно управляти стресовими ситуаціями, розкриває проблеми психічного здоров'я, що можуть виникати внаслідок конфлікту, та надає засоби для їхнього подолання.

У контексті збройних конфліктів, де постраждалі можуть втрачати свої

основні права, включаючи право на життя, безпеку та основні соціальні блага, психологічна підтримка є ключовим інструментом для захисту їхніх психосоціальних прав. Забезпечуючи можливість відновлення, психологічна підтримка допомагає постраждалим не лише вижити в умовах конфлікту, але й відновити свою гідність, самостійність та активність у суспільстві. Однак для досягнення максимального ефекту необхідно забезпечити доступність психологічної допомоги для всіх, хто має потребу в ній, а також підтримувати дослідження та впровадження новітніх методів у цій області. Лише такий комплексний підхід може гарантувати повноцінний захист та відновлення психосоціальних прав людини в умовах збройних конфліктів.

1. Соціально-педагогічна та психологічна допомога сім'ям з дітьми в період військового конфлікту: Навч. посібник / Андрєнкова В.Л., Бандурка І.О., Бочкар Н.П., Виходцева О.А., Врицяк Т.В. та ін.. – Київ: МЖПЦ «Ла Страда-Україна», 2015. – 176 с.

2. Психосоціальна підтримка в умовах надзвичайних ситуацій: підхід резилієнс: Навч.-метод. посіб. / Н. Гусак, В. Чернобровкіна, В. Чернобровкін, А. Максименко, С.Богданов, О. Бойко ; за заг. ред. Н. Гусак; Нац. ун-т «Києво-Могилянська академія». – Київ: НУКМА, 2017. – 92 с.

3. Як зберегти психологічне здоров'я під час війни – поради від американського психіатра URL: <https://cutt.ly/uJ3I4JG>

4. Заворотний В. І. Посттравматичні стресові розлади у учасників антитерористичної операції (бойові психогенії, клінікопсихопатологічна характеристика). Український вісник психоневрології. 2017. Том 25. Вип. 1(90). С.48 – 50.

Михайло Белов

здобувач вищої освіти

Науковий керівник:

Інна Шинкаренко

доцент кафедри

гуманітарних дисциплін

та психології поліцейської діяльності

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ,

кандидат психологічних наук, доцент

ЗАГРОЗА ДЕРЖАВНІЙ МОВІ ЯК ЗАГРОЗА НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ

Збереження та розвиток державної мови є головною складовою національної безпеки для кожної країни. Питання використання державної мови та її співвідношення з мовами національних меншин, тема загрози державній мові та її впливу на національну безпеку набула нового звучання та актуальності. Спроби посунутися у напрямі імплементації міжнародних

договорів та дотримання мовних прав меншин можуть викликати сумніви у суверенітеті та збереженні ідентичності держави. В цьому контексті, розглядаючи тему загрози державній мові, ми розуміємо не лише внутрішні виклики та труднощі, а й їх можливі національні та міжнародні наслідки.

Конституційний Суд України ухвалив рішення щодо законності Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної», прийнятого 25 квітня 2019 року під номером 2704–VIII, визнавши його конституційним. Це рішення було прийнято 14 липня у відповідь на конституційне подання 51 народного депутата України, і суддя-доповідач у цій справі був Сергій Головатий [1].

У своєму рішенні Конституційний Суд України підкреслив, що «українська мова є невід'ємною частиною української державності, що має історичну спадкоємність від давньокіївських часів». Судді також наголосили, що будь-які дії, спрямовані на зміну юридичного статусу української мови як державної, є неприпустимими і порушують конституційний порядок держави, загрожуючи її національній безпеці та самому існуванню [4].

Суд у своєму рішенні підкреслив важливість володіння українською мовою для громадян України, розглядаючи це як обов'язок громадянства. Водночас громадяни мають право обирати мову для особистого спілкування. [5].

За словами Конституційного Суду, законодавче регулювання, спрямоване на визнання української мови державною, також сприяє демократичному розвитку держави. Заходи, включені в закон з диференційованим підходом, відповідають легітимній меті, яку ставить перед собою законодавець у цьому питанні.

Конституційний Суд вважає, що оспорюваний закон є інструментом для подолання наслідків тривалого періоду, коли різні частини України були в складі інших держав. Цей закон надає юридичну основу для впровадження інституційних механізмів, що підтримують українську мову як державну і дозволяють державі вживати заходи підтримки для української мови, не обмежуючи при цьому мовні права національних меншин в Україні.

Конституційний Суд також визнав, що законодавча ініціатива народних депутатів України під час розгляду оспорюваного закону в парламенті не порушувала законодавчих процедур [3].

Захищаючи свою позицію, суб'єкт права на конституційне подання посилається на Європейську мовну хартію, яку Україна ратифікувала Законом від 15 травня 2003 року № 802-IV. Конституційний Суд України відзначає, що оспорюваний Закон не служить інструментом для впровадження цієї хартії. Закон і Хартія мають різні предмети регулювання, як це видно з їх назв та змісту, і тому вирішення питання про відповідність чи невідповідність Закону приписам Хартії є навмисним і юридично необґрунтованим.

Проте під час конституційного розгляду Суд виявив існування двох офіційних перекладів тексту Хартії на українську мову та практичне

використання кожного з них в певному історичному контексті. Рішення Суду наголошує, що основною проблемою є те, що залежно від використаного провідного терміну в українському тексті – «регіональні мови або мови меншин» або «регіональні або міноритарні мови» – автоматично змінюються об'єкти і цілі Хартії як міжнародного договору.

Конституційний Суд України вказав, що відповідні державні органи, включаючи Міністерство закордонних справ України, Кабінет Міністрів України та Верховну Раду України, відповідно до своїх повноважень і компетенції повинні вирішити питання стосовно однозначності офіційного перекладу Хартії українською мовою і вжити необхідних заходів для виконання зобов'язань, які Україна взяла на себе при ратифікації Хартії як міжнародного договору [2].

Отже з аналізу та рішення Конституційного Суду України можна підкреслити, що загроза державній мові є не лише проблемою лінгвістичного характеру, але і загрозою для національної безпеки країни. Збереження і підтримка державної мови є важливим аспектом суверенітету та ідентичності держави, і в умовах розмаїття мовних груп та національних меншин, правильне балансування мовних політик є надзвичайно складним завданням. Постійна увага до питань мовної політики та захисту державної мови є необхідною для збереження національної безпеки та стабільності в державі, оскільки вона визначає ідентичність та єдність суспільства. Таким чином, тема загрози державній мові має важливе значення для кожної країни, і вирішення цього питання вимагає уважного та збалансованого підходу, який би враховував як мовні права меншин, так і необхідність збереження та розвитку державної мови для національної безпеки.

1. Бондар Ю. В. Поле битви – інформаційний простір. Серія: Право. Харків. 2006 р. 152 с.
2. Виговська О. С. Державна інформаційна політика: концептуальні засади формування та розвитку Гілея: *науковий вісник*. Київ. 2014 р. 371–373 с.
3. Дубов Д. В. Зрушення сфер геополітичного протиборства: від географічної експансії – до конструювання інформаційно-кібернетичних просторів. Стаття. Київ. 2014 р. 106–115 с.
4. В. Пилипчук, О. Дзьобань. Глобальні виклики й загрози національній безпеці в інформаційній сфері. *Вісник Національної академії правових наук України*. Київ. 2014р. 43-52 с.
5. Степанов В. Ю. Сучасний інформаційний простір: особливості та тенденції розвитку. Монографія. Харків. 2010. 280 с.

Анастасія Білопола
здобувач вищої освіти

Олена Сергієні
доктор медичних наук, професор,
професор кафедри психології та педагогіки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ВЛАСТИВОСТЕЙ ТЕМПЕРАМЕНТУ ТА САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ

Сучасний світ залучений у вир глобальних трансформацій, темп і масштаб яких значно перевищує рівні, а в контексті соціокультурних змін суспільства поступово усвідомлюється, що людина залучається у його динаміку як складна нелінійна багатовимірна цілісність, здатна до самоорганізації [6, с. 532].

В умовах кризи «інформаційного хаосу» та зростаючого розриву між сучасним світом і здатністю людини його усвідомлювати треба вміти змінюватися, зберігаючи власну унікальність і продуктивність завдяки потенціалу самореалізації особистості, її ресурсів і резервів.

Проблема самореалізації особистості завжди привертала увагу психологів та педагогів. Багато концептуальних питань, пов'язаних з самореалізацією особистості, досліджені вітчизняними та зарубіжними вченими двадцятого – початку двадцять першого століття. Проте сьогодні динамічно змінюється соціально-економічна ситуація, розвиваються і модернізуються традиційні види діяльності, збагачується їх зміст. Трансформації в суспільстві можуть стати як позитивним, так і стримуючим фактором самореалізації особистості. Таким чином, в нових умовах є потреба в уточненні та конкретизації як вже обґрунтованих наукових положень та емпіричних висновків відносно особливостей самореалізації особистості, так і малодосліджених аспектів даної проблеми. Одним з таких аспектів виступає *взаємозв'язок властивостей темпераменту та самореалізації особистості* [2, с.592].

Темперамент – якісна характеристика особистості, індивідуально-особистісні властивості психіки, які залишаються постійними протягом усього життя. У порівнянні з іншими психічними характеристиками показники темпераменту відрізняються найбільшою стійкістю і постійністю. Існує чотири основні типи темпераменту: сангвінік, холерик, флегматик і меланхолік.

Структура темпераменту багатокомпонентна та представлена загальною психічною активністю індивіда, моторним та емоційним компонентом.

Серед дослідників темпераменту відзначимо Гіппократа, Канта, Кречмера, Шелдона, Павлова та інших [5, с. 400].

Самореалізація особистості – це розвиток готовності до саморозвитку як прояв завдатків і можливостей, що передбачає збалансований і гармонійний розвиток різних аспектів особистості шляхом докладання адекватних зусиль, спрямованих на розкриття особистісного потенціалу. Тобто самореалізація є не що інше, як перехід можливостей у дійсність. Таким чином, самореалізація є формою, в якій людина забезпечує власний розвиток, саморозвиток, що є основою її стійкості як складної і цілісної самодетермінованої, самоорганізованої психологічної системи [1, с. 25].

Під самореалізацією розуміємо процес актуалізації і реалізації індивідуальності особистості, її внутрішнього позитивного і творчого прагнення до розвитку, психологічної зрілості і компетентності. Серед складових самореалізації відмітимо: автономію, систему ціннісних орієнтацій особистості, самоефективність, самооставлення, перспективу майбутнього.

Для встановлення взаємозв'язку властивостей темпераменту з самореалізацією особистості проведено експериментальне дослідження. Під час вибору місця і категорії досліджуваних респондентів виходили з того, що сучасний освітній простір відчуває потребу у висококваліфікованих психологах, які здатні вирішувати комплексні професійні завдання та забезпечити постійне професійне та особистісне зростання, визначити умови та завдання дослідження [3, с.136].

Було визначено види самореалізації особистості за методикою «Багатовимірний опитувальник самореалізації особистості С. Кудінова». За результатами емпіричного дослідження встановлено, що 45% досліджуваних мають інтенсивний рівень самореалізації особистості; у 22% властивий гармонійний рівень; у 22% діагностовано адаптивний рівень; 11% мають інертний рівень самореалізації особистості.

За методикою «Формула (паспорт) темпераменту» А. Белова встановлено, що у більшості досліджуваних 41,7% діагностовано тип темпераменту сангвінік; переважаючим типом темпераменту у 21,6% виявлено холеричний; у 25% діагностували тип темпераменту флегматик; 11,7% виявилися меланхоліками.

«Особистісний опитувальник» (Айзенка, адаптований О.Г. Шмельовим) був застосований для визначення таких якостей особистості як: товариськість, імпульсивність, гнучкість поведінки, велика ініціативність, соціальна пристосовуваність. Аналіз проводився за властивостями типів темпераменту: екстраверсія, інтроверсія, нейротизму.

Зіставляючи отримані результати дослідження темпераменту, встановили взаємозалежність типу темпераменту від певних властивостей, тому з упевненістю можемо стверджувати, що сангвініку властиві екстраверсія та емоційна стійкість, флегматику – інтроверсія та емоційна стійкість, холерику – екстраверсія та нейротизм, меланхоліку – інтроверсія та

нейротизм.

Серед психологічних особливостей самореалізації психологів з пластично-екстравертним типом властивостей темпераменту необхідно відмітити перевагу соціально значущих установок: активності, оптимізму, внутрішнього локусу контролю, соціально орієнтованої мотивації, креативності і конструктивності. Вони постійно прагнуть реалізувати свої професійні компетенції, мають розвинене прагнення до самовираження: широта їх самореалізації проявляється в різних сферах діяльності. Пріоритет соціально значимих цінностей цієї категорії досліджених на високому рівні, вони наділені низьким рівнем песимізму, високим психоемоційним тонутом, високим рівнем внутрішнього регулювання поведінки. Таким фахівцям притаманні емоції радості, оптимізму, задоволення, соціально-моральна рішучість, виражена емоційно-вольова регуляція, когнітивна і поведінкова пластичність, висока активність [4, с.17].

Особливостями самореалізації особистості з фригідно-інтровертним типом властивостей темпераменту є інерція, егоцентричність, безсистемність, епізодичність прояву професійної самореалізації та відсутність будь-якої орієнтації, повільний прояв прагнення до професійної самореалізації. Професійна самореалізація для даної категорії осіб не є метою їх життя, слабо виражена мотивація та соціальні цінності.

Серед особливостей самореалізації психологів з урівноваженим типом властивостей темпераменту виділяється ситуативний характер прояву самореалізації, прагнення до самовираження у поведінковій, інтелектуальній та комунікативній сфері життєдіяльності, успішність самореалізації у різних сферах життєдіяльності, соціально схвалювана мотивація, нестандартні форми самовираження. Проте наявні перешкоди до повноцінного самовираження [7, с.280].

Дослідження дозволило визначити роль темпераменту та його властивостей в успішності самореалізації особистості.

1. Антонова Н. О., Рибачук Л. І. Дослідження взаємозв'язку особливостей темпераменту та показників особистісної зрілості студентів-психологів: з використанням нових авторських методик дослідження // Практична психологія та соціальна робота. 2012. С. 1-25.

2. Варій М. Й. Психологія особистості: навчальний посібник Київ: Центр учбової літератури. 2008. – 592с.

3. Капустюк О. М. Дослідження структурних компонентів самодетермінації особистості Київ: «Імекс» 2013. С. 111–135.

4. Максименко С. Д. Психічні механізми самореалізації особистості в медіапросторі / Педагогіка і психологія /. – Київ; Акад. пед. наук України 2013. № 2. С. 14–17.

5. Монографія за редакцією академіка НАПН України Максименка С.Д. Психологічні чинники самодетермінації особистості в освітньому просторі. Київ – Кіровоград: Імекс – ЛТД, 2013. – 400 с.

6. Психологія особистості: Хрестоматія. Навчальний посібник. - Мельничук О.Б.,

Пасічник Р.Ф., Вольнова Л. М. та інші. Київ: НМУ ім. М. П. Драгоманова. 2009. – 532 с.

7. Столяренко О.Б. Психологія особистості /О.Б. Столяренко: К.: Центр учбової літератури, 2019. – 280 с.

Анастасія Бочарова

здобувач вищої освіти
Навчально-наукового інституту права
та підготовки фахівців для підрозділів
Національної поліції
Науковий керівник:

Інна Шинкаренко

кандидат психологічних наук, доцент
доцент кафедри гуманітарних дисциплін
та психології поліцейської діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

УКРАЇНСЬКА МОЛОДЬ У ЧАСИ ВІЙНИ: ПСИХОЛОГІЧНИЙ ТА СОЦІАЛЬНИЙ АСПЕКТИ

Під час дії воєнного стану особливості життя молоді перебувають в надзвичайно важких умовах, які вимагають від них мужності, стійкості та відповідальності [1, с. 78]. Молодь стає активним учасником життя країни, навчаючись адаптуватися до нових реалій, які також кардинально змінили життя мільйонів – дорослих, дітей, підлітків. Від того, які у них сьогодні думки, настрої та пріоритети, залежить не тільки самореалізація молоді, а й розвиток всієї країни. Зараз проходить багато міжнародних дискусій про відбудову та відновлення України. З 2015 року на замовлення Міністерства молоді та спорту України щорічно проводиться дослідження становища молоді, зокрема соціально-економічного стану, цінностей та уподобань. У рамках його продовження, але зі зміщеним акцентом на вплив повномасштабного вторгнення РФ, наприкінці 2022 року було проведено цю хвилю дослідження. Його результати показали, що загалом 82% молодих людей зазнали втрат через війну. Можна припустити, що 18% респондентів, які не зазнали втрат від війни, їх не усвідомлюють або вважають свої втрати незначними порівняно з втратами інших людей, адже стресові та економічні фактори, ймовірно, торкнулися всіх.

Станом на листопад 2022 року майже половина молодих людей мала проблеми через відключення електроенергії та нестабільний зв'язок, але станом на момент підготовки звіту частота відключень електроенергії суттєво знизилась, тож можна припустити, що знизилась і актуальність цієї проблеми. Інші найпоширеніші втрати від війни – це зниження або втрата доходу (36%) та погіршення психічного здоров'я (28%). Крім того, 18% зазначили розрив

стосунків і стільки ж – розлуку з сім'єю, 16% – переміщення в інші населені пункти України (самі або члени сім'ї), 14% – смерть друзів або членів сім'ї, 6% – пошкодження житла і стільки ж – отримання травм, пов'язаних з воєнними діями (особисто або членами сім'ї) [2, с. 23].

Також зазначимо, що воєнний стан накладає свій відбиток на освіту молоді. Школи та університети можуть бути закриті або працювати в обмеженому режимі. Тож діти намагаються здобувати знання в умовах невпевненості та перешкод, шукаючи можливості для самонавчання через онлайн-курси та інші джерела. Молодь стикається з питаннями щодо свого майбутнього [3, с. 110]. Воєнний стан може призвести до змін у планах щодо особистої та професійної кар'єри. Деякі люди обирають військову службу або добровольчу службу, волонтерство, інші намагаються шукати можливості за кордоном. Психологічний стан молоді стає однією з основних проблем. Страх, тривожність та стрес поширюються серед них під час дії воєнного стану. Підтримка та доступ до психологічної допомоги стає за таких умов надзвичайно важливими.

Життя сьогодні дуже складне і відрізняється від звичайного молодіжного досвіду. Основні особливості його включають:

1. Мобілізація (молодь може бути призвана на військову службу або виконувати обов'язки, пов'язані з обороною країни).

2. Обмеження свобод (воєнний стан часто супроводжується обмеженнями свободи руху, зборів та інших прав громадян).

3. Страх та нестабільність (воєнний стан створює небезпеку та страх, що може вплинути на психологічний стан молоді).

4. Потреба в адаптації (молодь може вчитися виживати в умовах воєнного конфлікту та шукати нові шляхи для забезпечення свого майбутнього).

5. Важкі рішення (молодь змушена вирішувати складні питання, такі як участь у бойових діях, захист родини та інше).

Незважаючи на всі труднощі, молодь може виявити свою силу та рішучість у цих умовах. Молоді можуть об'єднуватися в організації для надання допомоги та сприяння позитивним змінам в суспільстві. Молодь має можливість впливати на майбутнє своєї країни та вносити свій вклад у забезпечення миру та стабільності.

1. Правда життя life.pravda.com.ua/projects/pidlitky-i-viyna/2023/04/14/253784

2. Вплив війни на молодь <https://cedos.org.ua/researches/vpliv-vijni-na-molod-v-ukrayini/>

3. Як змінилася молодь під час воєнного стану <https://visitukraine.today/uk/blog/1861/yak-zminilas-ukrainska-molod-pid-cas-viini-ta-cogo-pragnut-pidlitki>

Тимур Бугаєнко

здобувач вищої освіти

Науковий керівник:

Інна Шинкаренко

доцент кафедри

гуманітарних дисциплін

та психології поліцейської діяльності

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ,

кандидат психологічних наук, доцент

СУБ'ЄКТИВНІ ТА ОБ'ЄКТИВНІ ФАКТОРИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Національна ідентичність – це складне та багатоманітне явище, яке визначає: хто ми є і до якої спільноти належимо. Ця ідентичність формується під впливом різних факторів, які можна поділити на суб'єктивні та об'єктивні. Суб'єктивні фактори включають в себе особисті переконання, цінності та самовизначення, тоді як об'єктивні фактори обумовлені суспільними, історичними та культурними впливами. Ми дослідимо, яка ж роль і взаємозв'язок цих факторів у формуванні національної ідентичності і її сприйняття суспільством [3].

Термін «ідентичність» має різні аспекти в соціально-філософському, психологічному, правовому та соціокультурному контекстах. У психологічному плані, початково запропонованому Зігмундом Фрейдом, ідентичність відображає процес та результат емоційного зіставлення особистості з іншими особами, групами, образами або ідеалами. З часом цей термін отримав більш загальне значення.

Ерік Еріксон розглядав ідентичність як роздільне, нерозривне, цілісне поняття, яке одночасно є і сталим і змінним протягом усього життя особистості. Еріксон визнавав, що протягом життя людина переживає кілька криз ідентичності, що залежать від її вікових циклів, проте ідентичність лишається сутнісною. Еріксон насправді не тільки розглядав ідентичність, але й говорив про автентичність як реальність існування, його істинність та непідробленість. Автентичність (як відповідність оригіналу, аутентичність) – це відповідність «внутрішній природі», «природній або надприродній наперед заданості», спосіб життя, який відповідає природі людини.

Бути автентичним означає бути справжнім. У своїй праці «Ідентичність, юність і криза» Еріксон досліджував етапи особистісного розвитку як шлях досягнення реальності буття та мистецтво збереження цієї реальності [2].

Розвинута політична культура та конституційно-правові норми відіграють важливу роль у процесі ідентифікації. Політична культура не лише

визначає рівень компетентності особи у сфері політики, але також впливає на її політичну поведінку і може бути пов'язана з її етнічною приналежністю. Один з аспектів групової ідентичності – національна ідентичність, може визначатися як національні чи етнічні облікові одиниці.

Особистісна ідентичність має багато компонентів, включаючи емоційні аспекти, поведінку, волю, свідому та несвідому саморефлексію, спосіб сприйняття зовнішнього світу та інших осіб, а також здатність до адаптації до зовнішніх впливів та реагування на ситуації індивідуальним чином. Ці аспекти єдині визначають ідентичність, забезпечуючи індивідуальну неповторність та відмінність від інших осіб [2].

Суб'єктивні та об'єктивні фактори особистісної ідентичності розвиваються на різних етапах життя і включають участь відчуття тіла, відзначення себе в контексті інших осіб та цінностей, а також взаємодію з соціальними та культурними нормами та стереотипами. Поєднання суб'єктивних і об'єктивних аспектів ідентичності може розглядатися як результат участі у грі, набуття компетенцій та професійної діяльності.

Загалом, ідентичність – це динамічний процес, що розвивається протягом усього життя, зазнає змін та переживає кризи і може проявлятися у позитивних та негативних спрямованостях в розвитку [1].

На ідеологічному та рефлексивному рівні цей процес означає розкриття природи стереотипів та надання об'єктивної та широкої інформації з різних галузей, включаючи такі «стереотипогенні» аспекти, як історія етносів, їх культура і традиції, особливості національного характеру, природа націй та етносів. Ці аспекти повинні бути важливою складовою частиною громадянської освіти молодого покоління.

На неідеологічному рівні важливо створити атмосферу політичної коректності, що можливе лише в умовах відкритого, плюралістичного та толерантного суспільства. У цьому процесі художня культура може відігравати особливу роль, допомагаючи демістифікувати стереотипи та сприяючи усуненню їх зі свідомості людей. Однак для громадян України це завдання складне, оскільки країна лише розпочала будувати громадянське, відкрите суспільство, і в цьому процесі вона зіткнулася з різними аспектами «неоколоніалізму, самоколоніалізму і внутрішнього колоніалізму» (за термінами М. Рябчука) [4].

Суб'єктивні фактори включають в себе особисті переконання, самовизначення, сприйняття власного «Я», відчуття належності до певних груп та цінностей. У той час як об'єктивні фактори визначаються суспільними нормами, історичними процесами, культурними та соціальними стереотипами.

Знання природи цих факторів та їх взаємозв'язків є важливим завданням для побудови громадянського суспільства, сприяє усвідомленню і прийняттю інших культур, ідентичностей та різноманітності суспільства загалом. Такий підхід сприяє розкриттю можливостей для виправлення негативних

стереотипів, формування більш толерантного суспільства та розвитку громадянської свідомості.

Отже суб'єктивні та об'єктивні фактори національної ідентичності взаємопов'язані та впливають на формування і сприйняття ідентичності. Зрозуміння цієї взаємодії може допомогти суспільству досягти більшого рівня толерантності, розуміння та взаємоповаги.

1. Рябчук М. Українські комплекси. Національна ідентичність: підр. Хрестоматія. Київ. 2002. 316 с.

2. Шапаренко О. В. Національна ідентичність як чинник формування громадянського суспільства в Україні. Наук. Журн. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Харків. 2015. 92-99 с.

3. Сопілко І. М. Поняття ідентичності та його операціоналізація у інформаційній політиці: Підр. Київ 2013 с. 255-259.

4. Вдовиченко Р. П., Н. В. Михальченко. Медична психологія. Львів. Посіб. 2017. 88 с.

Єлизавета Бурмистрова

курсант Навчально-наукового
інституту права та підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції

Науковий керівник:

Інна Шинкаренко

кандидат психологічних
наук, доцент, доцент кафедри гуманітарних
дисциплін та психології поліцейської
діяльності Дніпропетровського
державного університету внутрішніх справ

ПІДТРИМАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗДОРОВ'Я В УМОВАХ ВІЙНИ

Згідно з підходом Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ) психічне здоров'я описується як стан благополуччя, в якому людина може реалізувати свої здібності, ефективно справлятися зі стресами життя та працювати продуктивно. Важливість психічного здоров'я визнається як основна складова нашої індивідуальної та колективної здатності мислити, взаємодіяти та насолоджуватися життям.

Зазначається, що в умовах війни психічне здоров'я стає життєво важливою проблемою для особистостей, громад та суспільства у всьому світі. З метою збереження та підтримки психічного здоров'я особистості в умовах конфлікту проводяться такі заходи: навчання психологів за зарубіжними та вітчизняними методиками, вебінари, круглі столи та створення інформаційних

ресурсів в соціальних мережах [2].

Одним із чільних завдань у збереженні психічного здоров'я в умовах війни є управління стресом. Зазначається, що важливо формувати адекватне ставлення до військової агресії, сприймати її як об'єктивну реальність та бути готовими мобілізувати ресурси для подолання ситуації. Крім того, важливо визначати додаткові стресори, такі як конфлікти з рідними чи неможливість спілкування з близькими.

Особливий акцент робиться на професійному стресі серед працівників освітніх організацій у воєнний період. Відзначається, що цей стрес є реакцією на професійну ситуацію, яку сприймають як важку та образливу, і виявляється в емоційному та психічному реагуванні. Зазначається, що для управління професійним стресом важливо враховувати різні аспекти, такі як емоційне та фізіологічне збудження, а також сприймання професійної ситуації як стресової.

Спричинений тривалою емоційною та фізичною напругою, синдром «професійного вигорання» визначається як реакція на довготривалі професійні стреси середньої інтенсивності. Сучасний аналіз діяльності освітніх організацій вказує на те, що працівники цих організацій працюють у високонапруженій атмосфері, де велика увага та контроль є постійними вимогами.

Зокрема, робота в освітніх організаціях, де існує безліч вимог і стресогенів, може викликати виснаження ресурсів, що у поєднанні з відсутністю контролю над ситуацією призводить до «професійного вигорання». Переважання внутрішніх і зовнішніх вимог над ресурсами може порушити рівновагу і вести до негативних наслідків для психічного та фізичного здоров'я [1].

Вияви синдрому «професійного вигорання» визначає низку симптомів, які можуть вирізнятися. Перші прояви включають загальне відчуття втоми, негативне ставлення до роботи, ворожість до процесів у роботі та загальне почуття тривоги. Додатково: можуть виникати емоційні реакції, такі як гнів, роздратування та відчуття розгубленості.

На наступних етапах синдрому працівники можуть виявляти зміни у поведінці та ставленні, такі як відчуженість, ригідність, уникнення спілкування, або навпаки, гіперактивність та збільшена балакучість. Ці зміни свідчать про глибший вплив «професійного вигорання» на психічний стан працівників.

Профілактика та подолання синдрому «професійного вигорання» можуть включати в себе регулярні практики самонаведення, використання технік медитації та аутогенного тренування. Також важливо враховувати індивідуальні особливості та вибирати методи відповідно до потреб конкретної особистості [3].

Терміни «психологічна інтервенція» або «психологічне втручання» визначаються в психології як дії, спрямовані на зміну емоцій та поведінки

особистості. Це може включати різноманітні методи, які мають на меті модифікацію емоційного стану, поведінки або почуттів людини.

Психологічні інтервенції мають широкий спектр застосувань і часто використовуються для лікування психічних розладів за допомогою психотерапії. Проте їхня кінцева мета полягає не лише в полегшенні симптомів, але й у викоріненні причин цих розладів. Психологічні інтервенції також можуть бути використані для забезпечення позитивного психічного здоров'я.

В умовах тривалого стресу, яким є війна, основні методи психологічної інтервенції включають психотерапію, психологічне консультування та психологічний тренінг. Для рівня особистості важливі напрями психологічного втручання орієнтовані на подолання негативних психічних проявів, які можуть виникнути у значній частині населення під час військових подій [4].

Тож можна наголосити, що забезпечення психологічного здоров'я в умовах війни вимагає різноманітних психологічних інтервенцій, зокрема психотерапії, консультування та тренінгу. Належна увага повинна бути приділена не лише лікуванню психічних розладів, але й їхній профілактиці. Зокрема, рекомендації містять шляхи подолання стресу, підтримку тих, хто втратив близьких, та вчасне надання першої психологічної допомоги для зменшення негативних емоцій та відновлення психічного благополуччя.

1. Карамушка Л. М. Психічне здоров'я особистості під час війни: як його зберегти та підтримати. Метод. рекомендації. Київ: *Інститут психології імені Г.С.Костюка НАПН України*. 2022 р. 52 с.

2. С. П. Миронова, О. В. Гаврилов, М. П. Матвеева. Основи корекційної педагогіки. *посібник. За заг. ред. С. П. Миронової. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка*. 2021р. 264 с.

3. Зубіашвілі І. К. Психологічна підтримка психічного здоров'я особистості під час війни. *матеріали XIII Всеукр. Наук. Редакційна колегія*. 2023 р. 49 с.

4. Бикова І. П. Особливості збереження психічного здоров'я в умовах війни. *Редакційна колегія*. 2023 р. №11. 9 с.

Вячеслав Вакулик

кандидат історичних наук, доцент,
психолог-консультант
факультету ветеринарної медицини
Дніпровського державного
аграрно-економічного університету

Олексій Шевяков

доктор психологічних наук, професор,
професор кафедри психології та педагогіки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

**ПСИХОЛОГІЧНІ ДЕСТРУКЦІЇ ІДЕНТИЧНОСТІ
АНТРОПОГЕННОГО ПОХОДЖЕННЯ
В ТВАРИННИЦТВІ УКРАЇНИ**

Передумовою для наших досліджень стало очевидне *сприйняття* цілого ряду ветеринарних патологій, що виявляються як на морфо-функціональному (в т.ч. продуктивність), так і на генетичному (породи та групи) рівнях, що оцінюються як наслідок впливу *цивілізації* на тварин, що експлуатуються людиною. Також очевидним є й зворотний вплив біологічного стану тварин на здоров'я і добробут людини, а в більш широкій перспективі – і на всі доступні біогеоценози в цілому [1, с.31]. Тобто ми стикаємося із ситуацією, коли у тварин реєструють досить значну групу захворювань, етіологічно прямо чи опосередковано пов'язаних із життєдіяльністю, а значить і *психологічними особливостями* людини.

Водночас детальне, покрокове вивчення патогенезу, типологізація причин та факторів, що призводять до біологічних деструкцій, є обов'язковими умовами виявлення закономірностей розвитку захворювань, а отже, і *засобом маніпуляції* біологічними процесами у потрібному напрямі. Актуальність маніпулятивних технік у контексті як ветеринарної, так і лікувальної діяльності взагалі, безсумнівна, зважаючи на те, що ці прийоми є необхідним компонентом *клінічного мислення* [2], спрямованого на розширення можливостей лікаря впливати на такі процеси в організмі тварин, які ми ідентифікуємо як патологічні, небажані, що потребують корекції.

Йдеться про ідентифікацію патологій та їх причин, оскільки антропогенний цивілізаційний вплив на тварин дуже багатогранний і не завжди проявляється різного роду деструкціями. Нерідко біологічні процеси в організмі тварин, що *сприймаються* як благо людиною, є значним відхиленням від норми в контексті, вільному від продуктивних чи естетичних характеристик тварини [3]. Наприклад, здатність біологічного потенціалу

організму свині швидко нарощувати живу масу до граничних значень входить у суперечність із фізіологічними нормами(!) того ж самого організму відносно окремих органів та систем [4].

У контексті сказаного поняття «продуктивність» втрачає свій безапеляційно-позитивний відтінок. Збільшення продуктивності, що сприймається людиною як благо, швидше за все стає додатковим стрес-фактором для тварини, яка зношує життєвий ресурс організму передчасно. І це супроводжується такими анатомо-фізіологічними змінами, які ми пропонуємо оцінювати як *екологічні деструкції*, а в етіологічному контексті – як *еколого-психологічні деструкції*.

Окремого аналізу вимагає оцінка подібних явищ у світлі породоутворення, тому що в цьому випадку деструкції носять не приватний характер, а стають таксономічною спадково закріпленою особливістю значної групи організмів. Особливо помітна подібна тенденція у процесі виведення нових порід непродуктивних тварин, основною перевагою яких вважаються їхній зовнішній вигляд та властивості породи, *комфортні для людини*. Яскравим прикладом може бути англійський бульдог. Ця порода собак, виведена в другій половині XIX століття, демонструє цілу низку анатомо-фізіологічних змін, які не тільки роблять її представників максимально несхожими на породи-попередники, а фактично є перешкодою для виживання тварин поза активним посередництвом людини. По-перше, досягнутий кінологами екстер'єр забезпечується за рахунок вираженої брахіцефалії та, відповідно, укорочених дихальних шляхів. Найменша несприятлива зміна якості повітря, що вдихається (запиленість), підвищена або знижена температура і вологість стають причиною запальних процесів у верхніх дихальних шляхах, легко призводять до набряку гортані і загибелі тварини. По-друге, самки англійських бульдогів часто не здатні до природних пологів. Перешкодою до них є вузькість родових шляхів (яка є *вимогою до породи*) і в той же час велика і практично куляста голова плоду. Крім того, породною особливістю є поведінкова флегматичність, яка не сприяє пробудженню інстинктів, пов'язаних із родовим процесом. Також частою причиною візитів власників собак даної породи до ветеринарного лікаря є офтальмологічні, ортопедичні патології та алергічні стани.

Історія ветеринарної медицини та біотехнології знає приклади, коли розведення свійських тварин стикалося з проблемами, вирішення яких лежало в площині апелювання племінного тваринництва до властивостей та якостей диких тварин. Так було у випадку із заплідненням самок тонкорунних порід овець (новокавказьких мериносів, прекосів та рамбульє) насінням диких баранів-архарів. Отримана порода казахський архаромеринос, зберігши показники скоростиглості та якості вовни на достатньому господарському рівні, набула здатності до цілорічного утримання на високогірних пасовищах.

І все-таки тенденція «контрольованого повернення» до вихідної генетичної біології виду радше рідкість, ніж правило. *Цивілізаційні запити,*

інтенсифікація та ринок мотивують породоутворення та формування внутрішньопородних типів із максимально високою віддачею продукції, при цьому нехтуючи шкодою здоров'ю тварини. Незважаючи на дискусійність даного питання, беззаперечність ветеринарного контролю та корекції морфофункціональних змін, що виникають в організмі, неспростовна і актуальна. Прикладів, що підтверджують сказане, багато. У господарствах Дніпропетровської області автори статті неодноразово стикалися із тенденцією до розвитку атрезії ануса в гніздах поросят на фермах, де практикували інбридинг високого ступеня та частоти. Також фіксували масові випадки кетозу бичків при відгодівлі буряковою бардою та іншими відходами харчової промисловості. Останнім часом на науково-практичних конференціях із свинарства озвучується проблема схильності високопородних свиней датської селекції (лідерів по багатоплідності та скоростиглості поросят) до гемофільозу.

Тобто проблема *формування людиною* тварин нового типу (з більш високою продуктивністю або новими властивостями) не може бути оцінювана поза категоріями як здоров'я тварин, так і *психологічних характеристик замовників і виконавців цього процесу*. Очевидно, захворювання (чи їх відсутність), властиві культурним породам, є «зворотною стороною медалі» селекційних досягнень людства. Звідси випливає припущення, що диференціальний підхід до профілактики та лікування видових особливостей патологій домашніх і сільськогосподарських тварин повинен поширюватися і на окремі породи, і на групи тварин з різним технологічним обслуговуванням та напрямом продуктивності.

Таким чином, будь-який більш менш ретельний підхід до вивчення *антропогенного впливу деструктивного характеру* на організм одомашненої тварини повинен мати своєю відправною точкою облік всіх морфофункціональних змін, що є наслідком окультурення тварин або залучення їх до виробничих процесів. Крім того, розведення сільськогосподарських та утримання домашніх тварин створює прецедент їх існування у незвичних умовах довкілля, що також є причиною перегляду категорії здоров'я. Так, північні породи лайок чи безшерсті породи кішок (собак) на території Дніпропетровської області виявляються в умовах, коли їхній фізіологічний стан зазнає змін. Утримання тварин у середовищі *«умовного комфорту»* для людини може стати причиною захворювань тварин, що виникають через гіпо-, або гіпертермію, гіпоксію, підвищений вміст вуглекислого газу у повітрі, що вдихається, електромагнітних випромінювань, шумів, прискорень, світлового режиму та інших факторів. Тобто *цивілізаційний антропоцентризм* розглядає експлуатованих людиною тварин, як засіб свого особистого чи суспільного блага. Але в такому разі збереження здоров'я тварин у діяльності ветеринарного фахівця не є безумовною метою та *самодостатньою цінністю*, на відміну від діяльності лікарів, які обслуговують людину.

Підбиваючи попередні підсумки, вважаємо, що:

1. Вивчення еколого-психологічних деструкцій антропогенного походження у тварин, що експлуатуються людиною, повинно базуватися на попередньому визначенні індивідуальних для кожного виду, породи, господарського або естетичного спрямування, технології вирощування, категорій здоров'я біологічного та здоров'я, як стану, що забезпечує максимальне отримання якісної продукції або необхідної властивості.

2. Окремого вивчення вимагає нозологічний профіль та патогенез захворювань, пов'язаних з характером експлуатації тварини як у контексті породоутворення, так і в контексті залучення тварини до кожного конкретного технологічного процесу.

3. Необхідно з'ясувати межі та характер ветеринарної діяльності у випадках, коли наслідки еколого-психологічних деструкцій потрібно усувати повністю і у випадках, коли еколого-психологічні деструкції є умовою експлуатації, але потребують відповідного ветеринарного контролю та корекції.

1. Rauw W., Kanis E. Undesirable side effects of selection for high production efficiency in farm animals: a review. Noordhuizen-Stassen, F.J. Grommers . *Livestock Production Science*. 1998. Vol. 56. Issue 1. P. 15-33.

2. Абрамов С.С. Загальні клінічні та біохімічні показники крові корів при внутрішній поліморбідній патології. *Наукові праці ПФ НУБІП України «КАТУ»* Серія «Ветеринарні науки». Сімферополь, 2011. Вип. 133. С. 6-13.

3. Зубець М.В. Південна м'ясна порода – визначне селекційне досягнення в теорії і практиці аграрної науки. *Вісник аграрної науки*. 2009. №3. С. 45-51.

4. Nedbalcova K. Haemophilus parasuis and Glässer's disease in pigs: a review . *Veterinari Medicina*, 2006. 51 (5). P. 168–179.

Валентин Вобленко
здобувач вищої освіти
Науковий керівник:

Катерина Мітченко
старший викладач кафедри гуманітарних
дисциплін та психології поліцейської діяльності,
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ПОВЕДІНКОВИХ ЗМІН ПОЛІЦЕЙСЬКОГО, ЯКІ ВІДБУЛИСЯ В ПЕРІОД ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ

Виконання професійних обов'язків працівниками Національної поліції України завжди вимагає особливої уваги через психологічно напружені умови, в яких вони працюють. Воєнний час є об'єктивною детермінантою цих

ускладнень, додавши до вже існуючих проблем діяльності поліцейських ще одну складність. Зазвичай робота поліцейських включає в себе чітку правову регламентацію діяльності, конфліктне спілкування та владні повноваження. Але в умовах воєнного стану поліція також стикається з актуальними проблемами, які відчувають інші громадяни України.

Належне виконання правоохоронних функцій поліції в умовах повномасштабного вторгнення РФ на територію нашої держави вимагає глибокої професійно-психологічної підготовки поліцейських. Ця підготовка повинна охоплювати можливі напрями особистісних трансформацій поліцейських в сучасних умовах.

Зміст статті 8 Закону України «Про Національну поліцію» [1] було доповнено частиною четвертою, яка визначає, що в період воєнного стану поліція повинна діяти відповідно до призначення та специфіки діяльності з урахуванням обмежень прав і свобод громадян, а також прав і законних інтересів юридичних осіб, що визначаються відповідно до Конституції України та Закону України «Про правовий режим воєнного стану». Це створює широкий спектр ситуацій соціальної взаємодії поліцейських, які можуть бути надзвичайно несуттєвими та невизначеними.

Вибір правильної дії у відповідь на складні ситуації під час воєнного стану, пояснення громадянам правомірності цієї дії, коректне вербалізування виконуваних заходів, а також контроль і моніторинг психологічного стану громадян в умовах дефіциту часу та інформації – це всього лише частина навичок і вмінь, необхідних поліцейським в умовах воєнного стану [3, с. 5].

Формування цих навичок вимагає активного розвитку пізнавальної сфери особистості поліцейського, включаючи розвиток умінь сприймати розвиток поточних ситуацій у професійній діяльності та соціальній взаємодії [2, с. 34].

Невідповідність об'єктивним вимогам функціональних обов'язків поліцейських може викликати особисту тривогу, втрату впевненості у собі як професіонала, агресивне ставлення до оточуючих як у професійній, так і у родинній сферах. Важливо забезпечити належну підготовку поліцейських для ефективного функціонування в умовах воєнного стану, яка охоплює не тільки технічну, але й психологічну готовність до складних завдань, які вони можуть зустріти на своєму професійному шляху [3, с. 28].

Під впливом умов воєнного стану звичні для поліцейських навички у комунікативній взаємодії можуть зазнати змін. Стиль спілкування змінюється під впливом професійного досвіду, який включає гострий дефіцит часу, значне психологічне навантаження і потребу в ухваленні важливих рішень. Це може призвести до зміни стилю спілкування від прямолінійного і рішучого до безапеляційного, що, хоча є важливим і корисним у деяких кризових ситуаціях, не завжди відповідає потребам ефективного спілкування з цивільними громадянами [4, с. 6].

Для запобігання негативним змінам у особистості правоохоронця під

впливом воєнного стану важливо створити та розвинути його адаптаційні резерви. Ці резерви дозволяють поліцейському працювати в екстремальних умовах, таких як деокупація населених пунктів, де існує висока загроза для життя та обмежені ресурси. Вони дають можливість правоохоронцю швидко адаптуватися до змін у оперативній обстановці та знаходити ефективні рішення в складних ситуаціях.

Щодо аналізу адаптаційних можливостей особистості поліцейського, то цей феномен можна розглядати через призму індивідуальної пружності, яку визначають такі характеристики, як самооцінка, сподівання на власні сили і соціальна чуйність [2, с. 6]. Психологічна пружність полягає в здатності зберігати стабільний рівень психологічного та фізичного функціонування в критичних ситуаціях та успішно адаптуватися до небезпечних змін. Для формування психологічної пружності важливі такі умови, як позитивне ставлення до себе, почуття безперервного розвитку, віра в ефективність власних дій, наявність компетентностей в управлінні оточенням, знижене психічне виснаження та афективна стійкість, інтерес до навколишнього світу та відсутність перенасиченості роботою [4, с. 33]. Ці передумови слід враховувати при професійно-психологічній підготовці працівників Національної поліції України з метою формування адаптаційного потенціалу їх особистості.

Тож забезпечення психологічної підтримки та реабілітації для поліцейських під час воєнного стану є надзвичайно важливим завданням. Це допомагає знизити негативний вплив стресу та травматичних подій на їхню психічну стійкість та допомагає зберегти їх здатність до ефективної служби та захисту правопорядку в надзвичайних умовах.

Виконання поліцейськими своїх обов'язків щодо забезпечення правопорядку передбачає кілька чільних, на наш погляд, аспектів. По-перше, це ефективний відбір фахівців у поліцію, відбір кандидатів з відповідними навичками і якостями. По-друге, це успішна професійно-психологічна підготовка, де основний акцент здійснюється на формуванні професійної спрямованості особистості, розвитку пізнавальних здібностей, підвищенні стресостійкості, розвитку адаптаційного потенціалу, навичок продуктивної соціальної взаємодії.

1. Закон України «Про Національну поліцію» № 580 – VIII від 06.02.2023 р. підстава 2391-Х. Верховна Рада України. 2023. Ст. 42.

2. Владимиров М. В. Отримання поліцейськими практичних навичок із вогнепальною зброєю в сучасних реаліях та під час воєнного стану. 2023 р. 155 с.

3. Ковач О.В. Психологічні засади легітимізованої агресії в професійній діяльності поліцейських. Юридична психологія. 2021. №2(29). С.28-35.

4. Сокурєнко В.В. Морально-психологічна підготовка поліцейських до служби в умовах війни. 2023 р. 52 с.

Юлія Голуб

здобувач вищої освіти

Науковий керівник:

Інна Шинкаренко

кандидат психологічних наук, доцент,

доцент кафедри гуманітарних дисциплін та

психології поліцейської діяльності

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ

ВПЛИВ СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ НА РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ

Сімейне виховання завжди залишалося найбільш популярним і масовим видом виховання. Сім'я відіграє важливу роль у збереженні, передачі навичок та формуванні моральних цінностей новому поколінню. Вона являє собою особливий колектив, де члени, різні за віком та професією, пов'язані сімейними зв'язками, спільно ведуть господарство, враховуючи участь дітей.

Взаємини в сім'ї ґрунтуються на любові, повазі, розумінні, прийнятті, підтримці та взаємодопомозі. Сім'я, яка не виконує своєї виховної функції, може призвести до серйозних порушень у процесі соціалізації дитини.

Роль батьків у вихованні надзвичайно важлива, оскільки вони встановлюють перші зразки поведінки для дітей. Інтеракція з родинними членами формує структуру особистості дитини та впливає на її сприйняття світу. Свідоме виховання передбачає усвідомлення батьками власного впливу на формування особистості дитини, їхню відповідальність за передачу цінностей та норм поведінки. Контроль за власними діями, ставленням до інших та увага до організації сімейного життя сприяють створенню оптимальних умов для виховання дітей та їх соціалізації [1, с.36].

Сім'я виконує найважливіші соціальні функції, зокрема виховання та розвиток дітей, а також соціалізацію підростаючого покоління. Виховний потенціал сім'ї не обмежується лише можливостями батьків у сфері формування певних якостей у дітей, а також охоплює аспекти, пов'язані з сімейним мікросередовищем, способом життя, традиціями та стилем взаємин між всіма членами сім'ї.

Діти, які виростають у атмосфері любові та розуміння, зазвичай мають менше проблем зі здоров'ям, навчанням у школі, адаптацією у спілкуванні з однолітками. Навпаки, порушення взаємин між дітьми та батьками часто призводять до формування психологічних проблем і комплексів.

Успішність сімейного виховання в значній мірі залежить від організації домашнього побуту, сімейного господарства, залучення дітей до участі у розподілі бюджету та встановлення загального режиму дня.

Виховання дитини в різних сімейних стилях залишає значний відбиток на її особистості. Сім'я виступає першою сполучною ланкою між дитиною та суспільством, особливо у дошкільному віці, коли впливи виховання найсильніше відчуються. У цьому віці формується спосіб життя та мікрокультура, що базуються на цінностях та елементах культури суспільства [2, с.4].

Однією з ключових функцій сім'ї є виховна, яка забезпечує необхідні умови для фізичного, морального та духовного розвитку дитини, сприяючи її особистісному становленню. Родина передає нащадкам знання, уміння, норми та цінності, необхідні для самостійного життя в суспільстві. Стиль виховання сильно впливає на стосунки у сім'ї і формування дитини, тому важливо віддавати перевагу найоптимальнішому стилю виховання, враховуючи можливості кожного вікового періоду дитинства.

Таким чином, сім'я як основна одиниця суспільства відіграє визначальну роль у формуванні та розвитку особистості. Саме в цьому осередку діти не лише вчать основам моралі та поведінковим нормам, а й засвоюють цінності, які визначатимуть їх шлях у подальшому житті.

Однією з головних функцій сімейного виховання є виховання дітей, адаптація їх до суспільства та передача культурних цінностей. Взаємодія з батьками та іншими членами родини формує структуру особистості, вкладаючи в неї основи моральності, етики та соціальної відповідальності. Дитина, яка оточена любов'ю, розумінням та підтримкою, здатна розвивати позитивні риси характеру, такі як емпатія, толерантність та взаєморозуміння [3, с.361].

Крім того, сімейне виховання має великий вплив на самооцінку та формування самосвідомості особистості. В умовах теплої та підтримуючої сімейної обстановки дитина вчиться вірити у власні сили, розвиває впевненість у собі та здатність ставити та досягати цілей. З іншого боку, невдале сімейне виховання, особливо засноване на критиці та відсутності підтримки, може призвести до втрати віри в себе та формування комплексів.

Спілкування з різними членами родини викликає соціальну адаптацію та навички міжособистісного спілкування. В сімейному колі діти вчать вирішувати конфлікти, розвивають навички співпраці та взаєморозуміння. Це сприяє формуванню адекватних соціальних моделей поведінки, які є важливими для успішного функціонування у суспільстві.

Тож слід відзначити, що вплив сімейного виховання на розвиток особистості – невід'ємний та критичний. Від того, як відбувається цей процес, залежить не лише індивідуальний розвиток кожної дитини, але й формування здорового та стабільного суспільства. Сім'я, як перше середовище соціалізації, створює фундамент для майбутнього успіху та благополуччя особистості у великому світі.

1. Сова М.О. Психологія сім'ї: Навчальний посібник. Київ. 2014. С.35-37.
2. Кононко О.Л. Особистісна орієнтація – пріоритет сьогодення. Дошкільне виховання. 2007. № 5. С. 3–6.
3. Періг І. Насилля над дітьми у сім'ї як соціально-психологічна проблема. Актуальні задачі сучасних технологій: матеріали Міжнар. наук.- техн. конф. молодих учених та студентів. ТНТУ. 2016. . С. 360–361.

Ольга Горіна

кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри психології та педагогіки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В УМОВАХ ВІЙНИ

Вдихнути в юну істоту душу громадянина – це значить передати не тільки радість, захоплення, гордість за всі наші святині, а й сердечний біль, тривогу, турботу за долю цих святинь – свободу і незалежність, честь і велич, багатство і славу нашої улюбленої Вітчизни.

Ці слова В.О.Сухомлинського – видатного педагога, є найважливішими пріоритетами національно-патріотичного виховання та актуальні сьогодні для утвердження громадянських цінностей, виховання почуття патріотизму, відданості справі захисту державності, територіальної цілісності, незалежності, активної громадянської позиції молоді.

Основним інститутом, що забезпечує організацію, зміст і функціонування всієї системи національно-патріотичного виховання дітей та молоді в Україні є держава. Виховання любові до України та шанобливе ставлення до родини, формування поваги до державної та рідної мови, народних традицій та звичаїв є одним з найважливіших завдань, визначених законами України з питань освіти.

Відповідно до Листа МОН від 10.06.2022 № 1/6267-22 "Про деякі питання національно-патріотичного виховання в закладах освіти України", Наказу МОН від 06.06.2022 №527 "Про деякі питання національно-патріотичного виховання в закладах освіти України» головною метою національно-патріотичного виховання студентської молоді є формування свідомого громадянина – патріота Української держави, активного провідника національної ідеї, представника української національної еліти через набуття молодим поколінням правової культури, національної свідомості, активної громадянської позиції, високих моральних якостей та духовних запитів.

Завданнями національно-патріотичного виховання студентської молоді в період професійної підготовки є:

1. формування національної свідомості, гідності громадянина, виховання поваги й любові до рідної землі й українських традицій;
2. підготовка свідомої інтелігенції України, збереження інтелектуального генофонду нації;
3. вироблення чіткої громадянської позиції, прищеплення молодим людям віри у верховенство закону, який є єдиною гарантією свободи;
4. підняття престижу української мови в академічному середовищі, забезпечення і розвиток українськомовного освітнього простору;
5. формування у суспільній свідомості переваг здорового способу життя, культу соціально активної, фізично здорової та духовно багатой особистості;
6. створення необхідних умов для ефективного розвитку студентського самоврядування, виявлення його потенційних лідерів та організаторів;
7. забезпечення високого рівня професійності та вихованості молодій людині, сприяння розвитку індивідуальних здібностей, таланту та самореалізації;
8. плекання поваги до своєї alma mater, дотримання і розвиток демократичних та академічних традицій вищого навчального закладу.

Виховання є цілеспрямованим процесом. Наявність конкретної мети та чітко визначених завдань надає вихованню систематичності й послідовності, не допускає епізодичності, оскільки формує внутрішній світ молодій людині, проникнути в який дуже важко.

З'явилося виховання одночасно з виникненням суспільства й існуватиме доти, допоки існуватиме людство. Та на кожному етапі суспільно-історичного розвитку виховання за призначенням, змістом та формами має конкретно-історичний характер. Виховання майбутнього покоління здійснюється за допомогою опанування основних елементів соціально-культурного, правового досвіду в результаті залучення до системи суспільних відносин, суспільно-необхідної діяльності. Засобом виховання є насамперед приклад, який надається вихованцям, поширюється на тіло, душу, дух і становить завданням утворення із задатків і здібностей, що розвиваються, гармонійного цілого, а також набуття вихованцем сприятливих для нього самого і для суспільства духовних установок стосовно до інших людей, сім'ї, народу, держави.

Національно-патріотичне виховання в психолого-педагогічних дослідженнях розглядається як «історично зумовлена і створена самим народом сукупність норм, ідеалів, поглядів, переконань, традицій, звичаїв та інших форм соціально-правової практики, спрямованих на організацію життєдіяльності підростаючого покоління, у процесі якої засвоюються морально-правові норми, духовна і матеріальна культура нації, формується національна, правова свідомість і досягається соціально-духовна єдність поколінь» [2].

Національно-патріотичне виховання ґрунтується на засадах родинного виховання, на ідеях і засобах народної педагогіки, наукової педагогічної думки, верховенства права, що уособлюють вищі зразки виховної мудрості українського народу.

Національний виховний ідеал національно-патріотичного виховання базується на загальнолюдських цінностях і включає в себе ті риси, які відповідають духовності чи звичаям даного народу. Зміст патріотичного виховання залежить від державного устрою, світогляду, релігії і моралі, від рівня розвитку культури, від національних особливостей народу.

Національно-патріотичне виховання підрастаючого покоління – це напрям формування молодого особистості, який ніколи не втрачав актуальності. З початку періоду Незалежності України національно-патріотичне виховання стає предметом уваги вітчизняних правознавців, психологів, філософів, політологів, соціологів, культурологів. Дослідники констатують, що незважаючи на всі труднощі, українська держава укріпилася і для здійснення інтеграційних процесів використовувала історичний досвід, допущені прорахунки попередніх історичних періодів. Висновки досліджень ґрунтуються на розумінні сукупності досягнень суспільства у галузі регулювання суспільних відносин на основі принципів верховенства права, справедливості, гуманізму, захисту прав і свобод людини, визнання кожної людини вищою соціальною цінністю [3].

Однак історичні дані свідчать, що для українського народу становлення національної, соціальної, культурної ідентичності відбувалося досить складно. Держава-агресор, її вороже ставлення до всього українського заперечує ідентичність українського народу, корені якої мають тисячолітню історію, що ускладнює процес національно-патріотичного виховання студентської молоді.

Таким чином, національно-патріотичне виховання дітей та студентської молоді – це комплексна системна і цілеспрямована діяльність органів державної влади, громадських організацій, сім'ї, закладів освіти, інших соціальних інститутів щодо формування у молодого покоління високої патріотичної свідомості, почуття вірності, любові до Батьківщини, турботи про благо свого народу, готовності до виконання громадянського і конституційного обов'язку із захисту національних інтересів, цілісності, незалежності України, сприяння становленню її як правової, демократичної, соціальної держави. Найважливішим пріоритетом національно-патріотичного виховання є формування ціннісного ставлення особистості до українського народу, Батьківщини, держави, нації.

1. Варій М.Й. Психологія: навч.посібник / для студентів вищ.навч.закладів. Київ: Центр учбової літератури. 2007. 288 с.

2. Кернас Л.Ю., Чумаєва Ю.В., Котляр Л.І., Рубський В.М., Запорожцев Є.Г., Похмурний В.А. Теоретичні аспекти формування національної правової студентської молоді: філософський погляд на проблему. *Перспективи та інновації науки*. Серія «Психологія». №12 (30) 2023. С. 267-276.

3. Горіна О.Т. Особистісна самооцінка студентської молоді як критерій психологічної безпеки в умовах війни. Тези. *Науково-практичний семінар «Психологічна організація внутрішнього світу людини: теорія та практика»*. ДДУВС. 04.10.23.

Ольга Горіна,
доцент кафедри психології та педагогіки,
кандидат педагогічних наук
Аліна Вострова, Анжеліка Комар,
здобувачі вищої освіти
*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

МОВА ЯК ЧИННИК НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

У зв'язку з війною в Україні набувають актуальності теми, пов'язані з ідентичністю, національно-правовою культурою, мовою, історією України, територіальною цілісністю, збереженням державності. Оскільки війна триває майже 2 роки, її вплив на суспільство стає дедалі більшим. Викликані війною, актуальними стають психологічні стани, пов'язані з такими психотравмуючими подіями, як горе втрати від смерті чи розлуки, психічні травми від надзвичайних подій, які знищують життєві цінності, повністю перевертають звичне життя людини.

Тому сьогодні державна безпекова політика України спрямована на зміцнення суверенітету, збереження територіальної цілісності та недоторканності, підвищення обороноздатності, а також забезпечення національно-культурної ідентичності як складової національної стійкості та майбутнього української нації. В основі як інформаційної війни, так і з першого дня повномасштабного вторгнення російської держави-агресора в Україну надзвичайно вразливою залишається українська мова, яка символізує українську державність.

Проте незважаючи на використання мовного аспекту в гібридній війні проти України, останні роки не призвели до істотних змін у мовній політиці країни. З початком російської агресії розпочалася кампанія з маргіналізації мовного питання, і в деяких випадках російська мова стала більш прийнятною в сфері державного (включаючи військове) управління та в громадській сфері. Така ситуація щодо державної мови, яка є важливою складовою конституційного ладу, свідчить про недостатню завершеність процесу становлення української держави в роки незалежності і про постійну недооцінку загрози для національної безпеки України.

Питання переосмислення мовної політики держави, особливо в умовах російської агресії, породило численні дискусії та публікації. Ця тема привертала увагу істориків, соціологів, журналістів та публіцистів, тоді як політики рідко звертали увагу на мовне питання в контексті національної безпеки. Певну увагу в своїх дослідженнях та публікаціях політичному і безпековому питанню важливості мови приділили такі видатні фахівці як доктор філологічних наук, професор Л. Масенко, громадські діячі та

публіцисти А. Смолій, М. Степико, І. Корж, Т. Марусик, С. Оснач та інші.

У багатьох визначеннях нації мовний аспект виявляється як ключовий та займає вагому позицію разом із національною самосвідомістю, яка проявляється через відношення до мови. Сучасні соціологічні дослідження, проведені в провідних країнах світу, свідчать, що мова переважно визначає представника нації. Таким чином, сьогодні саме мова виступає головною ознакою національної ідентичності, об'єднує людей в одну націю і є основним чинником у процесі формування нації [1].

Як відзначає Я.Ісаєвич, «розуміння культури неможливе без вивчення її мовного коду, ролі мови як форми самовираження культури і засобу її формування. Саме мова, будучи одним з основних елементів культурного життя, окреслює етнічну приналежність носіїв культури і, тим самим, стає важливим чинником етнонаціонального розвитку. Оскільки в мові відображаються процеси формування культури, її соціальні різновиди і міжнародні зв'язки, мовний матеріал є незамінним джерелом для вивчення культурного розвитку, особливо для ранніх стадій, пов'язаних з формуванням народу та його мови» [2].

Дослідник вважає, що «значення мови в дослідженні історії культури пояснюється і наявністю глибинних подібностей в структурі та засадах функціонування культури й мови. Культура функціонує як знакова система; сукупність символів і значень, що допомагають людям орієнтуватися в світі, передають досвід від одного покоління до іншого. Але й сама мова теж є знаковою системою, і теж виконує функції кодування інформації з метою її нагромадження, поширення в просторі й передачі наступним поколінням. З певної точки зору культура ширше поняття, ніж мова, тому розвиток культури включає як складову частину стан мови. В іншому розумінні мовна система є загальнішою категорією, оскільки осмислення будь-яких явищ і процесів, в тому числі процесів культури та її історії, неможливе поза мовою і мисленням, яке нерозривно пов'язане з мовою й існує, в основному, в мовній формі» [2].

Виховання культури мови – це розвиток чуття мови у процесі пізнання найкращих художньо-естетичних зразків мови, засвоєння мовно-культурних традицій народу. Культура мови передбачає високий рівень національно-мовної свідомості індивідів, їх дбайливе ставлення до рідного слова, усвідомлення його значення для розвитку інтелектуальної та емоційно-культурної нації.

Національна мова визнається провідним аспектом національної ідентичності, таким же важливим, як і територія, історична спадщина, культурні традиції, особливості менталітету та інше. Вона об'єднує націю, підвищує її самосвідомість і підкреслює її відмінність та самостійність від інших націй. З іншого боку, використання чужої мови завжди слугувало інструментом асиміляції, спрямованим на злиття та навіть повне знищення національної самоідентифікації підкореного народу та сприяло його ідентифікації з нацією-завойовником. Асимільований народ втрачав свої

амбіції щодо створення власної держави, тим самим губив мотивацію боротьби за незалежність і сприяв будівництву іншої держави.

На думку М. Степико, «парадигма «мова – національна ідентичність» є історичним конструктом, який великою мірою зумовлює поділ світу на держави-нації» [4]. У той же час український письменник Ю. Андрухович наголошує, що «багато українців визначаються з власною ідентичністю й обирають її ознаки наче зі своєрідного меню. Чимало беруть із нього синьожовту символіку, тризуб, гімн. Але це все лише зовнішні ознаки українства. Внутрішня ознака – це мова» [5].

Обмежене використання національної мови в межах національної держави свідчить про обмежену ступінь національної самостійності, недостатню визвольну ініціативу від колоніальної залежності та культурну несамостійність. Превалювання іноземної мови (мови колишніх колонізаторів, окупантів або сучасних мігрантів) у певних регіонах національної держави створює загрозу її територіальній цілісності, оскільки інша мова сприяє формуванню інших культурних та духовних традицій, цінностей і інтересів, які не завжди збігаються з інтересами місцевої нації та створеної нею держави [4].

Таким чином, як правильно відзначає М. Степико, головним завданням у зміцненні національної ідентичності та консолідації української нації є мовна, культурна та ціннісна українізація суспільства. У цьому контексті вирішальним є подолання конкуренції між російською та українською ідентичностями на території України. Втрата української ідентичності створює численні загрози для національної безпеки країни: вона сприяє сепаратизму, активізує ідеї федералізації і підштовхує сусідні держави до спроб побудови своїх національних автономій в Україні [4].

Аналіз використання декількох державних (офіційних) мов у деяких країнах світу показує проблемні аспекти такого підходу. Історик Сеймур Ліпсет визначив це як "історії двомовних і двокультурних суспільств, які відмовилися від асиміляції, – це історії хаосу, конфліктів і трагедій. Приклади таких країн, як Бельгія, Малайзія та Ліван, свідчать про кризу національного життя, коли меншини вимагають автономії, навіть незалежності. Пакистан і Кіпр розділилися, Нігерія стикалася з етнічними конфліктами, Франція має внутрішні проблеми з басками, бретонцями і корсиканцями".

Тож твердження деяких політиків про "можливість існування одного народу з двома мовами" може бути сприйнято як необачність або навмисна антиукраїнська діяльність. Тому, доки в державі існують різні культурно-мовні традиції, існує потенціал для дестабілізації. Основна мета значної підтримки Російською Федерацією російської мови в Україні полягає в збереженні дестабілізуючого чинника в українському суспільстві і можливості надалі використовувати карту з проблемами російськомовних громадян та їх захистом. Тому, поки Україна буде підтримувати двомовність, вона залишатиметься об'єктом впливу та агресії з боку Росії [6].

Головною особливістю сучасної вищої школи є її особиста зорієнтованість молодих людей та студентоцентризм. Вищий навчальний заклад покликаний формувати нову генерацію української інтелігенції – грамотну, всебічно розвинену, творчу і відповідальну за себе і свої дії, здатну активно спрямовувати набуті знання й уміння на подальший розвиток незалежної Української держави. Це може бути досягнуто через:

- виховання в процесі фахової підготовки;
- збагачення естетичного досвіду;
- формування «Я-концепції»;
- пропаганду здорового способу життя;
- залучення до суспільно корисних справ;
- формування національної свідомості через збереження історичної пам'яті.

Війна змусила не тільки студентську молодь переосмислити життєві цінності та життя в цілому. Зараз для більшості населення головною цінністю і скарбом є життя, сім'я, рідні та близькі, матеріальні цінності, рідне житло. Збільшилася безмежна повага до Збройних Сил України та Президента України як у державі, так і за межами нашої України. Усвідомлення національних багатств української землі, надр, водних, природних ресурсів, засіяних соняшникових та хлібних полів стали символами єдності нації. Україну підтримує та пишається весь цивілізований світ. Єдність української нації – головна цінність українського народу [7].

Підсумовуючи вищевикладене, важливо зазначити, що державна мова виступає сильним фактором з погляду національної безпеки, і її основними виявами є закріплення єдиної національної ідентичності та об'єднання українського суспільства на основі єдиного мовно-культурного простору. Вона сприяє усвідомленню національної гідності, незалежності та самодостатності нації-держави, підвищує патріотизм і обмежує можливість негативних інформаційно-культурних впливів з боку "руського мира". Відсутність ефективних юридичних механізмів для підтримки української мови як державної гальмує розвиток української національної державності і заважає соціальному партнерству та національній єдності українського суспільства.

1. Мова: наріжний камінь ідентичності нації. URL: <https://zbruc.eu/node/61909>.

2. Ісаєвич Я.Д. Мовний код культури. URL:<https://www.radiosvoboda.org/a/28172203.html>.

3. Україна давня і нова. Львів, 1996.

4. Степико М. Загальноукраїнська ідентичність – головний об'єкт гібридної війни
Серія: Право, 2018 р., №3 (61). Аналітична записка.
URL:<http://www.niss.gov.ua/articles/2854>.

5. Андрухович Ю. Країна. 2017. № 36(389), 21 вересня. С. 3.

6. Каспрук В. Мова для українця – це персональна ділянка кордону самоідентифікації української нації. URL:<https://www.radiosvoboda.org/a/28172203.html>.

7. Горіна О.Т. Особистісна самооцінка студентської молоді як критерій

психологічної безпеки в умовах війни. *Науково-практичний семінар «Психологічна організація внутрішнього світу людини: теорія та практика.* ДДУВС. 04.10.23.

8. Чижевський Д. П. О. Куліш – український філософ серця. Філософські твори. В 4-х т. Київ : Смолоскип, 2005.

Єгор Гречишкін
здобувач вищої освіти

Науковий керівник:

Інна Шинкаренко

доцент кафедри гуманітарних дисциплін
та психології поліцейської діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат психологічних наук, доцент

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВПЛИВУ СІМ'Ї, ОСВІТИ ТА МЕДІА НА ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ

В умовах глобалізації і доступності різноманітного інформаційного контенту вплив національного ідентитету стає складнішим. Розуміння того, як саме сім'я, освіта та медіа формують національну свідомість, допомагає зберегти і розвивати культурну спадщину. Розгляд цієї теми є доречним і актуальним, оскільки вона відображає важливий аспект сучасного суспільства і сприяє кращому розумінню та управлінню процесами формування національної свідомості дітей та молоді.

Національна свідомість – це ключовий елемент ідентичності кожної нації, і вона починає формуватися з дитячих років. Діти та молодь відіграють важливу роль у процесі створення та збереження культурних, історичних та соціальних цінностей свого народу. Однак ця національна свідомість не виникає сама собою, а визначається різними чинниками, що впливають на молоде покоління.

Сьогодні це питання є актуальним, враховуючи такі чинники як:

1) глобалізація та культурний розвиток. Зараз діти та молодь стикаються з різноманітними культурними впливами з усього світу завдяки медіа та глобальним комунікаціям; формування національної свідомості стає важливим для збереження унікальності культур та ідентичності;

2) соціальні конфлікти; різниця в національній свідомості може призвести до соціальних конфліктів та деградації суспільства; формування єдиного національного мислення може сприяти єдності та розумінню;

3) майбутнє країни – молодь є майбутнім суспільства та лідерами

завтрашнього дня. Наявність сильної національної свідомості впливає на їхню здатність ухвалювати обґрунтовані рішення щодо розвитку країни;

4) політичний контекст – політичні рухи та реформи часто базуються на підтримці національної ідентичності; розуміння, як формується ця ідентичність, є важливим для політичних рішень.

Отже питання формування національної свідомості дітей та молоді залишається актуальним та важливим в сучасному світі, і вимагає подальших досліджень та уваги.

Зважаючи на те, що в нашій державі йде війна, багато дітей отримують психічні травми, що є вкрай негативним для формування свідомості нашого майбутнього. Діти та молодь, які пережили війну або були свідками конфлікту, можуть мати травматичні спогади, які впливають на свідомість та погляди на життя. Ці досвіди можуть впливати на їхню національну ідентичність та ставлення до конфлікту. Збройна агресія надає їм можливість усвідомити важливість миру та стабільності в суспільстві. Це може зміцнити національну ідентичність та спонукати до бажання зберігати мир.

Міжнародні злочини, які чинить країна-агресор проти нашої Батьківщини, викликає почуття патріотизму серед дітей та молоді, підсилюючи їхню гордість за свою країну та її історію. Це впливає на формування національної свідомості. Таким чином, вивчення історії війни та її наслідків може сприяти розумінню національної історії та цінностей своєї нації. Діти можуть вчитися на помилках минулого та формувати більш свідому національну свідомість.

Також слід зазначити, що в умовах сьогодення зростає роль засобів масової інформації, які вносять значний вклад у формування свідомості молодих людей. Це призводить до зміни ціннісних орієнтирів і трансформації ідентичності особистості. Активне зростання ролі медіа, їх вплив на формування та розвиток особистості призводять до виникнення поняття «медіасоціалізація» в засобах масової комунікації. Медіа, такі як телебачення, інтернет, соціальні мережі, впливають на соціалізацію підлітків. Вони вчать суспільних норм, цінностей та ролей через надані приклади. Люди споживають велику кількість інформації через ЗМІ. Ця інформація формує їх світогляд, політичні погляди, віру, ставлення до різних питань та культурні уподобання. Велика кількість медійної інформації може впливати на психічне здоров'я підлітків. Наприклад, негативний контент може спричинити стрес, депресію та тривожність.

Вплив сім'ї на формування світогляду дитини і підлітка є надзвичайно значущим. Сім'я є першим оточенням, в якому дитина зустрічається з соціальними нормами, цінностями та правилами. Батьки відіграють ключову роль у передачі своїх цінностей та вірувань дітям. Це включає в себе релігійні переконання, моральні принципи та ставлення до різних суспільних питань. Родина визначає стиль виховання дитини. Від цього залежить, як дитина навчається владнувати конфлікти, вирішувати проблеми і спілкуватися з

іншими.

Тож вивчення та розуміння впливу сім'ї, освіти та медіа на формування національної свідомості є необхідним для побудови гармонійного та різноманітного суспільства, де кожна дитина та підліток має можливість розвивати свою ідентичність та бути частиною культурної спадщини.

1. Черниш О. О. Медіасоціалізація особистості в контексті інмутації в засобах масової комунікації. Збірник наукових праць «Педагогічні науки», (91), (2020) с. 104-109.

2. Шинкаренко І.О. Проблема виховання дітей у сім'ї в контексті національної безпеки держави : матеріали конференції «Сучасні проблеми забезпечення національної безпеки держави» 26.11.2020, м.Київ, с. 133-135.

Андрій Дрозд

здобувач вищої освіти

Науковий керівник:

Катерина Мітченко

старший викладач кафедри

гуманітарних дисциплін та психології

поліцейської діяльності, капітан поліції

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ РЕАБІЛІТАЦІЇ ПРАВООХОРОНЦІВ, ЯКІ ВТРАТИЛИ КІНЦІВКИ

В сучасному світі правоохоронці відіграють важливу роль у забезпеченні безпеки суспільства і збереженні законпорядку. Виконуючи свої обов'язки, вони часто стикаються з небезпекою і ризиком для власного здоров'я і життя. На жаль, іноді ця небезпека може призвести до серйозних травм, включаючи втрату кінцівок. Тож розглянемо особливості реабілітації правоохоронців, які зазнали втрат, що призвели до втрати кінцівок. Ми дослідимо методи і підходи до відновлення фізичного здоров'я та психологічного стану таких осіб, а також обговоримо важливість підтримки і відновлення духу в умовах серйозних фізичних обмежень.

Питаннями реабілітації фізичної та психологічної займалися такі науковці: П. Сілверман, К. Мун-Гіддінгс, О. Байдарова, К. Мун-Гіддінгсом, К. В. Мітченко, О. М. Зінокло.

У відділенні фізичної терапії, реабілітації та відновного лікування Територіального медичного об'єднання Міністерства внутрішніх справ України по Хмельницькій області для відновлення та реабілітації пацієнтів з наслідками черепно-мозкових травм, наслідками порушення мозкового кровообігу, відсутністю кінцівок, хронічними захворюваннями опорно-рухового апарату та хребта використовується єдиний у Хмельницькій області

(третій в Україні) французький тренажер Huber 360° Evolution. Це робота над когнітивними та фізичними навичками, яка об'єднує баланс і координацію, концентрацію та увагу пацієнта, а наслідком цього є "включення" в роботу потрібного м'язу, результатом лікування є зміцнення сили м'язів верхніх та нижніх кінцівок, формування "м'язевого" корсету хребта, покращення координації та уваги, збільшення рухливості в суглобах, збалансована робота скелетних м'язів та серцево-судинної системи, покращення процесів обміну речовин та мікроциркуляції в міжхребцевих дисках, покращення емоційного фону пацієнта [1].

Досить ефективним, на думку науковців та практичних психологів, що працюють з особами, які мають інвалідність, є ефективним проведення груп підтримки.

Агресивна діяльність сусідньої країни спричинила велику кількість страждань для українців. Наразі майже жодна родина не залишилася поза впливом війни. Українська армія постійно зазнає втрат у зоні бойових дій, а цивільне населення часто травмується. За даними голови Нацасамблеї людей з інвалідністю Валерії Сушкевич, до початку війни інвалідами стали 13 тисяч осіб, а за перші 10 місяців війни в 2022 році, за офіційними та неофіційними даними, – понад 45 тисяч українців. Однак, за її словами, реальна кількість людей, яка отримала інвалідність під час вторгнення агресора, ймовірно, набагато більша, оскільки оформлення статусу інваліда в умовах війни складне. Сушкевич вважає, що "інвалідизація" населення України за останні 16 місяців має надзвичайно високі темпи та стає критичною проблемою для суспільства [2].

За дослідженнями, головними факторами успішної групової психологічної підтримки є особливості позиціонування та власна особистісна позиція ведучих групи. Роль ведучих визначається їхніми завданнями у сприянні груповим процесам й одночасно відмовою від надмірної структурованості та директивності. Вони дозволяють мінімізувати обмеження щодо рамок участі та роботи групи, за винятком часових меж та загальних правил, обговорених всіма учасниками. Крім цього, важливою є надана учасникам максимальна свобода, підтримка, акцент на пошуку ресурсів, відмова від надання учасникам "клієнтської ролі", формулювання головної турботи та установа "рубежів" [3, с. 14].

Сілверман П. у своїх наукових працях відмічає позитивний ефект від участі осіб, що зазнали інвалідизації, в групах підтримки – об'єднанні осіб, які поділяють схожий досвід і зіткнулися з аналогічними проблемами. Такі групи можуть обмінюватися найціннішою інформацією для виживання в складних ситуаціях та освоювання необхідних стратегій копію. К. Мун-Гіддінгсом зазначає, що практика взаємодопомоги в таких групах може бути різноманітною, і її головна мета – це зменшення стигматизації осіб, зниження психоемоційного напруження [4, с. 30].

Аналізуючи вищесказане, можна зробити висновок, що реабілітація

правоохоронців, які втратили кінцівки, є важливою та складною справою. Основні аспекти, що виникають при розгляді цієї проблеми, включають фізичну реабілітацію та психологічну підтримку. Фізична реабілітація вимагає використання спеціалізованих методів і обладнання, таких як тренажери та фізіотерапія, щоб відновити функціональність та мобільність втрачених кінцівок. Однак успішна реабілітація також залежить від психологічної підтримки, яка допомагає правоохоронцям подолати стрес, втрату та адаптуватися до нових умов життя.

Розуміння і підтримка від родини, колег та фахівців у сфері реабілітації багато важать у процесі одужання. Психологічна підтримка, а також можливість обміну досвідом і інформацією з іншими правоохоронцями, які пережили подібні травми, сприяють покращенню як фізичного, так і емоційного стану постраждалих.

Для успішної реабілітації важливі особливості позиціонування та відносин ведучих групи, зокрема їхня здатність до створення сприятливого середовища для відновлення пацієнтів. Використання сучасних методів та обладнання, як у випадку французького тренажера Huber 360° Evolution, дозволяє забезпечити ефективну реабілітацію та поліпшити якість життя постраждалих правоохоронців.

Загалом реабілітація правоохоронців, які втратили кінцівки, вимагає комплексного підходу, включаючи фізичну, психологічну та соціальну підтримку. Правильна організація та використання сучасних методів можуть допомогти їм повернутися до активного службового життя та забезпечити оптимальні умови для подолання фізичних та психологічних труднощів.

1. Групи самопомогі: теорія та практика. Посібник для менеджерів, організаторів і фасилітаторів ГСД. Київ, 2021. 37с.

2. К. В. Мітченко, Зінокло О.М. Групи психологічної підтримки як метод стабілізації психоемоційного стану та становлення особистісної зрілості українців під час воєнного часу. *Інновації та перспективи науки* № 13 (18).- 2022. С. 187-199.

3. Байдарова О. О., Складар О. Г. Психологічна допомога у відкритих груп в умовах кризової ситуації. *Міжнародні проблеми соціальної роботи: психологічні, соціологічні, правові аспекти: матеріали III Міжнародної наукової конференції (20 – 21 лютого 2015 року, Київ) / за ред.Ю.М. Швалба*. Житомир: вид-во ЖДУ імені І.Франка, 2015. С. 10–14.

4. Реабілітаційна платформа Huber 360° Evolution в ДУ "ТМО МВС України по Хмельницькій області". URL: <https://km-tmo.mvs.gov.ua/news/show/12> (дата звернення 23.10.2023).

Софія Кільова
здобувач вищої освіти

Науковий керівник:
Інна Шинкаренко
доцент кафедри гуманітарних
дисциплін та психології
поліцейської діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат психологічних наук, доцент

РОЛЬ СІМ'Ї В ФОРМУВАННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ САМОСВІДОМОСТІ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ

Родина є благодатним середовищем для виховання національно-патріотичної свідомості, почуттів і переконань у дітей. Це обумовлено, по-перше, тим, що вона є своєрідним мікроколективом, що ґрунтується на довірливих взаєминах між чоловіком та дружиною, батьками й дітьми, на емоційному переживанні різних життєвих подій.

Сім'я відіграє важливу роль в формуванні національної самосвідомості дітей та молоді в будь-якому суспільстві. Національна самосвідомість включає в себе розуміння, повагу та прив'язаність до власної нації, її культури, мови, історії та спільних цінностей. Сім'я впливає на цей процес наступним чином:

1. Спадковість і традиції. Багато знань про націю передаються з покоління в покоління через сімейні традиції, обряди та історії. Сім'я надає дітям відомість про свою національну спадковість та культурні особливості, що сприяє формуванню ідентичності.

2. Мовне виховання. Мова є важливою складовою національної ідентичності. В сім'ї діти вчать рідної мови, а також мовних та літературних традицій, які сприяють розвитку національної свідомості. У сім'ї мають домінувати українська мова і культура, звичаї, участь батьків у національно-політичному житті, прихильність до української книжки і газети, українського телебачення і радіо, українського театру, до національних цінностей через спілкування, спостереження і багатьма іншими шляхами, часто для нас невидимими.

3. Історія та культура. Розповіді про історію та культурні досягнення своєї нації, передача національних легенд та оповідей сприяють збереженню і відтворенню національних цінностей.

4. Патріотизм. Сім'я може виховувати у дітей почуття патріотизму, поваги до власної країни та бажання бути корисними своїй Батьківщині. Виховувати в родині дітей патріотами означає: підтримувати, розвивати й

скеровувати їхні прагнення для набуття й використання на практиці знань з історії рідного краю, історії України та її народу; готувати до виконання свого громадянського обов'язку [1].

5. Релігія. У багатьох сім'ях релігія грає важливу роль у формуванні національної ідентичності. Релігійні обряди та цінності можуть впливати на те, як люди сприймають свою національну приналежність.

6. Сімейні свята і святкування. Святкування національних свят та святкових подій може сприяти зміцненню національної свідомості і об'єднати родини навколо спільних цінностей.

Важливо зазначити, що роль сім'ї у формуванні національної самосвідомості може варіюватися залежно від кожної конкретної культури та історичного контексту. Однак сім'я залишається однією з основних інституцій, що впливає на формування національної ідентичності дітей та молоді.

Зміст виховання в родині обумовлений метою виховання в демократичному суспільстві і специфікою родинного виховання. Тому його складовими компонентами є відомі напрями виховання – фізичне, інтелектуальне, моральне, трудове, художньо-естетичне, екологічне, статеве тощо.

Визначальна роль сім'ї обумовлена її глибоким впливом на весь комплекс фізичного і духовного життя зростаючої в ній людини. Родина для дитини є одночасно і середовищем буття, і виховним середовищем. Вплив родини особливо в початковий період життя дитини набагато перевищує інші виховні впливи. За даними досліджень, родина тут відображає і школу, і засоби масової інформації, громадські організації, трудові колективи, друзів, вплив літератури і мистецтва. Це дозволило педагогам вивести досить певну залежність: успішність формування особистості обумовлюється насамперед родиною. Чим краща родина і чим краще впливає вона на виховання, тим вищі результати фізичного, морального, трудового виховання особистості. За рідкісним винятком, роль родини у формуванні особистості визначається залежністю: яка родина, така й людина, що зросла у ній.

1. Роль сім'ї у вихованні особистості. URL: <https://studfile.net/preview/9197966/page:2/> (дата звернення 05.10.2023).

2. Роль сім'ї у національно-патріотичному вихованні дітей дошкільного віку. URL: <http://www.garmoniya.mk.ua/articles/rol-simy-i-u-nacionalno-patriotychnomu-vyhovanni-ditey-doshkilnogo-viku.html> (дата звернення 05.10.2023).

3. Шинкаренко Інна. Проблема виховання дітей у сім'ї в контексті національної безпеки держави : матеріали конференції м.Київ 26 листопада 2020 року. С. 133-135.

Дмитро Кірнос
здобувач вищої освіти
Науковий керівник:
Катерина Мітченко
старший викладач кафедри
гуманітарних дисциплін та психології
поліцейської діяльності ННІП ПФПНП
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ПТСР ЯК ПРЕДИКАТ КРИЗИ ІДЕНТИЧНОСТІ ОСОБИСТОСТІ

Зараз відзначається значна кількість стресових ситуацій, пов'язаних з локальними війнами, тероризмом, природними та техногенними катастрофами, які призводять до травматизації психіки у населення.

Початок повномасштабної війни на території України породив зміни та негаразди в усіх сферах життєдіяльності людини, невпинно викликаючи нові й нові стреси. Виникаючі внаслідок стресів психічні розлади значно ускладнюють соціально-психологічну адаптацію, відповідно знижують трудову активність населення, негативно позначаються на розвитку та добробуті країни. Тому питання про посттравматичний стресовий розлад є досі актуальним нині для всього сучасного населення України.

Посттравматичний стресовий розлад (ПТСР) – це реакція психіки на патологічні обставини, коли симптоми і поведінкові ознаки викликають страждання та заважають особистісному функціонуванню людини у стресі. ПТСР впливає на усі аспекти життя людини, а саме: соціальний, економічний, фізіологічний. При такій хворобі, як ПТСР, людина може бачити нічні жахи, відчувати флешбеки та почуття провини, байдужість до всього оточуючого та соціальну самоізоляцію [1, с. 95].

Не менш важливим є питання подолання стресових ситуацій та вирішення завдань, пов'язаних зі створенням належних умов для забезпечення повноцінного функціонування життєдіяльності людини. На теперішній час, в умовах війни, для осіб нормою повсякденності стали постійні стреси, події, що травматично впливають на людей та суспільство в цілому.

Одними із перших почали розгляд психологічної травми і ПТСР у країнах пострадянського простору вивчали А.А. Кузнецов, С.С. Калмикова, М.А. Падун, І.Г. Малкін, Н.В. Тарабріна, О.Ш. Тхостов, Ю.П. Зінченко.

Воєнні дії є значним психотравмуючим фактором, що негативно віддзеркалюється на здоров'ї населення: перебування у зоні ведення бойових дій, безпосередня участь у воєнних подіях, боях, отримані фізичні травми;

втрата близьких, житла та роботи; невизначеність положення з неможливістю прогнозувати своє майбутнє та майбутнє своєї родини, становище заручника від обставин, біженця, мігранта, безхатченка, відповідно, стигматизація, дискримінація тощо формують соціальні умови, що травмують психіку людей [2, с. 92].

Однією із найпоширеніших форм прояву ПТСР є деперсоналізація особистості. Деперсоналізація – одне з найскладніших понять клінічної психопатології, що характеризує різноманітні за психопатологічними та патогенетичними характеристиками порушення. Багато в чому у зв'язку з цим дотепер відсутній єдиний підхід в феноменологічній оцінці сутності, діагностичного та прогностичного значення деперсоналізаційних розладів. Термін деперсоналізація у дослівному перекладі означає знеособлення або зникнення «я».

Через пережитий травматичний досвід образ власного «Я» постраждалих від війни є сильно розщепленим – відсутнє або туманне розуміння, хто я є, який/а я є, які маю можливості, бажання (наприклад, фрази «не розумію, хто я тепер такий і де моє місце», «я солдат, і цим все сказано» тощо). Можемо виразити припущення, що в подальшому симптом ПТСР може перерости в складний симптом та зарактерилогічну особистісну якість особи [3].

Тому можемо зауважити, що досі триває необхідність перегляду не тільки розуміння протікання посттравматичного стресового розладу, а й підходів до надання допомоги.

1. Мітченко К. В. Особливості навчання колишніх комбатантів та інших постраждалих від війни людей: соціально-психологічні характеристики // *Матеріали всеукраїнського науково-практичного круглого столу «Рівень задоволеності життям та рівень психологічного благополуччя студентської молоді в умовах пандемії»*, 27 вересня 2022 р. Дніпро. ДДУВС, 2022. С. 94-98.

2. Мельничук І. І. Психотравмівні та кризові ситуації в сучасному житті населення України у зв'язку з нападом РФ та окупацією її території // *Матеріали всеукраїнського науково-практичного круглого столу «Рівень задоволеності життям та рівень психологічного благополуччя студентської молоді в умовах пандемії»*, 27 вересня 2022 р. Дніпро. ДДУВС, 2022. С. 91-94.

3. Не тільки поранення і ПТСР. Які є неочевидні травми військових USA: <https://svidomi.in.ua/page/ne-tilky-poranennia-i-ptsr-yaki-ie-neochevydni-travmy-viiskovykh> (дата звернення 03.11.2023).

Дар`я Ковалевська

здобувач вищої освіти

Науковий керівник:

Інна Шинкаренко

кандидат психологічних наук, доцент
гуманітарних дисциплін та психології
поліцейської діяльності

Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

УКРАЇНІЗАЦІЯ СУСПІЛЬСТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Впровадження українізації суспільства в умовах воєнного стану є складним та важливим завданням. У часи воєнних конфліктів та кризи країна стикається з низкою викликів, що вимагають надзвичайних заходів для зміцнення національної ідентичності та культурного спадку. У цьому контексті українізація може відігравати важливу роль у зміцненні духовної єдності нації, стимулюванні національної самосвідомості та розбудові українського суспільства. Цей процес набуває особливого характеру в умовах воєнного конфлікту, що вимагає адаптації стратегій та підходів до втілення української ідентичності та мови. У даному контексті важливо розглядати як позитивні, так і проблемні аспекти українізації, а також здійснювати необхідні коригування для досягнення мети збереження і зміцнення українського культурного спадку під час воєнного стану.

Ще з радянських часів більшовики взяли курс на коренізацію населення. І в цій більшовицькій політиці українізація посідала одне з важливих місць. Адже український національний рух виявився досить потужний і становив серйозну загрозу для більшовицького режиму. Тому 27 липня 1923 року Рада народних комісарів УСРР видала декрет «Про заходи в справі українізації шкільно-виховних та культурно-освітніх установ», що передбачав перехід на українську мову викладання в навчальних закладах. 1 серпня цього ж року було видано постанову «Про забезпечення рівноправності мов та про сприяння розвитку української культури» [1].

Українізація суспільства в сучасному світі є актуальною темою, що відображає процеси трансформації національної ідентичності та культурної спадщини. У світі глобалізації та інформаційної революції, збереження та розвиток української мови, традицій і цінностей стають важливим завданням. Зараз, під час воєнного конфлікту України з російською федерацією українізація набула більших обертів. У контексті глобалізації та зростаючої міжнародної взаємодії українці закликають зберегти свою культурну та мовну спадщину, а також зміцнити національну самосвідомість. Одним з ключових

аспектів українізації є збереження та розвиток української мови. Мова відіграє важливу роль у формуванні ідентичності. А в умовах поширення англійської, як міжнародної мови, важливо підтримувати і розвивати українську мову як важливий засіб спілкування та виразу культурних цінностей.

Крім того, українізація також включає в себе підтримку та розвиток національних традицій, мистецтва та інших аспектів культури. Важливо створювати умови для розвитку української літератури, музики, живопису та інших видів мистецтва. Зараз цей процес впливає на різні сфери суспільства, включаючи освіту, медіа, політику та громадянське суспільство. Україна активно впроваджує реформи, спрямовані на підтримку української культури та мови в усіх аспектах суспільного життя. Це створює позитивний контекст для розвитку української ідентичності та культури в умовах глобалізації.

Українізація в освітньому процесі загалом відбувається шляхом зміни мови викладання у навчальних закладах. Це допомагає зміцнити українську мову серед молодого покоління та зберегти культурний спадок. Також українізація може відобразитися в ЗМІ, де підтримка української мови та культури сприяє формуванню національної ідентичності та підтримці мовних прав. Великий вплив українізації відобразився саме на культурі і мистецтві, зокрема шляхом створення нових творів та інших видів робіт, в яких віддзеркалюється сутність української нації.

Тому можна сказати, що українізація є важливим елементом сучасного українського суспільства, адже може мати важливі наслідки для зміцнення національної ідентичності та суверенітету. Воєнний стан сприятиме об'єднанню суспільства навколо національних цінностей та культурних особливостей, але також вимагає балансу між зміцненням ідентичності та збереженням прав та свобод громадян. Основні фактори українізації в умовах воєнного стану включають: патріотизм, освіту, медіа, державну політику та інші соціокультурні аспекти. Успішна українізація може сприяти зміцненню національної єдності та підтримці суверенітету країни.

1. <https://www.radiosvoboda.org/amp/30576563.html>

Олександра Лазарева

здобувач вищої освіти

Науковий керівник:

Інна Шинкаренко

кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри гуманітарних дисциплін
та психології поліцейської діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ЗМІНА НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

За сучасних умов глибоких соціокультурних змін, які спричинені глобалізацією, полікультурними впливами, особливо в умовах російсько-української війни (2014–2023), формування національної ідентичності української молоді стає особливо актуальним завданням. Сучасний контекст характеризується стиранням культурних кордонів, що дозволяє молодій генерації легше спілкуватися та визначати своє місце у соціокультурному просторі.

З одного боку це створює унікальні можливості для інтернаціонального співробітництва та культурного обміну. З іншого – цей шлях міжкультурної взаємодії може призвести до зон напружень і конфліктів у суспільстві. Сучасні науковці визнають наявність кризи національної і національно-культурної ідентичності як на рівні окремих особистостей, так і на рівні соціальних груп та суспільства в цілому. Ця ситуація вимагає глибокого аналізу та розуміння, оскільки вона має важливий вплив на формування цінностей, переконань і життєвих поглядів молодого покоління в умовах воєнного стану та глобальних змін у сучасному світі [3].

В умовах сучасного воєнного конфлікту на території України формування національної ідентичності молоді стає надзвичайно актуальним завданням. Викликана поліетнічністю населення країни, ця проблема розширюється на багато національних груп, кожна з яких вважає Україну своєю Батьківщиною. Українське суспільство є полікультурним зі складною структурою ідентифікацій, які не завжди мають спільні національні засади.

Зокрема, важливо враховувати, що в умовах російсько-української війни велика увага приділяється використанню різноманітних технологій негативного інформаційно-психологічного впливу з боку російської федерації. Ці технології загрожують національному інформаційному простору та суверенітету України.

За таких умов консолідація зусиль на рівні державної влади та громадянського суспільства надзвичайно важлива для забезпечення безпеки

країни і формування її майбутнього. Проблема формування національної ідентичності молоді потребує особливої уваги через загострення переживань щодо власної національної ідентичності під впливом соціально-економічних, політичних та воєнних подій [2].

Національна ідентичність вважається однією з основних форм соціальної ідентичності. Вона базується на свідомому виборі і залежить від раціональних чинників, таких як історичні, громадянські, політичні цінності та інші. Національна ідентичність може бути вторинною у порівнянні з етнічною ідентичністю, і вона спирається на усвідомлений вибір особи щодо історичних, громадянських та політичних цінностей. Раціональний вибір відіграє важливу роль у формуванні національної ідентичності і залежить від переосмислення культурних ідентитетів.

Загалом проблема зміни національної ідентичності молоді в умовах воєнного стану є важливою і вимагає подальшого дослідження та розуміння для забезпечення стабільності та майбутнього України в глобальному світі.

В умовах збройного конфлікту в Україні проблема зміни національної ідентичності молоді стає особливо важливою. Ця ідентичність суттєво пов'язана з національно-культурною ідентичністю і стикається з численними викликами, які негативно впливають як на формування національної, так і на формування національно-культурної ідентичності молодого покоління [5].

Негативні чинники у формуванні національно-культурної ідентичності молоді включають зростання населення, віддалення від української мови, проведення інформаційно-психологічних операцій на територіях України, перекручування історичних фактів, заперечення автентичності української мови та культури, боротьба за утвердження російської як другої державної мови, витіснення української мови з медіаринку та використання політтехнологій та передвиборчих кампаній для розмежування регіонів України.

Формування національної та національно-культурної ідентичності повинно ґрунтуватися на історичній правді, національній пам'яті, ідеалах, гідності, національній самосвідомості, патріотизмі, творенні смислів та інших чинниках. У цих умовах особливо важливим стає піднесення престижу і ролі української мови, яка відображає «комунікаційну революцію» в Україні. Трансляція україномовних фільмів, радіо та телебачення, фонографічна музика, інтернет стали ключовими засобами трансмісії та джерелами інформації, необхідної для функціонування публічних інституцій та засобами контролю і суспільного управління в Україні.

Дослідження впливу російсько-української війни на зміни в національній ідентичності громадян України є надзвичайно актуальною темою для сучасних наукових досліджень. Ця війна стала трагедією, але також викликала трансформацію національної ідентичності, змінивши ставлення російськомовних громадян України до Росії. Це відзначено в роботі британського політолога українського походження Тараса Кузьо.

Тому в умовах сьогодення зміна національної ідентичності молоді в Україні вимагає глибокого аналізу та розуміння для забезпечення стабільності та майбутнього країни в глобальному світі [1].

Феномен «путінізму», який можна охарактеризувати як ідеологічну доктрину гібридного типу з елементами тоталітаризму та неоімперіалізму, стає ключовим аспектом розуміння національної ідентичності в умовах конфлікту. Зокрема, політична риторика в Росії розглядає російськомовних українських патріотів як «співвітчизників», що ускладнює їх сприйняття і роль у контексті української національної ідентичності. Росіяни декларують, що знають Україну краще за українців, що сприяє виникненню конфлікту і розриву в ідентичності [5].

Дослідження, проведене Н. Авер'яноюю і Т. Воропаєвою, свідчить про важливість українознавчої компетентності для нівелювання кризи національної і європейської цивілізаційної ідентичності в українському суспільстві під час воєнного стану. Українознавча компетентність стає спільною «референтною канвою», яка об'єднує національний та європейський ідентифікаційні модули особистості в єдину систему [4].

Тож умови воєнного стану викликають складні перетворення в національній ідентичності молодого покоління України, і розуміння цих процесів вимагає глибокого аналізу і дослідження. Референтна канва у вигляді українознавчої компетентності стає ключем до подолання кризи колективної ідентичності та сприяє об'єднанню національних та європейських ідентифікаційних модулів в українському суспільстві [1].

Національна ідентичність сучасної молоді в умовах воєнного стану є складною і актуальною проблемою. Введення поняття «путінізму» та ідеологічних трансформацій дозволяє краще розуміти процеси формування національної ідентичності в умовах конфлікту. Існують виклики, які включають в себе певні зміни у сприйнятті російськомовних українських патріотів і сприяють виникненню конфлікту і розриву в ідентичності.

Дослідження Н. Авер'яноюю та Т. Воропаєвою підкреслюють важливість українознавчої компетентності для подолання кризи колективної ідентичності в українському суспільстві. Вона служить «референтною канвою», яка допомагає об'єднувати національні та європейські ідентифікаційні модули в єдину систему.

Умови воєнного стану і вплив російсько-української війни формують нову реальність для молодого покоління України, і вивчення цього явища є критично важливим для національної ідентичності і майбутнього України.

1. Воропаєва Т. С. Інтегративне осмислення трансформацій колективної ідентичності громадян України. 2020. С. 25–31. URL: <http://conference-ukraine.com.ua/ru/archivej>

2. Грабовська І., Талько Т. Путінізм та його ідеологічні засади як проблема сучасного теоретичного дискурсу в соціогуманітаристиці. Українознавчий альманах. 2019. С. 49-54.

3. Кузьо Т. Війна Путіна проти України. Революція, націоналізм і криміналітет. 2018. 560 с.

4. Руденко Ю. Консолідаційна модель національної ідентичності: від теорії суверенітету до теорії політичної модернізації: монографія. Київ: «Видавництво Людмила», 2020. 364 с.

5. Формування в учнів основної школи національно-культурної ідентичності в контексті сучасних полікультурних впливів : Посібник І.Д. Бех, О.М. Доукукіна, С.Д. Федоренко, І.М. Шкільна, К.О. Журба. 2019. 114 с.

Максим Лепський

доктор філософських наук, професор,
професор кафедри соціології
Запорізького національного університету

НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ ЯК ОБ'ЄКТ АГРЕСІЇ В ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНОМУ ВИМІРІ ВІЙНИ

Дослідження національної ідентичності завжди актуалізується під час війни, оскільки є чинником стійкості суспільства у боротьбі за своє існування. Сучасні гібридні війни у своєму складі мають значну частку ведення політичної війни на руйнування державної влади та політичного устрою, інформаційно-психологічної війни, яка має за мету руйнівний вплив на масову свідомість суспільства чи окремих його сегментів. З ними тісно пов'язана й екзистенційна війна на знищення існування, життєдіяльності та метафізики такої соціальної спільноти як нація, руйнування її ідентичності.

За мету цих тез ми поставили дослідження агресії в інформаційно-психологічному вимірі війни, об'єктом якої є національна ідентичність.

У цих тезах пропоную своє бачення цієї проблеми.

По-перше, ідентичність за етимологічним походженням від латинської мови означає «тотожність» і часто розглядається як відповідність, належність та приналежність індивіда, окремого до спільного. Тобто існують і якесь особливе, що відрізняє цю спільноту від інших, і загальне, що універсалізує єдність спільноті як всередині, так і з іншими спільнотами у людстві.

В цілому в ідентичності підкреслимо такі смислові контексти:

1. Процесуальне значення ідентичності. Належність, органічна властивість бути частиною чогось більшого, приналежність акцентує у належності пов'язаність із спільним призначенням до іншого головного.

Приналежність демонструє атрибути універсальності, до яких тяжіє і якими визначається окреме. Тут підкреслимо доцентровість ідентичності у будь-якій соціальності.

2. Оцінне значення ідентичності, як ідентифікації «свої», «чужі», «інші». У війні це виступає у визначенні «свої», «вороги», та «інші», які не є

побратимами, але і не є ворогами. Під час війни відбувається міфологізація свідомості. Про це писав Лоуренс Лешан: своїм приписуються характеристики добра, ворогам, відповідно, характеристики зла [1].

3. Ідентичність розгортається в етосі спільноти. Вперше поняття етос у науковому обігу запропонував Макс Вебер у роботі «Протестантська етика та дух капіталізму». Так, відносно «традиціоналістичного» бізнесу він визначав, що «очевидним є традиційний підхід до життя, норми прибутку, обсягів роботи, управління бізнесом, відносин до працівників». І далі він писав, що «усі ці фактори домінували в роботі цього бізнесу. Основним для цього кола роботодавців, можна чітко сказати, був «етос» [2, р. 28-29]. Не менш цікавим був висновок Макса Вебера про максимум етоса в протестантській етиці «"Кмітливості у бізнесі", яка є досить поширеною, тут їй не лише вчать; скоріше, етос виражається в цій максимі. Саме ця якість і цікавить нас у цьому розслідуванні» [2, р.16]. Часто в аналізі етосу майже непомітним залишається те, що максима етоса відображає дієздатність спільноти і суспільства, а не лише підхід до життя, норми, відносини і поведінку.

4. Поняття «нація» було розповсюджено у соціально-політичній думці під час формування національних держав, після промислових або буржуазних революцій. Звернемо увагу, що поняттям «буржуа» позначали не тільки роботодавців, цей термін і у Франції, і у Німеччині (бюргер) відображав значення «підприємець», «городянин» і «громадянин». У радянській ідеології, наприклад, у перекладах праць Г. Гегеля, часто використовувалася ця багатоманітність лише у значенні класу експлуататорів, але іноді у позитивному значенні перекладалося не бюргерське суспільство, а громадянське і т.п. Для нас важливим є те, що у нації є смислові значення досягнення етнічною або суспільною спільнотою рівня на той час модерності – сучасності. Ця модерність мала прояви: дієздатності підприємництва – економічного етосу; громадянської належності як політично-правового статусу – політичного етосу, у нації підкреслювалася не підданська культура – абсолютизму, а належність до демократичного самоврядування міст, комунальності, міської самоорганізації.

Пізніше нація стала символом ще й національно-визвольного руху проти колоніалізму як права народу, великої етнічної або поліетнічної спільноти на самовизначення. Нація відображала не лише етоси економічний, політичний, а й історико-культурний, мовно-етнічний, у єдності прагнення до власного державного устрою, його самовизначення. Саме тому нація стала розглядатися як рівень розвинутої соціальної спільноти, що має приналежність до держави, яка позначається як національна держава, етосом якої, а не лише правовим статусом, є громадянство.

Саме держава як основний інститут цілісності суспільства є характеристикою цілісності національної ідентичності, а за історичним значенням суверенна і демократична, оскільки розвиток демократичних інституцій визначав відхід від абсолютистських та тиранічних автократій.

Держава як інститут єдності нації має забезпечувати цілісність всіх громадян країни, має інтегрувати різні диференційовані у суспільстві процеси, та має бути стійкими задля забезпечення сталого традиційного розвитку громадян. Держава може бути і спотворена, якщо є не інститутом єдності, а є інститутом забезпечення волі окремих людей або «тіньових», криміналізованих груп. Замість інтеграції цілісності відбувається насильницьке нав'язування цілісності волі окремих частин суспільства олігархії, тиранів, криміналу, військовим (наприклад, при військових переворотках у Латинській Америці), окремим етнічним групам або трибам (що характерно для деяких країн Африки) тощо.

Протилежним інтеграції та ідентифікації процесом у спільнотах виступає схизмогенез. Він буквально означає «створення поділу» і походить від грецьких слів *σχίσμα*, *skhisma*, «щілина» (запозичено англійською мовою як *schism*, «поділ на протиборчі угруповання») та генезис – «породження, створення».

Теорію схизмогенезу в антропології у 1930-х роках розробив Грегорі Бейтсон стосовно певних форм соціальної поведінки між групами народу ятмул з річки Селік у Новій Гвінеї. Бейтсон так визначив схизмогенез: «Я визначив би схизмогенез як процес диференціації в нормах індивідуальної поведінки, що виникають в результаті сукупної взаємодії між особистостями» [3, р.175].

Відмітимо важливі складові схизмогенеза, якими є: 1) диференціація, тобто акцент на різниці, на протилежності інтеграції; 2) зміни на індивідуальному рівні поведінки; 3) середовищем цих змін є сукупна взаємодія між особистостями.

Пізніше під час Другої світової війни, Грегорі Бейтсона запросив до служби у розвідці США, в «Управління стратегічних служб» (OSS), її очільник Вільям Джозеф «Дикий Білл» Донован. Він переконав Бейтсона застосувати теорію схизмогенезу проти нацистської Німеччини і особливо проти мілітаристської Японії у Тихоокеанському регіоні. Концепція схизмогенезу використовувалася у білій, сірій та чорній пропагандах.

Інші концепції пропаганди використовувалися у тоталітарних суспільствах: варіант випускника Гельдельберзького університету Геббельса був у нацистській Німеччині, радянський варіант – у СРСР.

Якщо війну у В'єтнамі визначають як першу, яка транслювалася на телебаченні, то російсько-українську війну розглядають як першу, що транслюється у соціальних мережах. Соціальні мережі з їх технологіями мікротаргетованої та таргетованої реклами і підбору новин створюють велике поле щодо діджиталізованого схизмогенезу як основного процесу політичної, інформаційної та метафізичної війни, що реалізується в інформаційно-психологічних операціях.

Внаслідок цього інформаційно-психологічні операції атакують національну ідентичність як об'єкт у таких складових:

1. Атакується відповідність, належність та приналежність в національній ідентичності. Варіантами є атака українського суспільства та держави як того, що не відповідає очікуванням, намірам та цінностям українського суспільства. Окремим випадком є атака ЗСУ та публічного управління у диференціації розмежування від цілісності українського суспільства. Вперше про таке явище згадали Додонов Р., Додонova В., Колінко М., Ковальський Г. ще у 2014 році: «Автори монографії вважають, що необхідно зафіксувати схизмогенез і схизмозрівання, оскільки ця еволюція колись визначила певні очікування громадян України, змінила мотиви їхньої поведінки та призвела до спалаху збройного конфлікту на Донбасі» [5, р.98.].

2. Атакується міфологічне уявлення «свої – чужі», особливо основний інститут цілісності – держава. Оскільки «свої» завжди на боці «добра», інститути держави розглядаються не як те, що суспільство має вдосконалювати, а як зло і майже як і ворог, а іноді і ще гірше.

3. В об'єкті інформаційно-психологічної війни створюються нові тертя та суперечки, які мають знизити дієздатність українського суспільства або зруйнувати його. Атаки відбуваються на максимум етосу – дієздатність.

4. Інформаційно-психологічна війна спрямована проти метафізики нації, яка ототожнюється не з демократією, суверенністю, правом на самовизначення та самоорганізацією, натомість відбувається метафізична підміна нації визначенням нацизму, тобто крайньої тоталітарної форми шовінізму з ознаками національної (етнічної або расової) переваги. Нагадаємо, що сучасний міжнародний інститут має назву ООН (Організація Об'єднаних Націй), і мова зараз не йде про його ефективність.

5. Належність та приналежність до української нації атакується у історико-ідеологічному форматі, соціокультурному, мовному та інших, основне завдання яких – збільшити диференціації та зменшити інтеграцію. І мова йде не про тотальність та автократії. Інтеграція – це не процес тоталітарного та автократичного насилля, приведення всього в одноманітність. Інтеграція в демократичному суспільстві відображена девізом ЄС: «Єдність у багатоманітності». І ця багатоманітність європейських цінностей атакується нині інформаційно-психологічною війною автократії.

Список використаних джерел:

1. Leshan, Lawrence. The Psychology of War: Comprehending Its Mystique and Its Madness. Allworth, 2002. 192 pp.
2. Weber, Max. The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism. Edited by Stephen Kalberg, translated by Stephen Kalberg, Routledge Taylor & Francis Group, New York, London, Fitzroy Dearborn, 2001. 348pp.
3. Bateson, Gregory. Naven: A Survey of the Problems Suggested by a Composite Picture of the Culture of a New Guinea Tribe Drawn from Three Points of View. Cambridge; Cambridge University Press; 1936. Second edition. 1956. 368pp.,
4. Dodonov, Roman; Kovalskyi, Hryhorii; Dodonova, Vera; Kolinko, Maryna "Polemological Paradigm of Hybrid War Research". Philosophy and Cosmology. 2017. № 19: P. 97–109. URL : ispcjournal.org/journals/2017-19/DodonovKovalskyiKolinko_19.pdf

Олена Лук`яненко

здобувач вищої освіти

Науковий керівник:

Інна Шинкаренко

кандидат психологічних наук, доцент,

доцент кафедри гуманітарних

дисциплін та психології

поліцейської діяльності

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ

ВОЛОДІННЯ ДЕРЖАВНОЮ МОВОЮ ЯК СКЛАДОВА ІМІДЖУ ПРАВООХОРОНЦЯ

Державна мова є однією з основних складових ефективної діяльності правоохоронних структур і відіграє важливу роль у забезпеченні безпеки і правопорядку в нашій державі.

Вивчення української мови дозволяє правоохоронцям краще розуміти та застосовувати норми законодавства, що є основою їх роботи. Це також сприяє дотриманню професійної етики та стандартів поведінки в сфері правопорядку [1]. Правники повинні вміти ефективно спілкуватися з громадянами, своїми колегами та працівниками інших служб. Знання державної мови допомагає забезпечити чітку та ефективну комунікацію в різних ситуаціях.

Державна мова є мовою законодавства. Її знання допомагає правоохоронцям краще розуміти та застосовувати правові норми. Це гарантує, що їх дії відповідають чинному законодавству. Використання української мови є важливим аспектом під час вирішення кризових ситуацій, таких як надзвичайні події, кримінальні правопорушення та екстрені ситуації. В такий момент мозок повинен швидко адаптуватися до мовних умов та генерувати шляхи вирішення питань. Знання державної мови забезпечить впевненість готовності людини до подібних подій [2].

Використання української мови допомагає висловлювати думки та інструкції чітко та точно. Це дозволяє уникати непорозумінь та помилок у комунікації. Її застосування у відповідності до норм і правил граматики, стилю та спеціалізованої термінології є важливим аспектом у сфері права. Під час виконання своїх повноважень правник постійно стикається зі складанням юридичних документів, що можливе лише за умови знання порядку їх написання.

Громадяни повинні мати довіру до правоохоронців, і одним із способів збільшення цієї довіри є використання державної мови під час спілкування з ними. Використання державної мови дозволяє гарантувати, що інформація щодо прав та обов'язків громадян буде доступною для всіх. Це сприяє

забезпеченню рівних можливостей та захисту прав кожного громадянина. Спілкування українською мовою в комунікації з громадянами сприяє зміцненню довіри до влади та публічних інституцій. Громадяни відчують, що їхні справи важливі для держави та їхніх представників. Державна мова у взаємодії з громадянами відіграє критичну роль у забезпеченні відкритості, рівності та довіри в суспільстві. Її вивчення та використання сприяють успішній роботі державних структур та сприяють збереженню культурної та національної ідентичності.

Тому вивчення державної мови є необхідною складовою професійної підготовки та роботи правоохоронців. Це сприяє як їхній власній ефективності, так і зміцненню довіри громадян до правоохоронних органів, що є першочерговим для забезпечення правопорядку в нашій державі.

1. Маруніч І.І. Щодо актуальності формування мовно-термінологічної компетентності у майбутніх юристів, правоохоронців // Іншомовна підготовка працівників органів внутрішніх справ та фахівців із права: тези доповідей міжвуз. наук.-практ. конф., Київ, 2013 р. К. : Нац. акад. внутр. справ, 2013. С. 108-111. (у співавторстві з Проценко Г.П.);

2. Проценко Г.П. Роль та значення мовних і мовленнєвих знань, умінь та навичок у діяльності управлінського персоналу органів внутрішніх справ // Матеріали наук.-практ. конф., Київ, 2012 р. К., 2012 (у співавторстві).

3. Шинкаренко І. О. Комунікативна компетентність працівників Національної поліції: сучасні виклики за умов карантинних заходів під час пандемії // Науковий вісник ДДУВС №2 с. 98-103, Дніпро, 2021 р.

4. Шинкаренко І. О. Методи забезпечення результативного спілкування // Матеріали науково-практичного семінару «Мова і право» (15 листопада 2017 р., ДДУВС). – Дніпро: ДДУВС, 2018. – С. 104 -107.

Анна Майборода
здобувач вищої освіти

Науковий керівник:

Інна Шинкаренко

доцент кафедри гуманітарних
дисциплін та психології
поліцейської діяльності

Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,

кандидат психологічних наук, доцент

ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ У ВИХОВАННІ МОЛОДІ

Національна свідомість – це система знань, поглядів, переконань, цінностей, почуттів, установок, що відображають особливості національного буття народу, його історію, культуру, традиції, звичаї, мову. Вона є важливою

складовою особистості, визначає її ставлення до себе, до свого народу, до інших народів, до світу. Формування національної свідомості у вихованні молоді є актуальним завданням сучасності. Це пов'язано з тим, що молодь є майбутнім держави, і від того, як вона буде вихована, залежить її ставлення до свого народу, до своєї Батьківщини.

Сучасні українські реалії, які наскрізь пронизують різні види воєн, потреба за таких складних умов зберегти державний суверенітет і, зрештою, як писала Л. Костенко, «бути відкриттям для світу, а не морально ущербним народом в абераціях чужих віддзеркалень» [1, с. 19]. Питання виховання молоді з сильним почуттям національної ідентичності все частіше опиняється в центрі уваги. Для успішного вирішення цього питання важливо звернутися до історичного досвіду, тобто періоду, коли з'явилися перші паростки незалежності, і молодь активно підтримала її.

В Україні відбувається активна дискусія в експертному середовищі щодо патріотичного виховання. Останні події показують, що національний суверенітет та територіальна цілісність України потребують серйозної перебудови системи виховання молоді, спрямованої на формування свідомих громадян та патріотів, що почувають себе частинами єдиної української спільноти. Патріотичне виховання набуває особливої ваги, оскільки від нього залежить майбутнє нашої нації. Воно має одну основну мету – готувати молодь до захисту Батьківщини і є невід'ємною частиною забезпечення національної безпеки України. У сучасних умовах актуальним завданням є теоретичний перегляд підвалин патріотизму та розробка нових підходів до національно-патріотичного виховання молоді. Патріотичне виховання має на меті формування в громадянина України почуття любові до своєї країни, готовності її захищати, а також успадкування її духовних і культурних цінностей. Військово-патріотичне виховання є невід'ємною частиною патріотичного виховання, і в часи війни воно є особливо важливим. Воно спрямоване на формування у громадян готовності до військової служби, а також поваги до Збройних Сил України. Військово-патріотичне виховання також має на меті спонукати молодь до оволодіння військовими професіями і набуття фізичної та психологічної готовності до військової служби [3, с.180].

Як свідчить історія, виховання патріотизму, готовності кожного громадянина за будь-яких умов захистити Батьківщину від ворогів, завжди виступало гарантом безпеки держави.

Мета патріотичного виховання полягає в тому, щоб виховати в людині любов до своєї країни, повагу до її історії та культури, готовність її захищати. Це досягається шляхом виконання таких завдань:

1. Формування патріотичних цінностей, переконань і поваги до культурного та історичного минулого України. Це означає, що людина повинна усвідомлювати свою приналежність до українського народу, знати його історію та культуру, пишатися ними.

2. Виховання поваги до Конституції України, Законів України,

державної символіки. Це означає, що людина повинна дотримуватися законів своєї країни, поважати її символи.

3. Підвищення престижу військової служби. Це означає, що людина повинна розуміти важливість військової служби, поважати військових.

4. Усвідомлення взаємозв'язку між індивідуальною свободою, правами людини та її патріотичною відповідальністю. Це означає, що людина повинна розуміти, що її свобода і права пов'язані з її обов'язком перед державою.

5. Сприяння набуттю молоддю патріотичного досвіду. Це означає, що молодь повинна мати можливість брати участь у житті країни, впроваджувати свої ідеї, вирішувати проблеми.

6. Формування толерантного ставлення до інших народів, культур і традицій. Це означає, що людина повинна поважати інші народи, культури і традиції.

7. Утвердження гуманістичної моральності як базової основи громадянського суспільства. Це означає, що людина повинна дотримуватися загальнолюдських цінностей, таких як доброта, справедливість, милосердя.

8. Культивування кращих рис української ментальності. Це означає, що людина повинна розвивати в собі такі риси, як працелюбність, свобода, справедливість, доброта, чесність.

9. Формування мовленнєвої культури. Це означає, що людина повинна володіти українською мовою, вміти грамотно і красиво говорити.

10. Спонування зростаючої особистості до активної протидії українофобству, аморальності, сепаратизму, шовінізму, фашизму. Це означає, що людина повинна боротися проти всього, що може нашкодити Україні [4].

Національно-патріотичне виховання молоді означає систематичну й цілеспрямовану діяльність різних організацій та інституцій, таких як державні установи, освітні заклади, громадські організації, сім'я й інші соціальні структури, з метою формування у молодого покоління високої патріотичної свідомості, почуття вірності та любові до своєї Батьківщини. Це також включає турботу про благо свого народу, готовність виконувати громадянські та конституційні обов'язки із захисту національних інтересів, а також сприяння становленню України як правової, демократичної та соціальної держави, забезпечуючи її цілісність і незалежність.

1. Л. В. Костенко. Гуманітарна Аура нації, або дефект головного дзеркала. Київ: Вид-во: Вид.дім "KM Akademia" 1999.32с.

2. Мишкіна О. Проголошення Карпатської України самостійною державою. URL: <https://blogs.korrespondent.net/blog/users/3247738-proholoshenniakarpatskoi-ukrainy-samostiinoui-derzhavoui>

3. Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2015-2021 рр. Затверджена на колегії МОН України 26 березня 2015 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0641729-15#Text>

Максим Марков
здобувач вищої освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ФІЗИЧНА ПІДГОТОВКА ПРАВООХОРОНЦІВ ЯК СКЛАДОВА ЯКІСНОЇ ПІДГОТОВКИ КАДРІВ ДЛЯ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ

Сучасні правоохоронні органи стикаються з різноманітними викликами і загрозами, які вимагають від їх працівників високого рівня професійної підготовки та готовності до дії в найрізноманітніших ситуаціях. Однією з ключових складових якісної підготовки правоохоронців є фізична підготовка. У сучасному світі, де швидкість розвитку технологій надає перевагу тим, хто може швидко та ефективно реагувати на будь-які виклики, фізична готовність правоохоронців стає визначальною. Фізична підготовка не лише забезпечує правоохоронців високою фізичною виносливістю, силою та координацією рухів, але і розвиває їхню психологічну стійкість, збільшує рівень самоконтролю та сприяє зниженню стресової вразливості. Вірно спроектована та систематична фізична підготовка може вплинути на здатність правоохоронців виконувати службові завдання в найкращому вигляді та забезпечити безпеку суспільства. У цьому контексті важливо розглянути сучасні методи та підходи до фізичної підготовки правоохоронців, специфіку навчання різних підрозділів правоохоронних органів, а також виявити проблеми та виклики, з якими стикаються правоохоронці у процесі фізичної підготовки. Ця робота має на меті розглянути важливість фізичної підготовки як невід'ємної частини професійної підготовки правоохоронців, висвітлити основні аспекти цього процесу та запропонувати шляхи його вдосконалення.

Фізична підготовка є невід'ємною та критично важливою складовою професійної підготовки кожного правоохоронця. У сучасних умовах правоохоронці зіштовхуються з різноманітними викликами, які вимагають від них високої фізичної підготовки та готовності до дії в найрізноманітніших ситуаціях. Фізична підготовка розвиває стресостійкість та самоконтроль, що є вирішальними якостями у кризових ситуаціях та конфліктах. Висока реакційна швидкість та координація рухів дозволяють правоохоронцям ефективно реагувати на непередбачувані обставини. Фізична підготовка також забезпечує правоохоронців фізичною виносливістю, необхідною для подолання фізичних викликів під час переслідування злочинців або врятування життів. Крім того, вона розвиває фізичну силу та спритність, які можуть бути ключовими у наданні допомоги потерпілим чи у веденні боротьби зі злочинцями. Регулярні фізичні тренування сприяють загальному зміцненню та здоров'ю організму, знижуючи ризик травм та хвороб. Фізична

активність може зменшити ризик серцево-судинних захворювань та інших хвороб, що можуть виникнути внаслідок сидячого способу життя. Крім того, фізична підготовка сприяє підвищенню загальної довготривалої продуктивності правоохоронців, забезпечуючи більшу енергію та витривалість для виконання службових обов'язків. Від фізично здорових та готових до дії правоохоронців залежить загальний рівень безпеки та законності в суспільстві. Фізична підготовка формує в правоохоронців ментальну та психологічну стійкість, самодисципліну та відданість своїй професії, роблять її важливою складовою успішної та безпечної професійної діяльності правоохоронців.

Сучасні методи та підходи до фізичної підготовки правоохоронців відзначаються інноваційністю та комплексністю, спрямовані на підвищення фізичної готовності, ментальної стійкості та загальної ефективності правоохоронців у виконанні службових завдань. Ці сучасні методи включають у себе функціональний тренінг, який орієнтований на розвиток різних рухових паттернів та вправ для зміцнення м'язів, покращення координації та витривалості. Інтервальний тренінг є ще одним ефективним підходом, що полягає у чергуванні високоінтенсивних вправ з короткими періодами відпочинку. Цей метод сприяє підвищенню аеробної та анаеробної виносливості, важливої для правоохоронців у надзвичайних ситуаціях. Психофізіологічні техніки, такі як медитація, дихальні вправи та релаксація, включаються в тренування для керування стресом та підвищення психічної стійкості правоохоронців. Додатково, спеціалізовані тренування, такі як боротьба, самозахист, стрільба та техніки переслідування, розробляються з урахуванням різноманітних завдань, що можуть виникнути у роботі правоохоронців. Також використання технологічних інновацій, наприклад, спеціальних девайсів та програмних засобів, дає можливість відстежувати та аналізувати показники фізичної активності, що дозволяє індивідуалізувати програми тренувань для кожного правоохоронця з урахуванням його потреб та результатів. Ці сучасні підходи допомагають правоохоронцям підтримувати високий рівень фізичної готовності, що є головним для успішної діяльності в різних ситуаціях та умовах.

Підготовка інструкторів та тренерів з фізичної підготовки в правоохоронних органах є надзвичайно важливою для забезпечення високого рівня фізичної готовності правоохоронців. Ця підготовка включає в себе ретельні теоретичні знання в галузі фізіології, біомеханіки та психології спорту, а також методики тренувань, що враховують індивідуальні потреби та особливості правоохоронців. Інструктори та тренери повинні мати практичний досвід у різних видах фізичних вправ, таких як біг, бойові мистецтва, стрільба та елементи самозахисту, що відповідає специфіці їхньої роботи. Вони повинні бути здатні розробляти ефективні тренувальні програми, які сприяють розвитку фізичної витривалості, сили, гнучкості та координації, а також спрямовані на поліпшення загального здоров'я та

профілактику травм.

Психологічна підготовка також відіграє важливу роль. Інструктори повинні мати навички роботи з психологічними аспектами тренувань, мотивуючи правоохоронців, розвиваючи їхню віру в себе та підтримуючи психічний стан під час тренувань. Крім того, постійний професійний розвиток інструкторів та тренерів через участь у семінарах та курсах підвищення кваліфікації є обов'язковим для оновлення їхніх знань та методичної бази. Всі ці аспекти підготовки спрямовані на створення висококваліфікованих фахівців, які забезпечують оптимальні умови для розвитку фізичних можливостей та загальної готовності правоохоронців під час виконання своїх службових обов'язків.

Підготовка фізичної готовності правоохоронців стикається з рядом проблем та викликів, що можуть впливати на їхню ефективність. Різноманітність фізичних здібностей серед правоохоронців, а також можливість фізичних обмежень через травми чи здоров'я, потребують ретельного врахування при розробці програм тренувань. Недостатня мотивація до фізичних навантажень та непередбачувані графіки роботи також можуть стати перешкодою у регулярних тренуваннях. Фінансові обмеження можуть лімітувати доступ до сучасного спортивного обладнання та тренувань. Впровадження сучасних технологій, які полегшують тренування та моніторинг фізичної активності, може вимагати значних витрат. Психологічний тиск та стрес, пов'язаний із професійною діяльністю правоохоронців, також може впливати на їхню здатність до ефективних фізичних тренувань. З урахуванням цих викликів необхідно розробляти індивідуальні підходи до підготовки, мотивувати правоохоронців та використовувати технології для покращення якості та регулярності тренувань. Ці заходи можуть сприяти забезпеченню високого рівня фізичної готовності та загальної ефективності правоохоронців у їхній професійній діяльності.

У висновку треба підкреслити, що підготовка фізичної готовності правоохоронців є невід'ємною частиною їхньої професійної підготовки, яка стикається з численними викликами та проблемами. Різноманітність фізичних можливостей, відсутність мотивації, нестабільні графіки роботи та обмежений бюджет можуть ускладнити процес тренувань. Проте шляхом врахування цих викликів і використання індивідуальних підходів, сучасних технологій та мотиваційних методів, можна забезпечити ефективну та системну фізичну підготовку правоохоронців. Розробка гнучких тренувальних програм, які враховують особливості та потреби кожного правоохоронця, а також надання їм психологічної та педагогічної підтримки сприятиме підвищенню їхньої фізичної готовності та покращенню їхньої професійної діяльності. Одержані в ході цієї підготовки навички та здібності не лише покращують здоров'я та фізичні можливості правоохоронців, але й позитивно впливають на їхню робочу продуктивність, ефективність службової діяльності та загальний рівень безпеки в суспільстві. Таким чином, правильно організована та

адаптована фізична підготовка відіграє ключову роль у формуванні сучасних та компетентних правоохоронців.

1. Фізична підготовка курсантів як необхідна складова нормальної діяльності правоохоронних органів - <https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/5380>

2. Фізична підготовка працівника поліції як важлива складова його професіоналізму - <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/e86566ac-b37f-44b9-bfba-02c8e879f09c/content>

3. Сучасні аспекти вдосконалення рівня фізичної підготовки майбутніх правоохоронців засобами єдиноборств - https://www.researchgate.net/publication/358811422_SUCASNI_ASPEKTI_VDOSKONALENNA_RIVNA_FIZICNOI_PIDGOTOVKI_MAJBUTNIH_PRAVOOHORONCIV_ZASOBAMI_EDINOBORSTV

Лариса Матвєєва

здобувач наукового ступеня доктора філософії

Навчально-наукового інституту

публічного управління та державної служби

Київського національного університету

імені Тараса Шевченка

ПАСІОНАРНІСТЬ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Сьогодні Україна, захищаючи свою незалежність, зміцнює свою суб'єктність на міжнародній арені та переживає національно-культурний ренесанс. До Мюнхенської безпекової конференції підготували дослідження, яке засвідчує: 89% українців та українок готові захищати країну, незалежність зі зброєю в руках. Це фантастична цифра нашої нескореності й незламності [1].

Слід зазначити, що багато країн прагнули до такого стану національної ідентичності протягом багатьох років. А деякі етноси з'являються і зникають безслідно, залишаючись на задвірках світової цивілізації.

Найбільш правильну відповідь на це питання дає теорія пасіонарності Лева Гумільова.

Ось як характеризує цей термін і унікальне явище сам автор: «Формування нового етносу завжди пов'язане з наявністю у деяких індивідів незворотного внутрішнього прагнення до цілеспрямованої діяльності, завжди пов'язаного зі зміною навколишнього середовища, соціального або природного, і досягнення наміченої мети, часто ілюзорної або руйнівної для самого суб'єкта, здається йому більш цінним, ніж навіть власне життя» [2].

Відповідно до теорії Л. Н. Гумільова, пасіонарність – це підвищена

вроджена здатність людей засвоювати енергію із зовнішнього середовища і повертати її назад у вигляді активної і цілеспрямованої роботи, концентруючи цю енергію на досягненні великої мети і надзавдань.

Доцільним видається проаналізувати психологічні механізми формування пасіонарної особистості. Слід зазначити, що сам термін «пасіонарність» є запозиченим з англійської мови, в англійській мові він інтерпретується як «пристрасть».

Дуалістична модель пасіонарності [3, 4] (DMP), яка частково походить від теорії самовизначення, використовує термін «пасіонарність» для опису сильної мотивації до діяльності, яку люди люблять, цінують і вкладають багато часу й енергії. Те, що дуалістична модель пасіонарності додає поза теорію самовизначення [5], – це більш конкретну зосередженість на певній діяльності в тому сенсі, що вона представляє довгострокову особистісну пасіонарність, а мотивація до цієї діяльності інтерналізована в особистості людини контрольованим або автономним способом на основі індивідуальних характеристик та/або міжособистісних процесів.

Пасіонарна діяльність стає самовизначальною, так що людина, яка займається волонтерською діяльністю, опише себе, наприклад, як «волонтера», а не просто людину, яка любить допомагати іншим, і, таким чином, засвоїла діяльність як центральну рису своєї ідентичності [3]. Крім того, DMP припускає, що пасіонарність може бути інтегрована в людину за допомогою різних регуляторних процесів, залежно від того, як пасіонарна діяльність була інтерналізована в особистість. Ця інтерналізація діяльності породжує дві якісно відмінні форми пасіонарності, а саме гармонійну пасіонарність та нав'язливу пасіонарність, кожна з яких призводить до протилежних психологічних результатів. Гармонійна пасіонарність характеризується збалансованим і гнучким залученням до пасіонарної діяльності. Діяльність займає значне місце в повсякденному житті людини, але залишається в гармонії з іншими аспектами життя, не викликаючи конфліктів або не викликаючи їх незначною мірою. Вважається, що гармонійна пасіонарність походить від автономної інтерналізації активності в особистості людини: пасіонарна діяльність була вільно обрана та особисто схвалена [3]. Таким чином, поведінка регулюється мотиваційними процесами, що свідчать про вольову діяльність. З гармонійною пасіонарністю людина відчуває контроль над діяльністю і, таким чином, може повністю брати участь у діяльності з почуттям волі та гнучкості [3]. Отже, така збалансована та безпечна участь у пасіонарній діяльності пов'язана з позитивним досвідом та впливом, які сприяють вищому рівню щастя, задоволення та насолоди [4].

Нав'язлива пасіонарність, з іншого боку, також характеризується сильною любов'ю та сильною відданістю діяльності, але інтерес має зворотну сторону. Зобов'язання, пов'язані з діяльністю, загрожують самоконтролю, оскільки людина відчуває нав'язливу потребу виконувати діяльність, часто за рахунок інших важливих аспектів життя. Стверджується, що нав'язлива

пасіонарність походить від контрольованої інтерналізації активності: пасіонарна діяльність була обрана та особисто схвалена, але також піддається внутрішньоособистісному та/або міжособистісному тиску через випадкові обставини, такі як почуття соціального прийняття чи самооцінки, або через неконтрольоване збудження, викликане активністю [3]. Нав'язливо пасіонарна людина не може не займатися пасіонарною діяльністю, навіть коли негативні результати неминучі. Як показано в дослідженні [6], тверда наполегливість змушує одержимо пристрасних танцюристів продовжувати танцювати, коли вони отримали травму, що призводить до хронічної травми замість зцілення.

Було показано, що гармонійна та нав'язлива пасіонарність є досить стабільною протягом тривалого часу [3]. Однак, оскільки пасіонарність за своєю суттю – мотиваційна конструкція, можна очікувати, що вона піддається формуванню. Сьогодні мало досліджень присвячено цьому питанню, однак є деякі ознаки того, що на пасіонарність можуть впливати зовнішні джерела, але, можливо, насамперед під час інтерналізації діяльності. Наприклад, науковці [7] виявили, що підтримка автономії з боку батьків або повноцінної дорослої людини (наприклад, тренера чи вчителя) передбачає більш гармонійну пасіонарність серед дітей і підлітків. «Новонароджені скрізь плачуть однаково. Коли вони виростають, у них виявляються неоднакові звички. Це результат виховання», – зазначив Сунь Цзи [8].

Як правило, пасіонарні особистості з'являються в перехідні періоди, коли вирішується доля нації або держави. Починають вирішуватися найважливіші завдання, які в інший час не під силу іншим людям. Як казав великий Жан-Жак Руссо: «Тільки великі події створюють великих людей».

Гармонійні люди, опинившись в безпосередній близькості від пасіонаріїв, самі починають ставати такими. Це можна побачити на прикладі практично всіх українців, які згуртувались, щоб дати відсіч безжальному ворогу. Сьогодні одні самовіддано захищають країну на фронті, інші вирощують рекордні врожаї зернових на замінованих полях, інші отримують ліцензії на Олімпіаду та кидають виклик спортивним правилам, відмовляючись тиснути руку росіянам, треті відкривають нові підприємства в евакуації, підкорюють Ла Скала та Євробачення, творять дива героїзму, забезпечуючи нас теплом та світлом і рятуючи людей з-під завалів...

Ми зарекомендували себе як сильна і незалежна держава, яка прагне зберегти свою незалежність та стати членом ЄС і НАТО, потужною країною з сильною економікою, зі справжньою демократією, з багатими і щасливими людьми, зі встановленням міцного миру і злагоди всередині суспільства, з розвиненим спортом, освітою, культурою і мистецтвом, у лоні своєї традиційної культури і релігії, збагачених кращими сторонами звичаїв і обрядів різноманітного народу незалежної України, який увібрав в себе кращі досягнення всього навколишнього світу.

1. Денисенко Л. Пасіонарна європейська цивілізація. <https://theukrainians.org/pasionarna-ievropejska-tsyvilizatsiia/>
2. Лев Гумільов. Етногенез, біосфера і свідомість. 7 променів. <https://7promeniv.com.ua/naukovi-doslidzhennia-v/metodolohichni-pidkhody/75-yedyne-pole-humanitarnyi-pidkhid/34-lev-humilov-etnohenez-biosfera-i-svidomist.html>
3. Vallerand, R. J., Mageau, G. A., Léonard, C. R., Leonard, M., Marsolais, J., Blanchard, C., et al. (2003). Les passions de l'âme: on obsessive and harmonious passion. *J. Pers. Soc. Psychol.* 85, 756–767. doi: 10.1037/0022-3514.85.4.756
4. Vallerand, R. J. (2015). *The psychology of passion*. New York: Oxford University Press.
5. Deci, E. L., and Ryan, R. M. (2000). The “what” and “why” of goal pursuits: human needs and the self-determination of behaviour. *Psychol. Inq.* 11, 227–268. doi: 10.1207/S15327965PLI1104_01
6. Rip, B., Fortin, S., and Vallerand, R. J. (2006). The relationship between passion and injury on dance students. *J. Dance Med. Sci.* 10, 14–20.
7. Mageau, G. A., Vallerand, R. J., Charest, J., Salvy, S. J., Lacaille, N., Bouffard, T., et al. (2009). On the development of harmonious and obsessive passion: the role of autonomy support, activity specialization, and identification with the activity. *J. Pers.* 77, 601–646. doi: 10.1111/j.1467-6494.2009.00559.x
8. Сунь-цзи. Мистецтво війни. https://chtyvo.org.ua/authors/Tzu_Sun/Mystetstvo_viiny.doc

Володимир Мельник

аспірант

Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ДИСКУРС НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В ЗАРУБІЖНИХ ДЖЕРЕЛАХ

Досліджуючи національну ідентичність, вчені розробили широкий спектр підходів для вимірювання та кращого розуміння цього всюдисущого, але складного поняття. Сьогодні більшість з цих підходів ґрунтується на теорії, тоді як лише деякі з них – на даних.

Останніми роками з'являється все більше досліджень національної ідентичності (наприклад, Нјерм 1998; Міллер 2000; Лі та Брюер 2004; Хадді і Хатіб 2007; Кунович, 2009; Тейсс-Морзе 2009; Аріелі 2011, 2019, 2020; Райт та ін. 2012 р.; Шильдкраут 2014; Хенсон і О'Двайер 2018; Мадер та ін. 2020 р.; Густавссон і Стендаль 2020; Vochsler та ін. 2021). Іншими словами, «клей», який, імовірно, утримує суспільства разом у часи зростаючої поляризації (наприклад, Miller and Ali 2014), став основною галуззю в емпіричних соціальних науках.

Однак незважаючи на таку широку наукову розробку, немає єдиної думки щодо особливого значення національної ідентичності як такої. У той

час як одні визначають її як «суб'єктивне та інтерналізоване відчуття приналежності до нації» (Huddy and Del Ponte 2019, p. 39; див. також Hjern 1998) [1, 2] або як усвідомлення приналежності до нації (Keane 1994) [3], інші розглядають її як конструкт, що охоплює «національні кордони та прив'язаність до нації» [4] (наприклад, Ariely 2020, с. 3) або просто як тип прихильності до нації (наприклад, Li and Brewer 2004; Ariely and Davidov 2012) [5]. Крім того, дехто розглядає її як «інтенсивність позитивних прихильностей індивіда до своєї нації» (Carey 2002, p. 391) [6]. Цікаво, що, відходячи від описаних визначень, такі вчені, як Dekker et al. (2003, с. 347), навіть не використовують цей термін, а вважають за краще говорити про «національне почуття», тобто «почуття приналежності до власного народу та країни» [7]. Прагнучи прояснити цю складність, дотримуючись теорії соціальної ідентичності Таджфеля і Тернера (1986), такі вчені, як Citrin et al. (2001), виступають за тріаду, що складається з самокатегоризації, афекту та нормативного змісту, за допомогою якого позначається національна ідентичність [8]. Зосереджуючись на змістовному вимірі, домінуючий напрям літератури спирається на дихотомію між громадянською та етнічною національною ідентичністю (наприклад, Jones and Smith 2001; Кунович, 2009; Berg and Hjern 2010; Райт 2011; Ха і Джанг 2015; Filsinger та ін. 2020 р.; про різницю між етнічним та громадянським громадянством Reeskens and Hooghe 2010), який спочатку став популярним завдяки Кону, протиставляючи два різні ідеальні типи націоналізму, тобто етнічний та громадянський націоналізм (1944; див. також Gellner 1983; Brubaker 1992; для критики див., наприклад, Hjern 1998; Як, 1999; Кимличка 2001; Кузьо 2002; Brubaker 2004; Шульман 2002; Райт та ін. 2012 р.; Тамір 2019). Так само, схожі, але дещо різні типології національної ідентичності, такі як національна прихильність, національна гордість, критичний та некритичний патріотизм, громадянські та культурні концепції ідентичності (Miller and Ali 2014) [9], з одного боку, та національна прихильність, національна гордість, національний шовінізм та нормативні концепції національної ідентичності (Gustavsson and Stendahl 2020) [10], з іншого боку, були запропоновані. На противагу цьому, політичні психологи в основному спираються на відмінність між патріотизмом і націоналізмом (наприклад, Kosterman and Feshbach 1989; Mummendey та ін. 2001 р.; Бланк і Шмідт 2003; де Фігейредо та Елкінс 2003; Лі та Брюер 2004; Хадді і Хатіб 2007; Кеммельмаєр 2008; Давидов, 2009; Латчева 2011; Аріелі 2020; Hierro та Rico 2019. Хоча всі ці категоризації були цінним внеском у наше розуміння національної ідентичності, ця концепція залишається неоднозначною і важкою для розуміння. Єдиним спільним знаменником, з яким погоджуються вчені, є його багатовимірний характер і складність правильного підходу до нього (наприклад, Abdelal et al. 2006 р.; Латчева 2011; Хельблінг і Ріскенс 2016; Аріелі 2020; Filsinger та ін. 2020 р.; Vochsler та ін. 2021 р.).

Емпірично ця нестача концептуальної ясності відбивається в безлічі показників. Домінуючий напрям літератури операціоналізує цю концепцію

через важливість володіння певними критеріями членства, тобто приписувальними та виборчими ознаками, такими як громадянськість (наприклад, Blank and Schmidt 2003), національність (Mummendey et al. 2001 р.; Huddy and Khatib 2007), мова, походження, релігія або повага до закону (Hjerm 1998; Berg and Hjerm 2010; Ха і Джанг 2015; Хельблінг і Ріскенс 2016; Hanson and O'Dwyer 2018; Мадер та ін. 2020 р.; Аріелі 2020; Filsinger та ін. 2020 р.). На противагу цьому, інший напрям досліджень використовує національну ідентичність через гордість (наприклад, Elkins and Sides 2007; Джонстон та ін. 2010), тоді як інший операціоналізує його за допомогою «близькості» до нації (наприклад, Huddy і Хатіб 2007; Choi та ін. 2021 р.) [11]. Більше того, ці предмети близькості також далеко не рідко використовують для вимірювання як національної ідентичності, так і пов'язаних, але фундаментально відмінних понять, таких як патріотизм (наприклад, Huddy and Del Ponte 2019 on national identity; Citrin та ін. 2001 та Ariely 2020 про патріотизм).

1. Huddy, L., del Ponte, A.: National identity, pride, and chauvinism—their origins and consequences for globalization attitudes. In: Gustavsson, G., Miller, D. (eds.) *Liberal nationalism and its critics: normative and empirical questions*. Oxford University Press, Oxford (2019).
2. Hjerm, M.: National identity: a comparison of Sweden, Germany and Australia. *J. Ethn. Migr. Stud.* 24, 451–469 (1998).
3. Keane, J.: Nations, nationalism, and citizens in Europe. *Int. Soc. Sci. J.* 140, 169–184 (1994).
4. Ariely, G.: Measuring dimensions of national identity across countries: theoretical and methodological reflections. *Natl. Identities.* 22, 265–282 (2020).
5. Ariely, G., Davidov, E.: Assessment of measurement equivalence with cross-national and longitudinal surveys in political science. *Eur. Political Sci.* 11, 363–377 (2012).
6. Carey, S.: Undivided loyalties: Is national identity an obstacle to European integration? *Eur Union Poli.* 3, 387–413 (2002).
7. Dekker, H., Malova, D., Hoogendorn, S.: Nationalism and its explanations. *Polit. Psychol.* 24, 345–376 (2003).
8. Citrin, J., Sears, D.O.: *American identity and the politics of multiculturalism*. Cambridge University Press, Cambridge (2014).
9. Miller, D., Ali, S.: Testing the national identity argument. *Eur. Polit. Sci. Rev.* 6, 237–259 (2014).
10. Gustavsson, G., Stendahl, L.: National identity, a blessing or a curse? The divergent links from national attachment, pride, and chauvinism to social and political trust. *Eur. Polit. Sci. Rev.* 12, 449–468 (2020).
11. Huddy, L., Khatib, N.: American patriotism, national identity, and political involvement. *Am. J. Polit. Sci.* 51, 63–77 (2007).

Катерина Мітченко

старший викладач кафедри
гуманітарних дисциплін
та психології поліцейської діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
аспірантка кафедри практичної
психології Криворізького державного
педагогічного університету

Зоя Мірошник

доктор психологічних наук, професор,
завідувач кафедри практичної
психології Криворізького державного
педагогічного університету

ЗРІЛІСТЬ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ: ВИКЛИКИ, РЕАЛІЇ, ПЕРСПЕКТИВИ

Професійна діяльність працівників поліції проходить в умовах постійної взаємодії з громадянами, сильних емоційних навантажень, загрози власному життю та здоров'ю під час виконання службових обов'язків, що потребує від них сформованості особистої та професійної зрілості для прийняття відповідного правового рішення в конкретній обстановці оперативно-службової діяльності.

Згідно з п.23 Рекомендацій, ухвалених Комітетом міністрів внутрішніх справ на 765 засіданні 19 вересня 2001 р. державам-учасницям Ради Європи «Про Європейський кодекс поліцейської етики», персонал поліції повинен бути в змозі виявляти ясність судження, відкрите ставлення, зрілість, справедливість, комунікабельність і, де це необхідно, лідерські та управлінські вміння. Крім того, вони повинні добре розуміти соціальні, культурні та суспільні проблеми.

Поліцейські в умовах воєнного часу, окрім визначених ЗУ «Про Національну поліцію» завдань щодо забезпечення громадського порядку та протидії злочинності, несуть службу у посиленому режимі, де забезпечують роботу блокпостів, здійснюють евакуацію мирного населення, забезпечують перевірку транспортних засобів та документів, а також займаються пошуком й розвідувальною роботою по виявленню диверсантів та протидії мародерству. Покладенні на поліцейських повноваження вимагають від них психологічної стійкості, високої резильєнтності, готовності до виконання службових завдань в екстремальних умовах, вміння підтримувати гідну комунікацію та бути проактивними в своїх діях.

Специфічною особливістю діяльності поліцейського є те, що головним інструментом виступає високий рівень професійної компетентності та

особистість самого правоохоронця. Тому актуальними є вимоги не тільки до рівня професійної підготовки, а також до його особистісних параметрів (особистісна зрілість, досягнута професійна ідентичність). Серед професійно важливих якостей особистості поліцейського, як особи, яка працює в сфері «Людина-людина», чи не найважливішою виступає сформованість комунікативно-рольової компетентності, яка містить соціально-когнітивні та комунікативні уміння (слухати, розмовляти та вмовляти, встановлювати соціальний контакт, переконувати, навіювати тощо) та специфічні якості (витривалість, дисциплінованість, стресостійкість, толерантність, фізична підготовленість тощо), які дозволяють ефективно виконувати покладені на нього завдання, нести службу.

Питання зрілості особистості вивчається науковцями в час мирного життя, а в період війни та важливості несення служби в умовах підвищеної небезпеки в разі зростає її актуальність. На думку С. Кузіна та І. Шаповал, узагальнюючи думку Антонової Н. О. та Рибачук Л. І., психологічно зрілою людиною є особистість, яка спроможна до самовизначення, самоприйняття, саморозвитку і самореалізації [2, с. 172]. Відповідно автори до структурних компонентів особистісної зрілості відносять наступні компоненти, які ми розглянемо через призму професійної діяльності поліцейського в умовах несення служби під час воєнного стану:

– особистісну зрілість – сукупність психологічних властивостей, що обумовлюють людську автономію до самовизначення і самоприйняття власного життєвого досвіду. У розрізі поліцейської діяльності розглядається як вміння свідомо сприймати себе та свій життєвий шлях, власні особистісні характеристики та їх трансформації з врахуванням специфіки несення служби та проживання інших позаслужбових сфер життя;

– інтелектуальну зрілість – певні психологічні властивості, що характеризують людину як здатну до пізнання, до використання набутих знань у предметній діяльності, до логічного мислення, до рефлексії і творчості. В поліцейській діяльності – це про професійну компетентність під час виконання покладених завдань на поліцейського, вміння правоохоронця бачити причинно-наслідкові зв'язки, робити відповідні об'єктивні висновки для протидії злочинності шляхом розкриття кримінальних проваджень;

– емоційну зрілість – сукупність психологічних властивостей людини, здатної адекватно відчувати і регулювати власні емоційні прояви. Як одне з перших вмінь, яким має володіти поліцейський, майже одногосно і самі правоохоронці, і цивільні відмічають – вміння бути емпатійним та при цьому вміти регулювати свої психоемоційні стани, стримувати емоції в напружених ситуаціях, бути стресостійким;

– соціальну зрілість – сукупність психологічних властивостей людини, яка вміє ефективно взаємодіяти з іншими суб'єктами, ґрунтуючись на гуманістичних принципах за умови збереження власної індивідуальності. Не менш значимим для поліціанта є вміння орієнтуватись в соціальних ситуаціях,

вибудувати ефективну комунікацію з різними категоріями громадян, бачити маніпулятивні впливи та самому вчиняти за потреби психологічний тиск;

– професійну зрілість – прояв психологічної зрілості у сфері професійної, що складається зі стійкої професійної мотивації на досягнення успіху за рахунок професійного розвитку та самовдосконалення, сформованої професійної ідентичності, з набутих професійних знань, умінь, навичок, здібностей. Черкашин А. І. відмічає, що професійною зрілістю особистості працівників поліції варто розуміти особисте, інтегроване утворення, яке включає особистісну, соціальну, емоційну й інтелектуальну зрілість, відповідний рівень професійної ідентичності, що спонукають її до постійного саморозвитку і самодетермінації шляхом опанування провідними спеціальними компетенціями [3].

Пряхіна Н. О., Когут Я. М., Жидецький Ю. Ц. в своїх дослідженнях акцентують увагу на тому, що працюючи у психологічно, фізично й емоційно важкій сфері, поліцейський повинен володіти такими важливими якостями, як: фізична підготовка, критичне мислення, розсудливість, навички вирішення проблем, комунікативні навички, сильний моральний характер, почуття етики, співчуття, емпатія та повага до інших, відданість громаді, сильна ініціатива та наполегливість, терпіння і толерантність. Зазначені особистісно-професійні якості є комплексом взаємопов'язаних і взаємодоповнюючих один одного здатностей особистості, які функціонують у симбіотичних стосунках, допомагаючи створити висококласного поліцейського [4, с. 242]. Дану симбіотичність стосунків можна виразити загальним поняттям зрілість поліцейського, а з врахуванням реалій сьогодення варто орієнтуватись на її формування та розвиток.

Досить цікавим є соціологічне дослідження КМІС, яке демонструє, що серед органів правопорядку найбільше люди у 2023 році довіряють Службі безпеки України та Національній поліції. Серед лідерів довіри: Нацгвардія – 72%, Служба безпеки України – 59%, Національна поліція – 56%. Це дослідження демонструє ріст поваги та високі очікування громадян до поліцейських, які орієнтуються на правоохоронців як на одну із складових сил безпеки та оборони України.

1. Закон України «Про Національну поліцію» № 580 – VIII від 06.02.2023 р. підстава 2391-Х. Верховна Рада України. 2023. Ст. 42.

2. Шаповал І. М., Кузіна Є. І. Рольова зрілість як чинник становлення професійної ідентичності психолога-практика. Перспективи та інновації науки, № 5(10). 2022. С. 170-187.

3. Черкашин А. І. Професійна зрілість поліцейських: теоретичний аспект. Проблеми сучасної психології, № 38. 2017 DOI: <https://doi.org/10.32626/2227-6246.2017-38.%25p>

4. Пряхіна Н. О., Когут Я. М., Жидецький Ю. Ц. Професійно важливі якості сучасного поліцейського. ГАБІТУС. 2022, № 39. С. 239-243 <https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/4955/1/%D0%BA%D0%BE%D0%B3%D1%83%D1%82%2C%20%D0%BF%D1%80%D1%8F%D1%85%D1%96%D0%BD%D0%B0.pdf> (дата звернення 01.07.2023).

Кристина Молитва

здобувач вищої освіти

Науковий керівник:

Інна Шинкаренко

кандидат психологічних наук, доцент,

доцент кафедри гуманітарних

дисциплін та психології

поліцейської діяльності

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ

НАЦІОНАЛЬНА ГІДНІСТЬ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ: ОСОБЛИВОСТІ ТА ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ

Національна гідність є невід'ємною частиною характеру і визначає ставлення людини до себе, свого народу та інших народів. Важливим методом патріотичного виховання є розвиток національної свідомості та самосвідомості. Це передбачає виховання любові до своєї Батьківщини та співвітчизників, віри в моральну силу, готовність працювати в інтересах України, оволодіння національними цінностями – мовою, землею, культурою, готовність до свідомого служіння на благо своєї країни. Патріотизм, спрямований на утвердження національної честі, допомагає виховувати гордість за свою Батьківщину.

Сучасна молодь, яка росте в умовах глобалізації та інтенсивного культурного обміну, стикається з низкою викликів, які можуть негативно вплинути на її національну гідність. Серед таких викликів можна виділити: інформаційно-психологічний вплив з боку інших країн, який може призвести до асиміляції української молоді; пропаганда цінностей, які суперечать національним цінностям України; зростання рівня соціальної несправедливості та нерівності в суспільстві, що може призвести до відчуження молоді від своєї країни.

По-перше, для формування гідності необхідно ознайомлювати молодь зі своєю національною спадщиною, традиціями та цінностями. У цьому контексті велику роль відіграють освіта та масова інформація. Школи та університети повинні надавати студентам можливість пізнати історію своєї країни, досліджувати її культуру та вивчати національні мови. Також важлива роль належить засобам масової інформації, які повинні активно пропагувати національну гідність та ідентичність.

По-друге, для формування національної гідності важливо виховувати в молоді почуття патріотизму. Молоді потрібно відчувати, що вони є частиною свого народу та мають забезпечити його процвітання. Для цього необхідно поширювати знання про свою країну, її досягнення та перспективи.

Організація різноманітних національних заходів, конференцій, фестивалів та спортивних змагань є ефективними засобами стимулювання почуття патріотизму серед молоді.

Третє, необхідно вдосконалювати систему молодіжного лідерства та включення молоді в прийняття рішень у країні. Уряд повинен створити механізми, які забезпечують активну участь молоді у політичному, економічному та соціальному житті країни. Це дасть молоді можливість впливати на перспективи розвитку своєї країни та сприятиме формуванню почуття національної гідності.

Держава має створювати умови для розвитку національної самосвідомості молоді. До таких заходів можна віднести: впровадження в освітній процес програм і курсів, присвячених національній історії та культурі; створення молодіжних громадських організацій, які займаються національно-патріотичним вихованням; проведення інформаційних кампаній, спрямованих на популяризацію українських цінностей.

Сім'я є першим і найважливішим інститутом, який виховує в молодій людині почуття національної гідності. Батьки повинні формувати у своїх дітей любов до своєї країни, повагу до її історії та культури. Освітні заклади повинні нести відповідальність за формування в молоді національних цінностей. Викладачі мають навчати дітей історії та культури України, розвивати в них почуття патріотизму та відповідальності за свою країну. Громадські організації можуть відігравати важливу роль у формуванні національної гідності молоді. Вони можуть проводити заходи, спрямовані на популяризацію українських цінностей, розвиток творчих здібностей молоді, її участь у соціальному житті країни.

Тож національна гідність сучасної молоді має свої особливості та шляхи формування. Засоби масової інформації, освіта, поширення знань про країну та її культуру є важливими елементами у цьому процесі. Також важливе значення мають посилення патріотичного виховання та активна участь молоді у прийнятті рішень в країні. Ці шляхи сприятимуть формуванню сильної національної гідності у молоді.

1. Биріна О. А. Принципи національного виховання сучасної молоді. *Актуальні питання сучасного соціогуманітарного знання* : матеріали VIII Міждисциплінар. науково-практ. конф. студентів і молодих вчен., м. Харків, 30 листоп. 2022 р. С. 74–75.

2. Кругляк М. С. Проблеми морально-етичного виховання сучасної молоді. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. 2010. Т. 1, № 7 (194). С. 123–126.

Ярослав Москаленко

курсант першого курсу

Науковий керівник:

Елеонора Скиба

доктор філософських наук, професор,

професор кафедри гуманітарних

дисциплін та психології

поліцейської діяльності

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ

ФОРМУВАННЯ НОВОЇ КОНЦЕПЦІЇ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ В ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ЗАПОРУКА ЗБЕРЕЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Концепція суспільство орієнтованої поліції, що запроваджує безпеку в громаді, поширюється по всьому світу та має вже достатню історію. Суть її соціальної місії в тому, що представники поліції задля пошуку нових інноваційних методів взаємодії із місцевим населенням спрямовують свої зусилля на встановлення взаємодії з громадянами. Програми, які добре зарекомендували і успішно працюють у конкретних громадах, мають підтвердження, але успішні стратегії можна скопіювати та перенести на інші територіальні громади лише після урахування проблем, структури та організації і кадрів кожної окремої громади. Такі програми позитивно впливають також і на відтворення національної свідомості та правової культури.

У кожної людини існує свій рівень логічної культури, який відображається у її вмінні застосовувати та розуміти логічні методи мислення та використовувати логічні інструменти у розумовій діяльності в суспільстві. Для сучасних поліцейських знання та вміння оперувати засобами логічного мислення є особливо важливими та необхідними в умовах нового підходу до професійної діяльності задля професійного зростання. Логіка як особлива форма мислення привчає людину аналізувати будь-яку ситуацію послідовно, з дотриманням вимог смислової структури, ясно формулювати свої думки, структурувати діалоги та розсудливо сприймати довколишній світ, встановлювати причинно-наслідковий зв'язок, що впливає на збереження головних духовно-інтелектуальних цінностей громадянського суспільства. Збереження та збагачення культури логічного мислення є необхідною умовою збереження ідентичності, в тому числі, національної ідентичності. В сучасних умовах правова культура та правосвідомість є віддзеркаленням збереження національних культурних та правових традицій. В умовах постійних змін та зростаючих вимог до професійної діяльності робота потребує інноваційних

підходів. Ця інноваційна форма роботи поліції вимагає нового знання у різних сферах, творчого підходу, ресурсів матеріальних та інтелектуальних і спеціальних навиків, розуміння сутності плюралізму та запровадження у практичну площину роботи нової парадигми мислення, для яких поліцейські потребують спеціальної підготовки, що забезпечується і знанням із логічного мислення.

Навички логічної аргументації є важливим і невід'ємним аспектом професійної поліцейської діяльності. Вміння встановлювати причинно-наслідкові зв'язки як специфічні риси правової культури є дієвим фактором відтворення національного духу. Сучасні поліцейські повинні правильно оцінювати інформацію, зібрану з різних джерел, аналізувати джерела щодо їх істинності та встановлювати логічні зв'язки між подіями. У сучасних умовах, коли відбувається реформа поліцейського корпусу та впроваджується новий підхід до професійної діяльності поліцейського, формується нова ідентичність поліцейського офіцера громади. Ця нова ідентичність вимагає від поліцейських ще більшого рівня навичок та умінь, які сформовані під впливом знань у галузі логічного мислення.

Здатність до аналізу складних ситуацій, прийняття обґрунтованих рішень забезпечує взаємодію з громадою та підтримує відтворення національних цінностей у сфері правової культури.

-
1. Колотілова Н. А. Логіка і риторика : ретроспектива взаємозв'язку: монографія
 2. Основні закони логіки: сутність та характеристика. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/logika/25244/> я. Київ, 2019.

Галина Мухіна

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри соціально-гуманітарних
дисциплін Донецького державного
університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ УКРАЇНЦІВ В УМОВАХ СУСПІЛЬНИХ ПОДІЙ, ЩО МОЖУТЬ СПРИЧИНИТИ КОЛЕКТИВНУ ТРАВМУ

У Законі України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» зазначається, що під українською національною ідентичністю слід розуміти стійке усвідомлення особою належності до української нації як самобутньої спільноти, об'єднаної назвою, символами, географічним та етносоціальним походженням, історичною пам'яттю, комплексом духовно-культурних

цінностей, зокрема українською мовою і народними традиціями. Одним із основних принципів, що визначають порядок формування державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності є принцип наступності як нерозривного зв'язку з національною історією, культурою і традиціями українського народу [3].

Аналіз наукової літератури (О. Блинова, М. Козловець, В. Левченко, О. Лукасевич, Л. Хашиєва, Т. Яблонська) дає підстави стверджувати, що у структурі ідентичності виділяють два аспекти: особистісний та соціальний. Якщо особистісна ідентичність більшою мірою характеризує внутрішнє життя людини, її переживання та усвідомлення цілей, мотивів, цінностей, настановлень, що проходить процес самоаналізу, самовизначення, самоприйняття, то соціальна ідентичність відображає зв'язки людини зі значущими соціальними групами та усвідомленням нею своєї належності до цих груп. Видається, що цілком має рацію В. Вінков, який акцентує увагу на тому, що суспільні події, що можуть спричинити колективну травму, по-різному впливають на складники ідентичності. На думку дослідника, війна, як і будь-яка інша переломна подія, що становить загрозу для існування і збереження ідентичності, змушує людину, яка і є носієм цієї ідентичності, звертатися до ресурсів спільноти, до якої вона себе відносить [1].

Загальновідомо, що спільним результатом дії більшості групових захисних механізмів є переведення травматичного досвіду у сферу групового несвідомого. Спробуймо виокремити та проаналізувати головні групові захисні механізми, за допомогою яких українці захищаються від руйнівної дії колективної травми, і які знайшли своє відображення у народній творчості українського народу.

Розглянемо, як в усній народній творчості простежуються різні механізми захисту психіки: раціоналізація, заперечення, проєкція, ідентифікація тощо. *Раціоналізація* – раціональне «виправдовування» травми, пояснення її істотними реальними чи надуманими причинами. Наприклад, іноді люди кажуть: «Це Бог покарав нас за наші гріхи». Прикладом раціоналізації можуть бути приказки і прислів'я, які виправдовують порушення моральних норм: «Від сорому пожитку нема»; «Совісті менше – грошей більше»; «Що по тій честі, як нічого їсти». Українці дуже часто в тій чи іншій скрутній ситуації шукають позитивні сторони: «Лихо не без добра»; «Ліпше мало, як нічого», «Як є, то розійдеться, а нема, то обійдеться» [2]. Також, на нашу думку, своєрідна раціоналізація простежується у таких прислів'ях: «Всі одним миром мазані»; «Яка трава, таке й сіно»; «З брудної води ще ніхто чистим не виходив», «Один в полі не воїн», «Одна квітка не робить вінка».

Наступним механізмом захисту психіки є механізм *заперечення* – категорична відмова приймати деякі неприємні факти, які, проте, можуть частково усвідомлюватися. Заперечення – це намагання уникнути травмуючої інформації, яке проявляється в неувважності до тих сфер життя, які загрожують

людині неприємностями: захист виявляється в ігноруванні потенційно тривожної інформації, відхиленні від неї. Наведемо українські прислів'я, які ілюструють цей механізм: «Не кожний видить, хто очі має»; «І чути не чув, і бачить не бачив»; «Густо дивиться, та рідко бачить»; «Лісом ішов, а дров не бачив»; «За деревами й лісу не бачить». Ми погоджуємося з думкою О. Музики та Н. Никончука, що саме через табуїстичні мотиви наші предки уникали говорити про те, що може спричинити щось погане, про важкі, сумні речі.

Хотілось би зосередити увагу на такому механізмі захисту, як *проекція* – зняття напруженості в групі шляхом спрямування негативної емоційної енергії на інших соціальних суб'єктів. Проекція – це вид психологічного захисту, пов'язаний з несвідомим перенесенням неприйнятних особистих почуттів, бажань і прагнень на іншу людину. В українських приказках та прислів'ях можна віднайти таке: «Кожний по собі судить»; «Не міряй усіх на свій аршин»; «Чужі гріхи перед очима, а свої – за плечима»; «Чуже бачить під лісом, а свого не бачить під носом»; «У чужім оці порошину бачиш, а в своїм і поліна не примічаєш»; «Дорікає горщик чавунові, що чорний, аж гульк – і сам у сажі». Психологічним механізмом захисту є й *ідентифікація* – приписування іншим власних негативних рис. Ідентифікація – це процес, у якому людина запозичує думки, почуття чи дії іншої людини, яка постає моделлю, вона може відчувати стан співчуття, співучасті, емпатії, тобто зрозуміти, відчутти іншу людину через себе: «Калина хвалилась, що з медом солодка»; «У дитини заболить пальчик, а в матері серце»; «Діти плачуть, а в матері серце болить»; «Хто сам у злиднях плаче, той і других недолю бачить» [2].

У своїй роботі ми окреслили тільки декілька механізмів психологічного захисту, які відбилися в усній народній творчості українського народу як реакції на травмівні історичні події. Переживаючи сьогодні наслідки колективної травми в умовах воєнної агресії з боку Росії, ми бачимо, як спрацьовують механізми психологічного захисту в російському суспільстві. Аналіз певного пропагандистського інформаційного контенту дає можливість навести такі приклади (наведемо їх у табличний спосіб).

Назва механізму психологічного захисту	Змістове наповнення	Приклади
ЗАПЕРЕЧЕННЯ	намагання уникнути травмівної інформації, яке проявляється в неуважності до тих сфер життя, які загрожують людині неприємностями. Захист виявляється в ігноруванні потенційно тривожної інформації, відхиленні від неї.	«Нічого не відбувається в Україні, дома не бомблять, цивільних не вбивають»; «Все неправда, фейки; це не може бути правдою».

Назва механізму психологічного захисту	Змістове наповнення	Приклади
РАЦІОНАЛІЗАЦІЯ	спосіб розумного виправдання будь-яких вчинків, що суперечать моральним нормам.	«Нацисти та наркомани в Україні захопили владу, ми визволяємо український народ»; «Ми хотіли все вирішити мирним шляхом, але нас не почули або нас обманули...».
ПРОЕКЦІЯ	Вид психологічного захисту, пов'язаний із несвідомим перенесенням неприйнятних особистих почуттів, бажань і прагнень на іншу людину, спільноту.	«Це Україна збиралася напасти на Росію»; «це НАТО збиралося напасти на Росію»; «Росії всі заздять та бажають їй зла».
ПРОЕКТИВНА ІДЕНТИФІКАЦІЯ	Це перенесення на себе недоступних властивостей іншої людини, своєрідне ототожнення. Ідентифікація – це процес, у якому людина запозичує думки.	«Україна змусила нас напасти, в нас не було іншого вибору».
ЗМІЩЕННЯ	Перенесення дії, спрямованої на недосяжний об'єкт, на об'єкт досяжний; таким чином спадає напруга, створена незадоволеною потребою.	«А чому ніхто не протестував, коли США бомбили Ірак або Югославію?», «Чому тоді ніхто не вводив санкції?».
ІНТЕЛЕКТУАЛІЗАЦІЯ	В її основі намагання уникнути загрозової ситуації шляхом її обговорення в абстрактних термінах.	«Де ви були, коли вісім років бомбили Донбас?».
ЗНЕЦІНЕННЯ	Допомагає легше пережити моменти, пов'язані з тим, що ми не можемо отримати бажане, домогтися заповітної мети.	«Росія розпочала не війну, а спецоперацію»; «Якби ми серйозно воювали, то вас уже не було б»; «ми ще нічого не починали».
ДИСОЦІАЦІЯ	Людина починає сприймати те, що відбувається з нею так, ніби воно відбувається не з нею особисто, а з кимось іншим.	«Ми маленькі люди, від нас нічого не залежить»; «Ми не можемо нести відповідальність за дії Путіна».

Тому аналізуючи різні психологічні механізми особистості, можна простежити різні варіанти впливу суспільних подій на ідентичність і подальші сценарії її розвитку. Суспільні події, що можуть спричинити колективну травму, по-різному впливають на складники ідентичності. Війна, як і будь-яка інша екстремальна подія, змушує людину, яка і є носієм національної ідентичності, звертатися до історичної пам'яті, духовно-культурних цінностей, ресурсів спільноти, до якої людина себе відносить.

1. Вінков В. Ю. Безпекові аспекти розвитку ідентичності в умовах війни. URL: <https://politpsy.org/index.php/porp/article/view/100/100>. (дата звернення 10.10.2023).
2. Музика О.Л., Никончук Н.О. Механізми психологічного захисту в усній народній творчості. Вісник Житомирського державного педагогічного інституту, 1998. №2. С. 18-23.
3. Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності: Закон України від 13.12.2022 р. № 2834- IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text>. (дата звернення: 15.10.2023).

Тетяна Огаренко

кандидат філологічних наук, доцент
кафедри соціально-гуманітарних дисциплін
Донецького державного
університету внутрішніх справ

МОВНИЙ ЧИННИК ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ САМОСВІДОМОСТІ МОЛОДІ

Питання національної самосвідомості багатоаспектне та полідисциплінарне, оскільки трактується з погляду психологічного, політичного, філософського, соціального, мовного тощо.

Проблеми етносу в аспекті політичному, державознавчому, мовознавчому достатньо вивчені в працях І. Варзара, В. Євтуха, О. Майбороди, В. Ігнатова, О. Картунова, О. Мироненка, В. Котигоренка, І. Кресіної, Л. Масенко, В. Панібудьласки, Ю. Римаренка, М. Панчука, О. Рафальського, С. Римаренка, В. Солдатенка, Л. Нагорної, І. Онищенко, Л. Шкляра та інших.

Становлення незалежної України вимагає від кожного національної самовизначеності й самоусвідомлення. У нормативно-правових освітніх документах визначено пріоритетні напрями розвитку молоді. Найважливішим завданням українського виховання на сучасному етапі є розвиток і поширення ідей національної свідомості, основою для яких виступає етнічна ідентичність.

Дослідники висловлюють думку, що справжня національна об'єднаність певною мірою зумовлена свідомими самообмеженнями, відповідно певний рівень самосвідомості нації залежить від самоорганізації та самообмеження заради самовиживання.

Нація, подібно до будь-якої природної цілісності, характеризується відкритістю структури, але у критичних ситуаціях найперше використовує внутрішні ресурси. Тож національна самосвідомість в особі національної еліти повинна орієнтувати на залучення передусім своїх, внутрішніх ресурсів.

Зовнішні фактори (кредити, членство в певних міжнародних організаціях тощо) не стануть основою для формування національної

могутності. Для розв'язання власних націєтворчих проблем чужа підтримка завжди буде другорядним чинником. Набуття національної значущості можливе лише за умови мобілізації інтелектуальних, духовних, фізичних, природних ресурсів, а для цього потрібні загальнонаціональна робота для утвердження інтеграційних чинників формування національної свідомості, а саме мови, історії, культури.

«Одним з найважливіших факторів формування української політичної нації є об'єднання її навколо певного етнічного ядра і на підставі мовних принципів. За відсутності єдиної національної мови саме існування нації є сумнівним, а формування її у соціально-політичному напрямі мало ймовірним, оскільки залишається нерозв'язаною її етнонаціональна основа» [1, с. 62].

Україна, як і більшість західних країн, узяла зразок, за яким етнічна належність трактується як природжена. Етнічне походження в країні фіксується за батьками, і начебто це автоматично означає мовну самоідентифікацію особи. Однак історично в Україні склалася ситуація, за якої усвідомлення себе як носія рідної мови не дорівнює усвідомленню себе як громадянина України.

Наукою та історичними прикладами доведено прямий зв'язок між розвитком нації та розвитком мови. Мова фактично й виступає умовою існування нації.

Державна мова формує національну свідомість, відіграє вирішальну роль у становленні національної ідентичності. Особливо важливим для формування мовної самосвідомості є підлітковий та особливо юнацький вік. Досліджуючи психологічні особливості формування національної самосвідомості студентської молоді України, А. В. Гафіатуліна визначила, що «найбільш сенситивним віком для становлення національної самосвідомості є юнацький вік, якому відповідає період студентства. У період навчання в закладі вищої освіти національна самосвідомість молоді людини розширює систему її уявлень про світ, зміцнює її місце в ньому. Під формуванням національної самосвідомості розуміється ненав'язливий спосіб демонстрації способу ефективної адаптації особистості до нових умов життя в сучасному світі. Формування національної самосвідомості відбувається не в площині «насадження ідей», а в площині конструювання нових смислів самим суб'єктом» [2, с. 3].

Аналіз рівня усвідомлення особи студентського віку як представника своєї нації уможливив висновок про те, що молодь північного регіону України має найвищий рівень значущості: «Студенти західного та північного регіонів, порівняно зі студентами східного та південного регіонів, більш позитивно оцінюють свою націю» [2, с. 4].

Мовний чинник формування національної свідомості найважливіший, оскільки мова не тільки засіб комунікації, мова в першу чергу – засіб мислення. Мова є носієм ментальності народу. Культурні здобутки, традиції передаються тільки мовними засобами через мовні образи.

Тож мова, як головна ознака нації, забезпечує повноцінне функціонування національного організму у всіх його виявах і виступає головним фактором формування національної самосвідомості.

1. Іванов І. Мова в контексті етнонаціонального розвитку України: теоретико-методологічні засади. URL: https://ipend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/ivanov_mova.pdf (дата звернення: 14.10.2023).

2. Гафіатуліна А. В. Психологічні особливості формування національної самосвідомості студентської молоді України: дис. ... канд. псих. наук (доктора філософії): 19.00.07 / Київський університет імені Бориса Грінченка. Київ. 2017. 199 с.

Лариса Оніщук

кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри фізичної культури та спорту
Національного університету «Полтавська
політехніка імені Юрія Кондратюка»

НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНА ІДЕНТИФІКАЦІЯ НА ОСНОВІ УКРАЇНСЬКИХ БОЙОВИХ МИСТЕЦТВ

Українські бойові мистецтва недостатньо досліджені істориками. Більшість вчених стверджує існування розвинених систем воїнсько-фізичного виховання на території України від найдавніших часів до наших днів. Разом з тим слід зазначити, що традиція прямої передачі воїнських знань є неповною, значною мірою вона була втрачена, особливо в другій половині ХХ століття. Тому часто використовується термін "відродження українських бойових мистецтв".

Національно-культурна ідентифікація – основа національно-патріотичного виховання й збереження національної ідентичності. В сучасних умовах в Україні активно відроджуються та розвиваються різноманітні напрями національних видів боротьби, що надзвичайно актуально у воєнний час, а особливо для студентської молоді. Підкреслимо, що національні види боротьби є важливим компонентом формування й становлення фізичної культури та спорту в Україні в умовах воєнного стану.

Національні бойові мистецтва беруть за основу два споріднені між собою національні види боротьби – «Спас» і «Бойовий гопак», які відносять до витоків зародження всіх відомих одноборств в Україні, що зберегли в собі базові основи сучасного бойового досвіду людства.

Пізніше за рукопашний спас і гопак виникли такі види спорту, як козацький двобій та хортинг, які є різновидами змішаних єдиноборств. Зокрема, козацький двобій поєднує удари руками й ногами з прийомами боротьби. Стосовно хортингу, то він названий на честь острова Хортиця і максимально наближений до змішаних єдиноборств ММА. В основу хортингу

покладено елементи різних бійцівських технік – вільної і класичної боротьби, дзюдо, карате, боксу тощо.

Для вдосконалення системи масової фізичної культури й спорту, особливо для студентської молоді, в державі є велика потреба упроваджувати національні види боротьби, які мають багатовікові традиції. При цьому потрібно враховувати особливості, які впливають на здоров'я, фізичний і моторний розвиток, рухову активність молоді, що дає змогу, зі свого боку, зберегти традиційну культуру.

Основами розвитку національних спортивних практик є збереження традицій, які несуть досвід, звичаї, погляди, смаки, норми поведінки, адже вони склались історично й передаються з покоління в покоління. Традиції спрямовують систему патріотичного виховання в Україні до національного коріння, заснованого на історії, позитивізмі українських національних чеснотах.

Національні види боротьби сприяють розвитку української культури, залученню до здорового способу життя, зберігають національні традиції, сприяють патріотичному вихованню молоді, відволікання від шкідливих звичок. Сьогодні це є одним з основних завдань сучасного суспільства.

Філософською основою національних видів боротьби є положення про єдність сили, здорового спортивного духу та честі людини, що вибудовується на славних українських традиціях.

Епоха козацтва є унікальним явищем. Козаків виховували на піснях і байках, і молодь залюбки опановувала елементи бойового мистецтва.

Бойовий гопак – це українське бойове мистецтво, розроблене на основі елементів традиційного козацького двобою, що збереглися в народних танцях та досвіду дослідників бойових мистецтв. Спортсмени опановують техніки двобою, вивчають українські національні традиції та обряди, опановують мистецтво співу і танцю, гри на музичних інструментах. Дані підходи дозволяють виховувати молодь на засадах державницького патріотизму та загальнолюдської моралі, поваги до старших та до своєї історії.

Українські танці містять у собі дуже багато елементів, непоширених у інших народів і схожих на бойову техніку, зокрема удари ногами в стрибку, присядці чи “павучку”, різноманітні кроки, відбивання, підсікання, "повзунці", "присядки", "тинки", "копняки" і т. п. Пізніше ці рухи належним чином були адаптовані до вимог сучасного бойового мистецтва, склали основу технічного арсеналу бойового гопака.

У своїй основі – це імпровізаційний танець, який виконували лише чоловіки. Гопак можуть виконувати один (обов'язково чоловік), двоє, троє і більше танцюристів. Гопак як танець був відроджений Павлом Вірським. У 1940 році ним був заснований ансамбль танцю і пісні України, розроблено академічні танцювальні композиції на основі класики і традиційного фольклору, здійснено постановку знаменитого танцю-гопак.

Розвиваються інші системи козацького бойового звичаю, такі як «Спас» (засновник О. Л. Притула), «Хортінг» (засновник Е. А. Єрмоєнко), які

визначні офіційно українськими видами спорту.

Український рукопаш "Спас" – вид спортивного єдиноборства, який має українське національне коріння і витoki з козацького бойового мистецтва "Спас", носить характер змішаного єдиноборства. У його правила покладені козацькі види змагань, долучені світові досягнення, широке застосування елементів кулачного бою, зокрема ударів ліктями, ногами, елементів боротьби (застосування задушливих і больових прийомів).

Козацький двобій – це узагальнена підбірка знань з бойових мистецтв, у основі якого закладено майстерність козаків. Цей напрям є універсальним, адже в ньому застосовуються і боротьба, і техніка кидків, і удушливі прийоми. В ньому представлені три розділи:

- «Забава» - поєдинок з дозованим контактом, оцінка дії ведеться після кожної вдалої атаки;
- «Борня» - поєдинок з легким контактом, оцінюються удари тільки з легким контактом, а використання елементів підвищеної складності підвищують оцінку технічних дій;
- «Герць» - поєдинок з повним контактом, оцінюються удари тільки в повний контакт, але дозволені удари руками і ногами, коли обидва партнери перебувають в партері, не приносять оцінки.

Хортинг – спортивне єдиноборство назване на честь місця проведення всіх козацьких двобоїв – кола козаків "хорт", в який вони збиралися для виявлення найсильніших. Хортиця – місце, яке асоціюється з оплотом воїнів-козаків, де вони вдосконалювали свої бойові навички для захисту рідного краю. В основу цього спортивного єдиноборства лягла система підготовки, в якій дозволялася вся можлива техніка самооборони рукопашних двобоїв.

Широке використання елементів української боротьби в національній системі фізичного виховання та спорту може дати новий поштовх до популяризації видів єдиноборств, а також урізноманітнити тренувальний процес. Досягти успіху можна в будь-якому з видів єдиноборств, якщо є загальна фізична підготовка спортсмена. Адже бойові мистецтва – це ті ж тренування, тільки з ударною або кидковою технікою. Різні єдиноборства розвивають різні якості і навіть групи м'язів, деякі навчають використовувати енергію суперника, інші націлені на відпрацювання потужних ударів руками, треті – ногами, четверті розвивають витривалість, гнучкість, силу тощо.

Таким чином, спортивні традиції українського народу є міцним фундаментом для розвитку національних видів єдиноборств як дієвого засобу національно-патріотичного виховання.

1. Оніщук Л.М., Шавиро Ю.І. Українські бойові мистецтва як важливий компонент формування та становлення фізичної підготовки студента / Proceedings of the VIII International Scientific and Practical Conference «The basis for the further movement of scientific knowledge», February 20 – 21, 2023 Dresden, Germany by the «InterSci». 91 p.p. 78-83.

2. Скульський А., Чубенко В. Спас. Таємна наука українського козацтва. – Миколаїв: МФ КСУ – АТ "ВІАГРО", 1997.

3. Яворницький Д. І. Історія запорозьких козаків. У 3-х т. – Т. 1 / Передмова В. А. Смолія; Ред. кол.: П. С. Сохань (голова), В. А. Смолій (заст. голови), В. Г. Сарбей, Г. Я. Сергієнко, М. М. Шубравська (відп. секр.). АН Української РСР. Археографічна комісія, Інститут історії. – К.: Наукова думка, 1990. – 596 с. – (Пам'ятки історичної думки України).

Елліна Панасенко

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри практичної психології
ДВНЗ «Донбаський державний
педагогічний університет»

Аліна Голєва

здобувач вищої освіти

ФЕНОМЕН НАВЧАЛЬНОГО СТРЕСУ: ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНИЙ АСПЕКТ

Збільшення стресу серед молоді в сучасному світі є актуальною проблемою, і це спричинено різними факторами. Молодь сьогодні стикається зі значним навчальним тиском та стресом, особливо в період підготовки до вступу до університету та під час навчання. Висока конкуренція та вимоги можуть створювати стрес та тривожність. Соціальні мережі також можуть призводити до стресу через постійний тиск бути завжди онлайн, порівнювати себе з іншими та впливати на власну самоповагу. Нині молодь стикається з фінансовими труднощами, які виникають під час навчання або під час пошуку роботи. Це може призводити до фінансового стресу. Питання ментального здоров'я сьогодні серед молоді набуває великого значення. Страх, тривожність, депресія та інші психічні проблеми можуть спричиняти стрес. Глобальні події, такі як пандемія, політичні конфлікти та війна викликають стрес та посилюють загальний стан тривожності. Молодь часто стикається з невизначеністю щодо майбутнього, вибору кар'єри та особистого життя. Ця невизначеність може бути джерелом стресу.

Отже збільшення стресу серед молоді може мати негативні наслідки для фізичного та психічного здоров'я. Важливо сприяти своєчасному розумінню та керуванню стресом шляхом здорового способу життя, психологічної підтримки та розвитку навичок копінгю.

Багато вчених із різних країн вивчають стрес та його вплив на організм. Ганс Сельє, канадський фізіолог і психолог, вивчав реакції організму на стресори та розробив концепцію адаптаційного синдрому. Річард Лазарус, американський психолог, розробив теорію стресу, що наголошує на способі, яким люди сприймають та оцінюють стресові ситуації. Волфганг Гентіле,

німецький психолог, зосередився на вивченні стресу та психологічного тривожного стану. Роберт Сапольські, американський біолог та автор книг про стрес, досліджує вплив стресу на фізіологію та психіку. Сьюзен Фолькман, психолог-дослідник з Австралії, спеціалізується на дослідженнях стресу та методах його подолання.

Тому проблема стресу є дуже важливою в сучасній психології, і багато вчених продовжують досліджувати це питання.

У сучасній психології стрес визначається як фізіологічна і психологічна реакція організму на негативні впливи, що можуть бути фізичними, емоційними або психологічними. Ця реакція включає активацію нервогуморальної системи, що готує організм до подолання стресору (фактору стресу) або відступлення від нього. Основні компоненти стресової реакції включають фізіологічні прояви, такі як підвищений пульс, підвищений рівень гормонів стресу (наприклад, кортизол), напруження м'язів та інші ознаки активації організму. Крім того, стрес може викликати емоційні реакції, такі як тривога, страх, подразнення, смуток тощо.

Стрес може бути короткочасним (акутним), наприклад, від реакції на несподівану подію, або тривалим (хронічним), коли особа довгий час підпадає під дію стресових впливів. Довготривалий стрес може мати негативний вплив на фізичне та психічне здоров'я. Однак важливо зауважити, що стрес не завжди є негативним. Деякі види стресу можуть бути стимулом для підвищення продуктивності та адаптації до нових умов. Також існує поняття позитивного стресу, відомого як «евстрес» (eustress) – це поняття, яке вказує на позитивний або корисний стрес, який виникає внаслідок стимулюючих подій або ситуацій. Цей термін використовується для опису стресових факторів, які призводять до покращення функціонування людини і її ефективності. Евстрес може бути пов'язаний з викликами, досягненнями, новими можливостями та подіями, які стимулюють особистий і професійний розвиток. Наприклад, подорожі, весілля, нова робота або навчання в університеті – це всі ситуації, які можуть викликати евстрес.

Ганс Сельє, відомий канадський фізіолог і психолог, визначив стрес як «реакцію організму на будь-які фізичні або психологічні впливи, що створюють реальну або уявну загрозу для його фізіологічного або психологічного благополуччя» [3; 4]. Сельє виділяв два види стресу: **евстрес (позитивний стрес; сприяє підвищенню рівня активності та покращенню продуктивності; може виникнути при подоланні викликів або досягненні поставлених цілей); дистрес (негативний стрес; виникає, коли організм не здатен впоратися зі стресовими впливами; може призвести до негативних наслідків для фізичного і психічного здоров'я, таких як тривожність, депресія, фізіологічні розлади тощо).**

Сельє розглядав стрес як універсальний фізіологічний механізм, що активує відповідь на будь-який вид фізичного чи емоційного тиску. Він також вважав, що стрес є невід'ємною частиною життя і важливою здатністю

адаптуватися до стресових ситуацій, а також вніс значний внесок у розуміння фізіологічних та психологічних аспектів стресу.

Річард Лазарус, видатний американський психолог, визначив стрес як «внутрішнє становище, що виникає, коли особа вважає, що вимоги надто перевищують її ресурси для подолання цих вимог» [1; 2]. Він підкреслював роль способу сприйняття стресової ситуації людиною. Іншими словами, Лазарус вважав, що стрес не виникає безпосередньо від події, а від способу, яким людина сприймає і оцінює цю подію. Він виділяв два види стресорів: **стресори, які визначаються самою подією** (це події або ситуації, які впливають на особу); **стресори, які визначаються способом сприйняття** (це спосіб, яким людина сприймає та оцінює стресову ситуацію).

Лазарус наголошував на важливості психологічного компоненту стресу та впливі когнітивних процесів на сприйняття та подолання стресових ситуацій. Він вивчав індивідуальні різниці в способах сприйняття та реакції на стрес, і його дослідження сприяли розвитку теорій стресу та стресового менеджменту.

Одним з видів стресу є навчальний стрес. Це феномен, який виникає внаслідок надмірного фізичного, емоційного або психологічного навантаження, яке спостерігається в навчальному середовищі. Цей тип стресу є специфічним для студентів, учнів, або будь-кого, хто залучений до навчання або освітнього процесу. Основні характеристики навчального стресу включають:

1. **Тиск під час навчання, концентрація на успіх.** Учні та студенти можуть відчувати тиск досягнення високих академічних результатів, що може призводити до стресу та перевтоми.

2. **Конкуренція.** Конкуренція з іншими учнями або студентами може збільшити рівень стресу, оскільки боротьба за успіх може бути жорсткою.

3. **Постійне навчальне навантаження.** Робочі графіки, навчальні завдання та іспити можуть створювати відчуття надмірного навантаження, особливо під час періоду іспитів або здачі важливих завдань.

4. **Соціальний тиск.** Студенти та учні можуть відчувати соціальний тиск від своїх ровесників, вчителів або батьків, що може створити додатковий стрес.

5. **Невизначеність майбутнього.** Студенти часто стикаються з невизначеністю щодо своєї майбутньої кар'єри, вибору професії та відповідальностями, що пов'язані з цими рішеннями.

Навчальний стрес може мати негативний вплив на фізичне і психічне здоров'я, а також на академічну успішність. Для подолання цього стресу важливо вміти ефективно керувати часом, розвивати стресостійкість, шукати підтримку від друзів та вчителів і використовувати стратегії релаксації та самозаспокоєння.

Розвиток навчального стресу у студентів може бути поділений на кілька етапів, які можуть відрізнятися в залежності від індивідуальних особливостей

та навчального середовища. Охарактеризуємо основні етапи розвитку навчального стресу.

Перший рік університету (адаптаційний стрес). Перший рік навчання в університеті може бути особливо стресовим для студентів. Це перехідний період, коли студенти стикаються з новим навчальним середовищем, вибором спеціальності, новими вимогами та відповідальністю. Студенти можуть відчувати стрес внаслідок невизначеності та страху перед невдачею.

Підвищення навчального навантаження (екзаменаційний стрес). Під час іспитів та екзаменаційного періоду студенти можуть стикатися зі збільшеним навчальним навантаженням, дедлайнами та потребою вивчати великий обсяг матеріалу. Це може сприяти розвитку стресу, особливо, якщо студент не ефективно керує своїм часом.

Соціальний стрес може виникати внаслідок відсутності соціальної підтримки, конфліктів з одногрупниками або викладачами, а також чуття самотності чи ізоляції.

Фінансовий стрес пов'язаний з витратами на навчання, платежами за квартиру, кредитами тощо.

Синдром вигорання (burnout). Надмірний стрес, невдоволеність власними досягненнями та вимоги навчання можуть призвести до синдрому вигорання, коли студенти втомлюються фізично та емоційно.

Завершальний рік та пошук роботи. По закінченні навчання студенти стикаються з питанням пошуку роботи та стартування в кар'єрі. Цей період може бути стресовим через конкуренцію на ринку праці та очікування успіху.

Кожен студент може долати ці етапи розвитку навчального стресу по-різному. Важливо навчитися ефективно керувати стресом, шукати підтримку від друзів і родини, розвивати навички самозаспокоєння та збереження фізичного і психічного здоров'я. Подолання навчального стресу для студентів може потребувати застосування різних копінг-стратегій. Найбільш ефективними копінг-стратегіями є:

1. **Планування та організація.** Ретельне планування навчальних завдань, створення розкладу та визначення конкретних цілей допомагають уникнути перевантаження та недоречного розподілу часу.

2. **Ефективне управління часом (тайм менеджмент).** Навчання ефективних методів управління часом, таких як метод «Помідора» або методики пріоритезації завдань, допомагає зберегти концентрацію та виконати більше завдань за короткий час.

3. **Саморегуляція та релаксація.** Вивчення технік релаксації, таких як медитація або глибоке дихання, може допомогти знайти спосіб заспокоєння під час стресових ситуацій.

4. **Фізична активність та здоровий спосіб життя.** Регулярна фізична активність сприяє вивільненню ендорфінів, які поліпшують настрій та зменшують стрес. Правильне харчування, достатній сон і відмова від шкідливих звичок (наприклад, вживання алкоголю або куріння) сприяють

фізичному та психічному здоров'ю.

5. **Підтримка соціального оточення.** Спілкування з друзями, родиною та психологічна підтримка важливі для подолання стресу. Обговорення проблем із близькими може допомогти знайти рішення.

6. **Розваги і відпочинок.** Регулярні перерви та час на розваги допомагають зберегти баланс між навчанням і відпочинком.

Кожен студент може вибрати ті копінг-стратегії, які найкраще підходять для його потреб та ситуації. Важливо також розвивати власний арсенал стратегій для подолання стресу, оскільки те, що працює для одного студента, не обов'язково підійде для іншого.

1. Lazarus R. Psychological Stress and the Coping Process. New York: McGraw-Hill, 1966. 380 p.
2. Lazarus R. Stress, Appraisal, and Coping. New York: Springer, 1984. 456 p.
3. Selye H. Stress Without Distress. Philadelphia: J.B. Lippincott Company, 1974. 220 p.
4. Selye H. The Stress of Life. New York: McGraw-Hill, 1956. 382 p.

Наталія Першина
аспірантка Навчально-наукового
інституту державного управління
Національного технічного університету
«Дніпровська політехніка»

НЕМАТЕРІАЛЬНА КУЛЬТУРНА СПАДЩИНА ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Характерною рисою сучасної науки та нагальною потребою практики є підвищена увага до проблем національної ідентичності. Цьому сприяли соціальні, культурні, історичні, політичні, економічні та інші обставини життя в глобалізованому та мультикультурному світі. Поглиблення інтересу вчених різних галузей цілком закономірне і пов'язане, по-перше, з розумінням цінностей нового століття, посиленням тенденцій до свідомого зростання національної свідомості, усвідомлення її необхідності як базової. Усталена і сильна національна ідентичність є своєрідним методом протистояння зазіханню інших націй на суверенітет, насильницькому захопленню територій шляхом асиміляції та нав'язуванню іншої ідентичності тощо.

Нематеріальна культурна спадщина є невід'ємною частиною феномену національної ідентичності та одним з інструментів побудови громадянського суспільства та якісного розвитку нації. Нематеріальна культурна спадщина має на меті створення, збереження, відновлення та розвиток національно-культурного організму суспільства і таким чином впливає на формування його національної ідентичності.

Питання визначення поняття «ідентичність», а також пов'язаних з ним – «ідентифікації» та «самоідентифікації», залишається складним.

На сучасному етапі розвитку психологічної науки існують різні підходи до вивчення феномену ідентичності: психоаналітичні, поведінкові, когнітивні, екзистенціально-гуманістичні, структурно-динамічні.

Одним із різновидів особистості ідентичності, який сьогодні вважається найбільш дискусійним і ймовірним у суспільстві, є національна ідентичність. У розумінні значення цього терміна важливу роль відіграє поняття «нація» як одне з найважливіших референтних груп; природна соціальна спільність людей, яка має свою назву, територію, мову, походження (родова спільність), культурно-інформаційне поле з кодами та символами, які можуть відрізнити нематеріальну культурну спадщину цієї нації. Для її внутрішньої єдності необхідна культура. Це дає людям усвідомлення своєї спільноти (єдності). Самобутність національної культури проявляється в традиціях, звичаях, обрядах, фольклорі та мові, які зберігають специфіку національної духовності для передачі наступним поколінням.

Видатний дослідник національної ідентичності Е. Сміт (1991) визначив її як «безперервне відтворення та нове пояснення характеристики людей, символів, пам'яті, міфів і традицій, які формують особисту спадщину нації, а також ототожнення осіб з цими рисами та складовими культури» [1, с. 23-24]. Вчений визначив національну ідентичність як ключову культурну ідентичність та визначив її основні ознаки: історична територія (рідний край), спільні міфи (історична пам'ять), спільна культура, економіка, юридичні права та обов'язки для всіх членів спільноти.

Національна ідентичність, по суті, є асоціативною ознакою, яка допомагає не лише визначити специфіку та спрямованість культурного розвитку, політики та інших сфер життя нації, але й захистити їх.

Національна ідентифікація, як і будь-який інший гуманний процес, має філософське і психологічне підґрунтя. Філософська основа визначається світоглядом, місцем народження, релігією, культурою людини, вибором життєвих орієнтирів, співвідношенням суспільних і особистісних цінностей; психологічна основа – внутрішніми психологічними процесами, особливостями реакцій на зовнішні події як подразники, психологічними особливостями, темпераментом, характером людини та ін.

Національна ідентичність є результатом процесу свідомо-підсвідомого ототожнення своєї особистості з власною нацією, процесу самоствердження особистості як носія відповідної культури, усвідомлення власної причетності до системи своїх цінностей (мови, етики, культурної спадщини тощо).

Спільна культура, історія, любов до землі, міфи та символи, які можуть породжувати емоційні зв'язки, є, на думку каталонського дослідника М. Гібернау [2], «ядром» національної ідентичності, її головними складовими.

Й. Ласло наголошує, що формування національної ідентичності відбувається щонайменше трьома каналами: історіографією, колективною

пам'яттю, мистецтвом. Водночас представник наративної соціальної психології зазначає, що певні закономірності та характеристики ідентичності опосередковані фольклорними історичними наративами [3]. Тому немає сумнівів у зв'язку психосоціального поняття «національна ідентичність» з нематеріальною культурною спадщиною. На цьому свого часу наголошував і Е. Сміт. Він вважав, що нематеріальна культурна спадщина є важливим джерелом становлення і формування національної ідентичності, оскільки вона акумулює глибину людської свідомості, історичної пам'яті, менталітету, національного характеру народу тощо [1].

Нематеріальна культурна спадщина є інтегруючим чинником, що лежить в основі процесів національної консолідації. Її збереження та вивчення дозволяють створити умови для утвердження історичної та культурної самобутності українського народу, формування спільних традицій, звичаїв, цінностей, які є головними для будь-якої етнічної спільноти, оскільки консолідація української спільноти є важливою умовою її подальшого розвитку [4]. Саме тому політика України щодо збереження культурної спадщини на всіх рівнях потребує уваги, що вимагає перегляду її ефективності [5].

Досліджуючи питання нематеріальної культурної спадщини, важливо враховувати такий важливий аспект, як традиція, яку детально розглянули у дослідженні Едуард Афонін та Андрій Мартинов [6]. Дослідники зазначають, що традиції виступають своєрідними ціннісно-семантичними формами, такими як нові міфи, які покликані протидіяти втраті національної ідентичності та соціальної цілісності [7, 8]. Дослідники по-різному підходять до трактування нематеріальної культурної спадщини. Одні визначають її як складне поняття, яке постійно розвивається, але поєднує в собі культурні, історичні, естетичні символи, духовні, історичні та культурні цінності [9], інші розглядають нематеріальну культурну спадщину як репрезентацію живих культурних проявів і практик, які визнаються громадянами як окремі аспекти ідентичності [10]. Усі ці визначення узагальнюються в такий спосіб: нематеріальна культурна спадщина – це сукупність духовних цінностей і традицій, які передаються з покоління в покоління і слугують основою світогляду певної соціальної групи [11]. Дослідження в цій сфері одноставно наголошують на важливості передачі соціально прийнятих цінностей через нематеріальну культурну спадщину.

В українському суспільстві в умовах гострих суспільно-політичних суперечностей, у контексті ведення воєнних дій як ніколи актуальним є питання національної консолідації, що проявляється у збереженні та передачі історико-культурного досвіду, традицій та звичаїв українців тощо. Процес ідентифікації є важливим для консолідації громадян, а основою цього процесу є вироблені в ході історичного розвитку життєво важливі спільні цінності, на яких, відповідно, базується нематеріальна культурна спадщина.

1. Smith, A. (1991). *National Identity*. University of Nevada Press.
2. Guibernau, M. (2007). *The Identity of Nations*. Cambridge: Polity Press.
3. Laszlo, J. (2014). *Historical Tales and National Identity: An Introduction to Narrative Social Psychology*. London and New York: Routledge/Taylor & Francis Group.
4. Грабовська І. М. (2017). Громадянське суспільство як один із вирішальних чинників консолідації українців у постколоніальний період. Науково-теоретичний альманах Грані, 20(2), 87-91.
5. Малиш Н., Шевченко В., Ткачук-Мірошниченко О. (2021). Державна політика у сфері охорони культурної спадщини в Україні. Журнал управління культурною спадщиною та сталого розвитку, 11(3), 262-279.
6. Афонін Є. А., Мартинов А. Ю. (2020). Традиція як чинник інтеграції та консолідації українського суспільства в умовах постмодерну: архетиповий підхід. Державне управління, (1), 27-41.
7. Saarinen, J. (2006). Traditions of sustainability in tourism studies. *Annals of tourism research*, 33(4), 1121-1140. <https://doi.org/10.1016/j.annals.2006.06.007>
8. Baum, W. M., Richerson, P. J., Efferson, C. M., & Paciotti, B. M. (2004). Cultural evolution in laboratory microsocieties including traditions of rule giving and rule following. *Evolution and Human Behavior*, 25(5), 305-326. <https://doi.org/10.1016/j.evolhumbehav.2004.05.003>
9. Mergos, G., & Patsavos, N. (2016). *Cultural heritage as economic value*. Athens: InHeriT.
10. Kitsikidis, A., Chantas, G., Dimitropoulos, K., & Nikolopoulos, S. (2017). Intangible cultural heritage and new technologies: Challenges and opportunities for cultural preservation and development. mixed reality and gamification for cultural heritage. In: A. Kitsikidis, K. Dimitropoulos, F. Tsalakanidou, M. Alivizatou-Barakou (Eds), *Mixed Reality and Gamification for Cultural Heritage* (pp. 129-158). Cham: Springer.
11. Розлуцька Г.М. (2018). Роль греко-католицької церкви Закарпаття в формуванні національної свідомості українського народу (1771–1867). Бюлетень Мукачівського державного університету. Серія “Педагогіка і психологія”, 1(7), 52-55.

Інга Петровська
доктор психологічних наук,
доцент кафедри психології
Львівського національного університету
імені Івана Франка

ГРОМАДЯНСЬКА ІДЕНТИЧНІСТЬ УКРАЇНЦІВ: СУЧАСНІ РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Майбутнє української держави, її зміцнення і подальші державотворчі процеси в Україні великою мірою залежать від сформованої, стійкої, зрілої громадянської ідентичності самих громадян. Невизначеність, дифузність згаданої ідентичності зумовлює психологічну толерантність громадян до різних видів зовнішньої агресії – від прямого військового вторгнення на територію держави до виявів економічної та інформаційної війни.

Громадянська ідентичність розглядається нами як *ціннісно-сміслову переживання особистістю тотожності з собою як громадянином держави* і виявляється в інституціональному, спільнотному, індивідуальному вимірах; забезпечує цілісність, тяглість уявлень про себе як громадянина навіть при зміні громадянських цінностей/орієнтацій і виступає психологічним регулятором громадянської поведінки.

Громадянська ідентичність як особистісне утворення має три виміри: інституціональний, спільнотний та індивідуальний. У *інституціональному* вимірі громадянська ідентичність релевантна стосункам громадянина з державою як організацією («громадянин – держава»), ідентифікації себе як члена цієї організації. У *спільнотному* вимірі («громадянин – спільнота громадян») громадянська ідентичність втілюється в ідентифікації себе з членом спільноти громадян. *Індивідуальний* вимір передбачає самоідентифікацію з роллю громадянина, прийняття прав і обов'язків, визначених цією роллю. Особистість може різною мірою ідентифікуватися зі своєю роллю громадянина, добре або погано «знати свою роль», але в кожному разі роль громадянина стає частиною її рольового репертуару. Програвання ролі громадянина може зумовити як відкриті конструктивні стосунки з державою, так і стосунки сурогатні, що зумовлює різноманітні психологічні ігри-маніпуляції. Індикаторами наявності/відсутності ігор можна вважати ознаки суб'єктності/об'єктності парадигм відносин особистості з державою. Якщо рольова взаємодія з державою як організацією ґрунтується на суб'єкт-об'єктній (нівелюванні, знеціненні держави і піднесенні ролі власної особи) або об'єкт-суб'єктній парадигмі відносин (нівелюванні себе («від мене нічого не залежить») та глобалізації, демонізації ролі держави), формується схильність до ігрової взаємодії (перекладання відповідальності на державу; соціальний паразитизм; самоствердження за рахунок співгромадян тощо). При суб'єкт-суб'єктній парадигмі відносин, взаємодія з державою ґрунтується на повазі до держави (навіть при визнанні її недоліків), визнанні її потенційної ролі в організації життя суспільства; водночас особистість характеризується високим рівнем самоповаги в цих стосунках, вона знає, що має право отримати від держави і що сама мусить дати їй як громадянин, усвідомлює свою відповідальність за державу і співгромадян, докладає зусилля для їхнього розвитку.

Кожен зі згаданих вимірів громадянської ідентичності може бути по-різному розвинутим (актуалізованим) у конкретної особистості, що дозволяє припустити наявність різних *типів громадянської ідентичності* (Petrovska, 2023a).

Громадянська ідентичність може мати різний ступінь зрілості. *Зрілість* громадянської ідентичності особистості означає її *концептуальність* (цілісність, осмисленість, деталізованість і логічність атитюдів стосовно різних аспектів життя держави і громадян), *суб'єктну орієнтованість* (готовність особистості бути джерелом активності у стосунках з державою,

відповідальність за себе як громадянина і за свій внесок в життя держави, переживання себе суб'єктом), *стійкість* (здатність зберігати громадянську ідентичність в умовах негативних зовнішніх впливів, змістова константність, неохочість змінити державу підданства без істотної переоцінки цінностей та зміни еґо-ідентичності), а також її *включеність в систему соціальних ідентичностей особистості* (присутність громадянської ідентичності в суб'єктивній ієрархії інших ідентичностей особистості).

Ознаками *незрілої* громадянської ідентичності є її *нестійкість* (громадянська позиція особистості може бути легко змінена – без переосмислення, без внутрішнього конфлікту чи боротьби; аналогічно може змінитися об'єкт ідентичності: наприклад, ще вчора громадянин «приймав» своє українське громадянство, а сьогодні уже виступає за отримання російського), *схематизм, низький рівень рефлексії* щодо власної громадянської ідентичності (незріла громадянська ідентичність здебільшого не є автентичною, тому за змістом може бути спрощеною: людина не ставить собі питань і уникає самовизначення), *соціальна бажаність* (демонстрація соціально-схвалюваних диспозицій щодо держави через страх осуду з боку інших), *дистанціювання і відчуження від держави* (неготовність брати на себе відповідальність за ситуацію в державі).

Громадянська ідентичність може бути *дефіцитарною* – несформованою (недорозвиненою) у дорослої, психічно нормальної людини (офіційно будучи громадянином, особа психологічно дистанціюється від свого громадянства як зайвої формальності) і *деформованою* (грунтуватися на знеціненні держави або її екзальтованій сакралізації).

Для вимірювання зрілості та типу громадянської ідентичності розроблено і стандартизовано авторський тест-опитувальник (Петровська, 2021), що містить 7 шкал, з яких чотири (репрезентованість громадянської ідентичності серед інших ідентичностей, стійкість, концептуальність, суб'єктна орієнтація) призначені вимірювати рівень зрілості громадянської ідентичності, а три шкали (інституціональна, спільнотна, індивідуально-рольова/ігрова спрямованість) – тип громадянської ідентичності.

За результатами емпіричного дослідження (у якому взяло участь 965 громадян (376 чоловіків (39%) і 589 жінок (61%)) віком від 16 до 60 років, мешканців різних регіонів України), у 18% респондентів встановлено зрілу громадянську ідентичність. Водночас у 21% наявне поєднання низьких рівнів стійкості, репрезентованості, суб'єктних властивостей і концептуальності громадянської ідентичності, що свідчить про несформованість у них цього утворення, попри усвідомлення ними своєї громадянської належності.

Виявлено, що громадянська ідентичність українців репрезентована переважно вісьмома типами: інституціонально-спільнотним (17%), ігровим (16%), латентним (16%), спільнотно-ігровим (15%), інституціонально-ігровим (12%), спільнотним (11%), різнобічним (8%), державницьким (5%). Тож значна частина громадян (43%) схильні вступати з державою в «ігрову»

інтеракцію. Орієнтація ігрової та сценарної взаємодії з державою є спільнотною, що вказує на запозичення ігор і сценаріїв у оточуючих, зумовленість гри більше конформністю, ніж усвідомленим вибором.

Найтиповішими громадянськими іграми українців є: «Переслідування» (теза гри: «Держава гнобить мене»), «Патріот» («Лише я люблю Україну, усі інші зрадники»), «Пільговик» («Ти утримуватимеш мене», позиція соціального паразитизму щодо держави), «Ображений» («Якщо б не ця держава...»), «Зразковий Громадянин» («Я краще усіх виконую громадянські обов'язки»).

Значна кількість дефіцитарних, а також «ігрових» типів громадянської ідентичності пов'язана з відносно нетривалим досвідом незалежного існування української держави та відсутністю власної повноцінної державної еліти (еліта, яка мала місце в Україні, була завжди або не наша, або якщо і своя, то, зазвичай, несамостійна, пасивна, продажна). Конформність, вивчена безпорадність, громадянська пасивність, дистанціювання від держави і її проблем (що продовжує передаватися з покоління в покоління), почасти сформувалися в історичних умовах, коли Україна постійно перебувала під чужою владою, була у складі інших держав (імперій).

Сьогодні ми маємо унікальну можливість актуалізувати на всіх рівнях (індивідуальному, колективному) цінність власної національної держави, актуалізувати суб'єктність по відношенню до своєї держави, мати досвід «власноручної» розбудови такої держави, яка реально потрібна українцям.

Припускаємо, що безпрецедентна збройна агресія проти суверенітету і територіальної цілісності нашої держави, серед іншого, підштовхнула частину українських громадян до самовизначення (загроза існуванню держави підсилює ідентичність і робить її більш усвідомленою), змусила багатьох дати собі відповідь на питання чи хочу я залишатися громадянином цієї держави, чи готовий захищати свою державу та докладати зусилля для її відбудови тощо. У частини громадян актуалізувалися державницькі та громадянські цінності, особиста відповідальність за державу і співгромадян, відбулося переосмислення соціальної ролі громадянина. На жаль, представники ігрових типів, у тій чи іншій мірі, все одно залишатимуться. Навіть під час війни деякі громадяни намагаються «влаштуватися» за рахунок інших, скористатися ситуацією задля власного збагачення/самоствердження чи зміни держави свого підданства, вступають з державою та співгромадянами в «ігрову» інтеракцію, в якій домінують парадигми суб'єкт-об'єктного/об'єкт-суб'єктного типу.

1. Petrovska, I. (2023a). Typology of Civic Identity. *Current Issues in Personality Psychology*, 11(2), 150-161.

2. Петровська, І. (2021). Розробка та апробація опитувальника «Діагностика зрілості та типу громадянської ідентичності особистості». *Проблеми політичної психології*, 24(1), 208-232.

3. Petrovska, I. (2023b). Psychological Analysis of Games Citizens Play. *Journal of Education Culture and Society*, 14(2), 213-226.

Вікторія Савіщенко

професор кафедри психології та педагогіки
Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук,
кандидат педагогічних наук, професор

ПСИХІЧНЕ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНЦІВ: ПРАВОВИЙ ТА ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Правовою основою розв'язання проблем, пов'язаних із психічним здоров'ям нації, стало прийняття низки нормативно-правових актів ще у довоєнний час: Законів України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» від 19.11.1992 № 2801-ХІІ [1], «Про психіатричну допомогу» від 22.02.2000 р. № 1489-ІІІ [2], «Про соціальні послуги» від 17.01.2019 р. № 2671-VІІІ [3], «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні» від 06.10.2005 р. 2961-ІV [4], «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» від 21.06.2001 р. № 2558-ІІІ [5]; наказу Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження Порядку застосування методів психологічного і психотерапевтичного впливу» від 15.04.2008 р. № 199 [6]; Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку проведення психологічної реабілітації постраждалих учасників Революції Гідності, учасників антитерористичної операції та осіб, які здійснювали заходи із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, членів їх сімей та членів сімей загиблих (померлих) таких осіб» від 27 грудня 2017 р. № 1057 [7]; Концепції розвитку охорони психічного здоров'я в Україні на період до 2030 року, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2017 р. № 1018-р [8]; Плану заходів на 2021-2023 роки з реалізації Концепції розвитку охорони психічного здоров'я в Україні на період до 2030 року, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 6 жовтня 2021 р. № 1215-р та ін.

Питання збереження і реабілітації психічного здоров'я в умовах воєнного і повоєнного часу досліджувалося багатьма ученими, серед яких реабілітаційну психологію в кризових та екстремальних ситуаціях вивчали Л. Гридковець, Т. Палієнко, Л. Царенко та інші; міжнародний досвід психологічної допомоги військовослужбовцям і ветеранам війни – О. Запорожець, О. Ковальчук, В. Невмержицький та інші; діагностичний інструментарій у реабілітаційному процесі – Л. Кондратенко, Л. Манилова, Н. Пророк та інші; дитячу та юнацьку психотерапію – С. Гончаренко,

Г. Католик, Н. Пророк; особливості психологічних травм російсько-української війни – В. Зливков, С. Лукомська та інші.

Аналіз нормативних документів, досліджень вчених у галузі права, педагогіки та психології дозволяє стверджувати, що комплексного вивчення проблеми збереження і реабілітації психічного здоров'я в умовах російсько-української війни не здійснено.

Актуальність теми пов'язана із загостренням важливих суперечностей психолого-педагогічного пізнання в умовах воєнного стану, які стають все більш очевидними у міру накопичення емпіричних даних, особливо у зв'язку з розвитком психологічної практики.

Згідно з даними Інституту метрики та оцінювання в системі охорони здоров'я (IHME) при Вашингтонському університеті, в 2019 р. Україна ще до війни посідала: 5 місце у світі за рівнем смертності через розлади внаслідок вживання психоактивних речовин, 6 місце у світі за рівнем непрацездатності через психічні та поведінкові розлади внаслідок вживання психоактивних речовин та 6 місце у світі за рівнем непрацездатності через депресивні розлади [9].

Дані, проведені соціологічною компанією Gradus Research дослідження «Психічне здоров'я та ставлення українців до психологічної допомоги під час війни», підтверджують, що в Україні рівень споживання антидепресантів у 2022 році став найвищим. Щомісяця на заспокійливі під час війни українці витрачають близько 300 млн грн [10].

За результатами проведеного нами з червня по вересень 2023 року анкетування 547 цивільних осіб віком від 16 до 72 років, які проживають у Запорізькій та Дніпропетровській областях, визначено, що:

- 13 % респондентів вважають свій стан психічного здоров'я задовільним, проте відчують незначні негативні зміни;
- 87 % респондентів вказують, що за час війни відчують проблеми із сном, високий рівень тривожності, роздратованості, втоми, підвищений рівень агресивності, емоційної нестабільності;
- основним засобом підтримки психічного здоров'я респонденти визначили: на першому місці (72 %) вживання алкогольних напоїв, на другому місці (24 %) – антидепресантів (заспокійливих, вітамінів), на третій позиції (6 %) – звернення до психолога, дотримання здорового способу життя, використання технік психологічної допомоги.

Ми узагальнили спостереження 76 батьків дітей дошкільного віку, 29 психологів та 43 вихователів дошкільних закладів освіти Запорізької та Дніпропетровської областей, які в умовах війни констатують збільшення у дітей проявів страхів, плаксивості, істерик і капризів, імпульсивності та інших негативних станів.

За результатами проведеного нами дослідження можна констатувати: по-перше, не тільки учасники бойових дій, а й цивільні особи мають втрати психічного здоров'я. Війна з боку рф на території України ведеться з

порушенням всіх прийнятих міжнародним правом норм, законів і звичаїв війни. Її терористичний, загарбницький та злочинний характер змушує цивільне населення тривалий час перебувати в негативному емоційному стані. Довготривалий негативний емоційний стан є причиною появи та загострення хронічних хвороб у цивільного населення. По-друге, виявилось, що в українському суспільстві не сформована культура отримання психологічної допомоги від кваліфікованих фахівців. Здебільшого люди звертаються до екстрасенсів, «психологів особистісного зростання», отримуючи настанови і рекомендації від дилетантів. По-третє, особливо вразлива категорія цивільного населення, яке опинилось в умовах російсько-української війни, – це діти та підлітки. Їх психіка перебуває у стані формування, тому психічні травми більш глибокі і торкаються сфери підсвідомості. По-четверте, занепокоєння наразі викликає стан психічного здоров'я не тільки тих людей, які вже мають зовнішні прояви, а й тих, хто нібито відчуває себе в нормі. Адже психологічні проблеми мають ефект накопичення і тривалий час можуть зовні не виявлятися. Тому негативні наслідки впливу війни на психічне здоров'я матимуть численні прояви.

Загострення проблем, пов'язаних із психічним здоров'ям нації, знову привернуло увагу політичної еліти держави. Так, у березні 2023 року з ініціативи першої леді України Олени Зеленської стартувала Всеукраїнська програма ментального здоров'я «Ти як?». Мета програми – сприяти формуванню у суспільстві культури піклування про ментальне здоров'я. Дбати про нього – настільки ж важливо, як і про фізичне здоров'я [11]. До реалізації Всеукраїнської програми ментального здоров'я долучені: представники центральних органів виконавчої влади, начальники ОВА, народні депутати, представники Офісу Глави держави, Координаційного центру з психічного здоров'я при КМУ та міжнародних організацій ООН, ВООЗ, ЮНІСЕФ, Міжнародної організації з міграції, ЮНЕСКО в Україні, Фонду ООН у галузі народонаселення, Світового банку, USAID, Швейцарського бюро розвитку, ПРООН.

Всесвітня організація охорони здоров'я сформулювала десять основних принципів щодо розроблення законодавства про охорону психічного здоров'я: 1) посилення промоції психічного здоров'я та запобігання розвитку психічних розладів; 2) доступу до основної допомоги у сфері психічного здоров'я; 3) оцінка психічного здоров'я відповідно до міжнародно прийнятих принципів; 4) забезпечення найменш обмежувального типу системи охорони психічного здоров'я; 5) наявність процедури особистої згоди; 6) право на допомогу в здійсненні самовизначення; 7) наявність процедури перегляду рішення; 8) механізм автоматичного періодичного перегляду; 9) кваліфікація того, хто приймає рішення; 10) повага до верховенства права [12].

Окрім вдосконалення правових механізмів, важливу роль у підтриманні психічного здоров'я українців має відігравати сфера освіти, яка охоплює багаточисельну різновікову аудиторію: дітей, молодь, дорослих. В умовах

війни педагогічна діяльність на всіх її рівнях і ступенях змінює пріоритети від формування «сукупності компетентностей», hard skills, суто педагогічного до психотерапевтичного впливу. У мирних умовах педагогічний вплив має на меті навчальний результат – сформовані компетентності, в умовах війни кожний вихователь, вчитель, педагог свою діяльність перш за все орієнтує на збереження, відновлення психічного здоров'я. Тому важливо педагогу під час і після війни здійснювати психотерапевтичні впливи, набути компетентності гештальт терапевта, арт терапевта, когнітивно-поведінкового терапевта, психоаналітика тощо і вміти не тільки вчити, а й лікувати душу своїх учнів.

Отже розв'язання проблем психічного здоров'я українців, які виникли внаслідок воєнної агресії РФ, потребує комплексного вирішення на правовому та психолого-педагогічному рівнях, а саме:

- вдосконалення законодавства у сфері охорони здоров'я, освіти та соціального захисту громадян;
- розробки державної Програми з реабілітації психічного здоров'я українців та підтримки тих, у кого відбулися невиліковні психічні зміни;
- розширення траєкторії підготовки майбутніх психологів та педагогів: поглиблення їх психотерапевтичної компетентності;
- розробки нових психотерапевтичних методик з урахуванням негативних факторів російсько-української війни, її терористичного і злочинного характеру.

1. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19.11.1992 р. № 2801-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text>.

2. Про психіатричну допомогу: Закон України від 22.02.2000 р. № 1489-ІІІ URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1489-14#Text>.

3. Про соціальні послуги: Закон України від 17.01.2019 р. № 2671-VІІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2671-19>.

4. «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні». Закон України від 06.10.2005 р. 2961-ІV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2961-15#Text>.

5. «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю». Закон України від 21.06.2001 р. № 2558-ІІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2558-14>.

6. Про затвердження Порядку застосування методів психологічного і психотерапевтичного впливу: наказ Міністерства охорони здоров'я України від 15.04.2008 р. № 199. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0577-08#Text>.

7. Про затвердження Порядку проведення психологічної реабілітації постраждалих учасників Революції Гідності, учасників антитерористичної операції та осіб, які здійснювали заходи із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, членів їх сімей та членів сімей загиблих (померлих) таких осіб. Постанова Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2017 р. № 1057. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1057-2017-%D0%BF#Text>.

8. Концепція розвитку охорони психічного здоров'я в Україні на період до 2030 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2017 р. № 1018-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1018-2017-%D1%80#Text>.

9. GBD Compare, Institute for Health Metrics and Evaluation, 2019. URL:

<https://vizhub.healthdata.org/gbd-compare/>

10. Психічне здоров'я та ставлення українців до психологічної допомоги під час війни. URL: <https://eu-ua.kmu.gov.ua/novyny/ty-yak-startovala-vseukrayinska-programa-mentalnogo-zdorovya>

11. Всеукраїнська програма ментального здоров'я «Ти як?» . URL: <https://mtu.gov.ua/news/34479.html>

12. Mental health care law : ten basic principles, Division of Mental Health and Prevention of Substance Abuse, World Health Organization, Geneva, 1996. URL: https://www.who.int/mental_health/media/en/75.pdf

13. Bohatyrova O., Bohatyrov A. Legal basis for preventing deformation of personnel of custodial settings. *Philosophy, Economics and Law Review*. Volume 1, 2021. P.117-124. URL: https://phelr.dduvs.in.ua/wp-content/uploads/2021/12/1r/content_PhELR-1-2021-n.htm

Данило Саковський

здобувач вищої освіти

Науковий керівник:

Інна Шинкаренко

кандидат психологічних наук, доцент,

доцент кафедри гуманітарних

дисциплін та психології

поліцейської діяльності

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ

ОБ'ЄКТИВНА ПОТРЕБА ТА СУБ'ЄКТИВНІ ФАКТОРИ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Суспільно-політична ситуація в державі завжди обумовлена зовнішніми та внутрішніми соціально-економічними, політичними, етнонаціональними факторами. Ці фактори, своєю чергою, використовують як зміцнення власних позицій і забезпечення консолідації суспільства.

З початком повномасштабної війни ми почали відчувати необхідність у формуванні, розвитку та збереженні національної ідентичності України в швидко мінливому світі, де культура і традиції постійно еволюціонують.

Поняття "ідентичність" в даний час широко використовується в етнології, психології, культурної антропології, соціальній антропології та політології. У широкому значенні під ним розуміється почуття приналежності людини до певної групи, яке визначає її становище в соціокультурному просторі і дозволяє йому вільно переміщатися в навколишньому світі та з нього [1, с. 13].

Відповідно до Закону України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» українська національна ідентичність – це стійке усвідомлення особою належності до української нації як самобутньої спільноти, об'єднаної назвою, символами, географічним та етносоціальним походженням, історичною

пам'яттю, комплексом духовно-культурних цінностей, зокрема українською мовою і народними традиціями [2].

Ідентифікація як процес формування ідентичності знаходиться, насамперед, у психологічному полі сприйняття людиною свого «Я». Тому тут набувають важливості суб'єктивні фактори особистості. Водночас процес ідентифікації особистості і один із його результатів – формування національної ідентичності – без соціального середовища, геополітичних аспектів, суспільно-політичної кон'юнктури неможливі. Саме тому ми розглядаємо ідентичність у нерозривному зв'язку з географічними, історико-культурними аспектами, соціодинамікою політичної та соціальної систем, політичним режимом.

Виходячи з глибокої економічної, культурної та політичної диференціації, виникає об'єктивна необхідність у формуванні національної ідентичності. Ця необхідність транслюється та культивується главою держави, членами парламенту, провідними політиками та відомими громадськими діячами.

Не менш важливим аспектом, на нашу думку, є патріотичне виховання громадян, тобто планомірна виховна діяльність, спрямована на формування у громадян почуття патріотизму, тобто поважного відношення до Батьківщини та до представників спільних культур або країн. Про важливість патріотичного виховання згадується в Законі України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності», де затверджено, що національно-патріотичне виховання – це наскрізний виховний процес, спрямований на утвердження української національної та громадянської ідентичності, формування оборонної свідомості на основі суспільно-державних (національних) цінностей України, соціальної активності та відповідальності, готовності до дієвого виконання громадянського і конституційного обов'язку із захисту національних інтересів, державної незалежності і територіальної цілісності України [2].

З вищезазначеного ми можемо зробити висновки, що розвиток по суті ліберальної ідеї співгромадянства, формування єдиної нації можливі переважно за двох основних умов: підвищення соціально-економічного добробуту всього суспільства і при врахуванні думки великих та малих етносів, груп, при офіційному закріпленні особливостей їх розвитку, соціально-культурних та політичних орієнтацій. У результаті в основі політики формування національної ідентичності буде лежати синтез етатистських та ліберальних ідей з пріоритетом збереження та розвитку єдиної держави та підвищенням її ролі у світовому політичному процесі.

1. Степико М. Т. Українська ідентичність: феномен і засади формування : монографія . Київ. НІСД, 2011. 336 с.

2. Закон України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» від 03 грудня 2022 року, № 2834-IX, станом на 01.01.2023 р. URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text> (дата звернення: 26.10.2023 р.).

Катерина Сахарова
старший викладач кафедри
психології та педагогіки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор філософії

ЕТАПИ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ОСОБИСТОСТІ

Постановка наукових проблем саме з цієї точки зору дозволяє говорити про феномен національної ідентичності як про базову передумову національної та державної безпеки, гарантію гармонії та активності суспільства. Ми можемо визначити національну ідентичність як індивідуальний досвід приналежності до певної держави, роль громадянина та спільноти громадян конкретної держави, що дозволяє йому діяти як колективному суб'єкту. Таким чином, національна ідентичність постає як ідентифікація не лише із спільнотою собі подібних громадян, а й із державою як організацією, що створює певні правила гри як правового, морального та економіко-фінансового поля, яке може сприяти комфортному проживанню та реалізації особистості громадянина, а може, і навпаки, створювати перешкоди для такої реалізації.

Криза національної ідентичності, з одного боку, і відданість фундаментальним науковим принципам психології (систематика, розвиток, детермінізм та ін.), з іншого, зумовлюють комплексний науковий розгляд не лише психологічного феномену патріотичної особистості, а й фактори, які можуть на неї вплинути. Під фактором ми розумітимемо те, що має певний причинний вплив на явище, а в даному випадку – на національну ідентичність [1].

Психологічні чинники відзначають вплив соціальних явищ на психіку людини, визначаючи, відповідно, його пізнавальні, ціннісні, світоглядні, емоційні та поведінкові прояви.

Говорячи про процеси становлення національної ідентичності, необхідно визначити суттєві характеристики та ключову різницю між цими процесами. У процесі формування можна виділити спонтанний компонент (тобто зміни під впливом неконтрольованих, випадкових факторів, наприклад, неформальних підліткових об'єднань, реклами, моди, музики і т. д., характер та наслідки яких непередбачувані), а цілеспрямований процес зміни особистості або її окремих сторін та якостей, обумовлений спеціально організованими діями. У концепції формування підкреслюється процес набуття нових ознак та форми психіки в процесі розвитку людини. Ми можемо говорити, наприклад, про формування характеру, мислення тощо, тобто це поняття доцільно застосовувати тоді, коли йдеться про цілеспрямований

розвиток певного аспекту чи якості особистості.

Беручи до уваги різноманітність джерел та рушійних сил розвитку особистості, а також системний характер детермінації його психічних явищ та поведінки, слід також свідчити про вплив низки факторів на процес формування національної ідентичності на макросоціальному, мікросоціальному та індивідуальному рівні досвіду.

На макросоціальному рівні, представленому суспільством загалом та великими соціальними групами, на громадянина впливають макросоціальні фактори, оцінюючи які, у людини формується відношення до суспільства, держави та її політичної та організаційної системи; значну роль на цьому рівні грають особливості політичної культури суспільства, і навіть національної масової свідомості. Особливості політичної культури суспільства визначаються типом політичного устрою суспільства. Він включає в себе знання та уявлення про владу, політику та державу, що сформувалися в ході багатьох поколінь, що визначають цінності, настанови, міфи та стереотипи, орієнтації, переконання, пов'язані з політичною системою. На рівні особистості політична культура є результатом інтеріоризації елементів політичного досвіду суспільства в особистісно-психологічній структурі індивідуальної свідомості відповідно до активної побудови особистістю свого внутрішнього світу.

Цивільний статус людини забезпечується лише його особистою турботою, що реалізується в самоврядуванні на рівні спільноти. Національна ідентичність у ситуації недотримання владою «суспільного договору» та недотримання демократичних процедур демократії можуть призвести до особистісного протесту. У цій ситуації проурядовий дискурс опиняється в опозиції національної ідентичності, який спонукає його носіїв брати на себе відповідальність за співтовариство, а не покладатися на владу. Недарма одна з основних особливостей громадянського суспільства, про що вказують сучасні західні дослідники, – це «легалізація громадянського суспільства» на всіх рівнях [2].

Формування національної ідентичності покликане забезпечити інтеграцію, єдність та цілісність самосвідомості особистості як громадянина полікультурного суспільства на основі присвоєння системи загальнолюдських моральних ідей, свободи свого самовираження, великої кількості соціальних смислів, цінностей, установок та норм. У зв'язку з цим перед наукою стоїть питання розробки технологій та моделей формування нової ідентичності для молодих громадян, що має стратегічне значення для успішного майбутнього держави.

На мікросоціальному рівні передаються громадянські та політичні цілі та цінності суспільства, переважно через невеликі групи, в яких індивід перебуває у повсякденному житті та взаємодіє з ними. У процесі такої взаємодії особистість залучається до сфери громадянства та політики на повсякденному рівні, через первинні соціальні групи, у вигляді прямого спілкування та взаємодії. Такі референтні групи, з якими взаємодіє

громадянин, стають базовими соціальними інститутами, які закладають основні семантичні насіння у структурі національної ідентичності. До таких груп належать сім'я, друзі, знайомі, навчальні та робочі групи, дитячі та молодіжні організації.

Психологічною основою соціалізації людини як громадянина є сім'я. Це центр успадкування знань, традицій, цінностей, моральних норм та особливостей відносин. Саме в сім'ї людина отримує найперші знання про сферу громадянства, набуває досвіду активної участі або уникнення участі в житті. Процеси, пов'язані з участю громадянина, є важливим мікросистемним фактором формування національної ідентичності молодої людини у спілкуванні в первинних соціальних групах. Завдяки прямій взаємодії з членами таких груп людина засвоює ідеї, норми та цінності, формує стилі поведінки у певних ситуаціях. Однак ефективність їх впливу залежить як від рівня значущості особистості, так і рівня розвитку відносин. Чим вищий рівень розвитку первинної соціальної групи та оцінки своєї приналежності до неї, тим більше впливають вони на індивідуальність [3].

На індивідуально-експериментальному рівні фактори, що впливають на національну ідентичність людини, діють, зокрема, на процеси формування індивідуальних психологічних конструктів, в основі яких потреби та мотиви, різні ідеї та цінності, що регулюють його свідомість та поведінку у цивільних поглядах та формуються поступово. На цьому рівні важливу роль відіграють як соціально-демографічні характеристики громадянина (вік, стать, місце проживання тощо), так і психологічні особливості життя особистості у просторі, що побудувала для нього держава та безпосередній досвід взаємодії громадянина та представників держави на різних рівнях, а також безпосередній досвід діяльності в юридичній, економічній та фінансовій сферах.

У результаті такої діяльності формується громадянська позиція особи, яка оцінюється за трьома параметрами:

– сприятливе чи несприятливе середовище для власної самореалізації. А це, своєю чергою, визначає ставлення до держави як до «своєї» чи «чужої», «дружньої» чи «ворожої» для людини;

– упорядкованість соціального середовища, його прогнозованість, що визначається потребою особистості в безпеці, захисту від соціальної експансії;

– почуття виправданості власного існування, насамперед, як члена суспільства, як його невід'ємна складова. Це почуття викликане потребою у сенсі буття, яке може шукати людина окремо від інших, або, навпаки, приєднавшись до організаційної спільноти та поділившись властивою йому системою значень.

Таким чином, особистість оцінює не владу, а сформований навколо неї організаційний простір. Саме з урахуванням цієї оцінки формуються різні типи сприйняття образу держави [4].

Імідж держави є регулятором індивідуальної діяльності в організаційній сфері середовища держави. І саме відповідний імідж держави впливає на

формування національної ідентичності, що діє або інтерактивно (тобто об'єднує громадянське суспільство навколо державних смислів), або руйнівню. Існуючий імідж держави диктує характер взаємовідносин між державою та її громадянином. Воно може бути максимально деструктивним (у разі об'єктно-об'єктних відносин), коли людина сприймає державу як великий механізм (наприклад, апарат насильства), та себе як її гвинтик, тобто він дає об'єктивну інтерпретацію і собі, і державі, а найбільш конструктивне, партнерське (суб'єктно-суб'єктні відносини), що передбачає визнання суб'єктивного першоджерела кожної сторони відносин.

1. Espinosa, A. & Tapia, G. (2011). Identidad nacional como fuente de bienestar subjetivo y social. *Boletín de Psicología*, 102, 71-88
2. Banchs, M. A., Cadenas, J. M., Domínguez, D. & Montero, M. (1993). Identidad nacional: permanencia y cambio. *Revista Interamericana de Psicología*, 27, 107-114.
3. Hogg, M. A. & Abrams, D. (1988). *Social identifications: A social psychology of intergroup relations and group processes*. London: Routledge.
4. Rottenbacher, J. M. & Schmitz, M. (2012). Democracia vs neoliberalismo económico. Condicionantes ideológicos de las preferencias políticas y económicas en la ciudad de Lima. *Revista Mexicana de Ciencias Políticas y Sociales*, 57(214), 111-140.

В'ячеслав Сахно

здобувач вищої освіти

Науковий керівник:

Елеонора Скиба

доктор філософських наук, професор,
професор кафедри гуманітарних дисциплін
та психології поліцейської діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ДЕРЖАВНА МОВА ЯК ЧИННИК ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

У світлі нинішніх подій, пов'язаних з війною в Україні, уже навіть світова спільнота не сумнівається, що мовний фактор стає чи не вирішальним, хоча і не єдиним чинником захисту національної ідентичності. Військова агресія країни-окупанта була замаскована під «захист російськомовного населення». Під таким псевдогуманістичним гаслом було розпочато вторгнення в Україну у 2014 році до Автономної Республіки Крим, Донецької та Луганської областей. У планах російського військового керівництва під цим же гаслом планувалася окупація та привласнення на підставі псевдореферендумів деяких інших територій нашої країни. На противагу від дійсних фактів ворогом було задіяні такі наративи як «утиск

російськомовного населення на території України». Але, наприклад, в Одеській області станом на 2010 рік було 25 % україномовних шкіл, у Донецькій області налічувалось 2 повністю україномовні школи, а в Луганській до 2014 року не стало жодної [1]. Наратив «захист російськомовного населення» спаплюжив усі факти реального стану та став псевдопідґрунтям для наміру знищити україномовне населення, яке на той час перебувало на окупованій території. Тож можемо побачити: українська ідентичність пов'язується із різними чинниками, серед яких зв'язок із національною духовністю у вигляді національної мови відіграє дуже вагому роль. Мова має значення не лише у розвитку особистості, але й на етапі національного самовизначення людини як громадянина.

Фахівці, що досліджували питання мови ще у 2014 році, були переконані, що «...на відміну від мов національних меншин, українська мова використовується лише в Україні, і зберігати та захищати цю мову більше нема кому. Наша мова – це фактор нашої безпеки. І війна прийшла в наш дім, у тому числі через зросійщення та занедбаність української мовної політики» [2]. Конституція України наділяє найвищим статусом українську мову, що зазначено у статті 10: «Державною мовою в Україні є українська мова» [3].

Національна мова кожного народу є важливим інструментом збереження духовного коріння цього народу, відображенням національної психології, джерелом відродження та відтворення національних цінностей.

Таке розуміння місця національної мови як один із факторів забезпечує впровадження верховенства права. Коли політичний режим Президента Віктора Януковича ухвалив «мовний закон», його 28 лютого 2018 року Конституційний Суд України визнав таким, що не відповідає Конституції. З того часу то тиха, то гучна війна за повноваження української мови на території держави не припинялися і призвели до втручання військових іноземної держави на територію України для «захисту» тих осіб, які паплюжили і намагалися заборонити українську мову та забезпечити російськомовний дискурс на території суверенної української держави. Дуже вчасно задля забезпечення відтворення та підтримки національних цінностей, незважаючи на військові дії на її території у 2019 році, було прийнято Закон «Про забезпечення функціонування української мови як державної».

Кожна держава світу захищає свою мову як елемент державної ідентичності та чинник громадянської позиції. Кожна держава захищає свою ідентичність, і її мова є головною у вивченні навчальних предметів з перших днів навчання дитини у будь-якому закладі – від дитячого садочка до ВНЗ. Титульна нація держави, володіючи власною мовою, є пануючою і такою, що продовжує її традиції та виконує законом проголошену функцію.

1. Доровських О. На Донеччині меншає українських шкіл. Радіо Свобода. 30.08.2010. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/2141248.html>

2. Маляр Г. Мовний фактор безпеки. Українська правда. 28.11.2014. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2014/11/28/7045346/>

3. Конституція України: Закон від 28.06.1996 р. URL: <https://www.president.gov.ua/ua/documents/constitution/konstituciya-ukrayini-rozdil-i>.

Олена Сергієні

доктор медичних наук, професор
професор кафедри психології та педагогіки

Вікторія Полюх

здобувач вищої освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

СОЦІАЛЬНА АДАПТАЦІЯ МОЛОДШИХ ПІДЛІТКІВ В УМОВАХ ШКІЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

В останні чотири роки держава була змушена внести зміни в організацію освітнього процесу: спочатку внаслідок розповсюдження епідемії Covid-19 та пов'язаного з цим карантину, а потім у зв'язку з воєнними подіями в Україні. Ці події вплинули не тільки на перебіг навчання, а й на світосприйняття, психологічну та емоційну стійкість дорослих та дітей. Звичайно, індивідуальна психологічна реакція на події, такі як пандемія чи війна, може значно відрізнятись: деякі люди можуть виявити значну стійкість та адаптивність, тоді як інші є більш вразливими до впливу надзвичайних ситуацій.

Ці події внесли значні зміни у життя країни та викликали трансформацію світогляду її населення. Частина людей, які мали достатню стресостійкість, стійкість до дії стресорів, які змогли досягнути адекватної адаптації та продовжувати виконувати свої обов'язки, спрямувати зусилля на боротьбу з ворогом та згуртуватися навколо патріотичної ідеї; інші, які мали низький рівень стресостійкості, нервово-психічної стійкості, не змогли адаптуватися до змін та потерпали від дії стресорів та відповідали формуванням невротичних розладів, посттравматичного стресового синдрому (ПТСР) та психосоматичних проявів.

Соціальна адаптація до навчально-виховного процесу, який охоплює різні аспекти життя школярів, включаючи взаємодію з однолітками, вчителями, адміністрацією та іншими учасниками освітнього середовища, має три рівня, серед яких виділяється високий, помірний та низький. У навчально-виховному процесі з'явилися нові завдання щодо забезпечення високих та помірної адаптації школярів до існування в умовах дії хронічного стресу та виховання патріотизму та стресостійкості для збереження України, як держави та українців – як представників українського народу. Школяри повинні навчатися адаптуватися до нового соціального середовища, розвивати процес соціалізації, навички спілкування, встановлювати взаємодію в групі, розуміти

її норми та правила взаємодії та очікування суспільства [7, 250 с].

Людина є соціально-біологічною істотою, оскільки на її життя чинять вплив як індивідуально-біологічні особливості, так і соціально-психологічні чинники формування відповідної реакції на надзвичайні ситуації воєнного часу. До них належать: виховання, сімейні відношення, спілкування, гендерні особливості людини, зв'язки з референтною групою, самооцінка, сприйняття свого «Я», належність до певної соціальної спільноти і сформованість та стан суспільства,

Соціальна адаптація в умовах шкільного закладу є вкрай актуальною, оскільки вона впливає на загальний розвиток та благополуччя учнів. Молодші підлітки, які зазвичай входять у віковий період від 11 до 14 років (це учні від 5 до 8 класу), переживають інтенсивний розвиток та зміни, які впливають на різні сфери їхнього життя. Адаптація молодших підлітків до соціального середовища освітньої установи має значний вплив на їхнє навчання, емоційний стан, самооцінку та майбутні соціальні відносини. Саме ці соціальні процеси і є притаманними для молодших підлітків та супроводжуються зростанням та розвитком організму, що супроводжується частими змінами емоційного стану, початком пубертатного періоду, когнітивним розвитком та встановленням нових соціальних контактів, формуванням «Я-Концепції», самооцінки та соціального становлення та супроводжуються кризовими явищами. Вікова криза поглиблюється стресом внаслідок воєнних дій в Україні та проявами тривожності, страхів, невротичними розладами із загрозою у майбутньому формуванням ПТСР.

Характерна для молодшого підліткового віку зовнішня ситуація – це зміна соціального статусу, нові соціальні умови й обставини, початок засвоєння нових видів діяльності, розширення соціальних контактів і новий зміст пред'явлених соціумом вимог. Саме ці обставини, а також необхідність визначити своє місце у житті, що постає перед особистістю, і становлять головний аспект соціальної ситуації розвитку, а також, на думку Л. Божович, виступають як причина формування нової «духовної потреби» – потреби у життєвому самовизначенні [6, с. 548]. У сучасній зарубіжній психології виокремлюються три основні підходи до тлумачення поняття «Я-концепції» та розуміння її феноменології: гуманістичний підхід (Р.Бернс, А.Маслоу, Р.Мей, К.Роджерс, В.Франкл); психодинамічний підхід (Е.Берн, Дж.Марсія, Г.Саллівен, А.Фрейд, Е.Фром, К.Хорні); інтеракціоністський підхід (В.Вундт, Н.Грот, П.Жане, Ч.Кулі, Т.Ліппс, Дж.Мід) [7, с. 250].

У процесі пізнання навколишнього світу людина користується визначеною системою внутрішніх засобів, серед яких виділяється: уявлення, образи, оцінка самого себе, своїх дій, вчинків, мотивів. Зосередження на власних переживаннях, здатність до рефлексії і є ознакою самосвідомості. Під час взаємодії з навколишнім середовищем, іншими людьми та власного розвитку, проходження кризової ситуації людина розвивається, змінюється, тому у психології виділяють такі поняття як: «індивід», «особистість»,

«індивідуальність». Часто самосвідомість особистості прирівнюють до «Я-концепції», своєю чергою Я-концепція складається з трьох компонентів: когнітивного, емоційно-оцінкового та афективного. При узгодженні формування цих компонентів особистість здатна активно розвиватися, взаємодіяти з соціальним середовищем та самореалізуватися. В підлітковому віці педагоги та психологи приділяють особливу увагу до питання визначення найближчої зони розвитку, як складової самовдосконалення особистості [1, 592 с. 7, 250].

Вчені вважають, що структура самосвідомості складається з двох рівнів: самопізнання та самоствавлення. Перший рівень можна спостерігати навіть у дитини раннього віку: вона вивчає межі свого тіла, грається, спілкується з іншими, в першу чергу з батьками, які відіграють важливу роль у становленні «Я-концепції», саме на цьому етапі дитина проявляє своє бажання робити все самостійно, формується незалежність «Я». У дошкільному віці самосвідомість формується завдяки самооцінці, на яку з раннього дитинства впливають батьки завдяки похвалам, гордості, любові до своєї дитини. Але близько 7 років самооцінка починає бути незалежною від зовнішнього відношення, вона змінюється та набуває залежності від впливів індивідуальних та соціальних чинників. Процес навчання дитини у школі сприяє розвитку когнітивної сфери та самоусвідомлення своєї особистості та її ідентичності.

Другому рівню самосвідомості характерне формування «Я-образу», яке може містити «Я-теперішнє», «Я-минуле», «Я-реальне», «Я-ідеальне», «Я-майбутнє». Іноді самосвідомість перебільшує або недооцінює недоліки особистості або її досягнення, тому виникає неузгодженість «Я-реального» та «Я-ідеального», але людині важливо мати стійкі уявлення про себе; реалістичне стійке, без викривлень самобачення, є ознакою особистісної зрілості.

Самосвідомість – усвідомлення і оцінка людиною самого себе як суб'єкта практичної і пізнавальної діяльності, як особистості (тобто свого морального вигляду та інтересів, цінностей, ідеалів і мотивів поведінки).

Самосвідомість властива не тільки індивіду, а й суспільству, класу, соціальній групі, нації, коли вони піднімаються до розуміння свого становища в системі суспільних відносин, своїх спільних інтересів та ідеалів. У самосвідомості людина виділяє себе з усього навколишнього світу, визначає своє місце серед природних і суспільних подій. Самосвідомість тісно пов'язана з рефлексією, де вона виходить на рівень теоретичного мислення.

Оскільки мірою і вихідним пунктом ставлення людини до себе виступають перш за все інші люди, самосвідомість по самій суті носить суспільний характер. У соціальній психології виділяють три сфери, в яких здійснюється становлення, формування особистості: діяльність, спілкування, самосвідомість.

У ході соціалізації розширюються і поглиблюються зв'язки спілкування людини з іншими групами, суспільством в цілому, відбувається становлення в

людині образу його «Я». Образ «Я», або самосвідомість (уявлення про себе), не виникає у людини відразу, а складається поступово протягом її життя під впливом численних соціальних чинників і включає 4 компоненти: свідомість відмінності себе від решти світу; свідомість «Я» як активного початку суб'єкта діяльності; свідомість своїх психічних властивостей, емоційної самооцінки; соціально-моральна самооцінка, самоповага, які формуються на основі накопиченого досвіду спілкування і діяльності. Самосвідомість часто прирівнюється з «Я-концепцією», оскільки головна особливість її – це сукупність установок, спрямованих на самого себе, уявлень індивіда про себе та їх оцінка.

Самооцінка – це уявлення людини про наявність в неї тієї чи іншої якості, яка співвідноситься та порівнюється з певним еталоном. Самооцінка формується на основі самопізнання за допомогою: аналізу діяльності людини, власної поведінки, порівнювання своєї поведінки з однолітками та загальноприйнятими нормами; інтроспекція власних станів, почуттів, думок; усвідомлення ставлення інших людей до себе, як вони оцінюють певні якості особистості, її поведінку та діяльність. Самооцінка молодших підлітків є складним та динамічним процесом, оскільки вони переживають значні фізіологічні, когнітивні, емоційні та соціальні зміни. Самооцінка може бути: заниженою, завищеною, адекватною. При відхиленні самооцінки від адекватної в людини може порушуватися душевна рівновага, з'являтися невротичні розлади, які оцінюються як психічні відхилення – психастенія, девіації поведінки; особистість не може адекватно оцінити себе, зіставляючи себе з іншими, що формує самооцінку як завищену, так і занижену.

Адекватна самооцінка відповідає сучасній ситуації особистості. Якщо людина береться за певну справу і вона вдається – самооцінка підвищується, якщо справа не вдається – понижується; така самооцінка виникає у тому випадку, коли «Я-реальне» та «Я-ідеальне» співпадають [2, с. 31-37].

Згідно з поглядами вчених у структурній побудові особистості самооцінка є складною системою, яка включає когнітивний та емоційний компоненти, що утворюють єдине та неподільне ціле. Вищезазначені структурні компоненти наявні також у сучасній «Я-концепції». Л.В. Бороздина, О.Н. Молчанова підкреслюють, що найважливішою складовою самооцінки є оцінковий компонент, який визначається великою кількістю різноманітних критеріїв. До когнітивного компоненту можна віднести раціональні аргументи, до емоційного – емоції, які людина відчуває при досягненні або недосягненні поставленої цілі [7, с. 250].

Таким чином, у ранньому підлітковому віці створюється реальний образ світу, пізнаються процеси соціального простору і першооснови світу. Потужний процес самоусвідомлення своєї особистості та свого місця в реальному соціальному середовищі функціонує як «глобальний процес самоусвідомлення».

1. Варій М.Й. Психологія особистості. Навчальний посібник. Київ, 2008. 592с.
2. Василенко Я.О. Я-тілесне у структурі Я-концепції. Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Психологія. 2013. Вип. 46(1). С. 31-37.
3. Волянчук Н.Ю. Соціальна психологія, Навч. посіб. . Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2019. 254 с.
4. Мельничук О.Б. Психологія особистості. Хрестоматія: Навч. посіб. О.Б.Мельничук, Р.Ф.Пасічник, Л.М.Вольнова та ін. – КИЇВ: НПУ імені М.П.Драгоманова. 2009. 532 с.
5. Столяренко О.Б. Психологія особистості. Київ: Центр учбової літератури. 2012. 280 с.
6. Токарева Н.М. Вікова та педагогічна психологія. Київ, 2017. 548 с.
7. Трансформації особистості в умовах соціально-політичних та економічних змін : колект. монограф. за ред. Л. М. Пріснякової. Дніпро : ЛІРА, 2023. 250 с.

Елеонора Скиба

професор, доктор філософських наук,
професор кафедри гуманітарних
дисциплін та психології поліцейської
діяльності Дніпропетровського
державного університету внутрішніх справ

СОЦІАЛЬНЕ ПРОГНОЗУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ: ГЕНДЕРНИЙ ТА СОЦІАЛЬНИЙ АСПЕКТИ

Актуальність дослідження впливу соціального прогнозування на процес формування національної ідентичності полягає у необхідності соціального прогнозування для побудови моделі подальшого розвитку українського суспільства з метою подолання різного роду криз, що мають у підґрунті аспекти національної системи світосприйняття. Для розбудови пріоритетних напрямів соціально-політичної та економічної стабільності усієї української спільноти є необхідність дослідити можливості прогнозування майбутнього української національної ідентичності та її вплив на формування сучасної загальної картини нашого суспільства.

З точки зору загальнонаукових методів проблема соціального прогнозування національної ідентичності має розглядатися у контексті специфіки та особливостей українського національного світогляду з урахуванням взаємозв'язку та взаємовпливу усіх соціальних інститутів суспільства на формування правової та інших видів національної свідомості. Ми вважаємо за необхідне розглядати майбутні перспективи українського суспільства з точки зору зберігання та відтворення національної ідентичності як української національної загальноприйнятої цінності, що сформована на визнанні гуманістичних принципів поваги до прав людини та піддавати цей

соціально-культурний феномен соціальному прогнозуванню із урахуванням взаємовпливу усіх соціальних інститутів на процеси соціалізації української ідентичності. На прикладі аналізу специфіки українського національного світосприйняття та поваги до прав людини у всіх соціальних вимірах ми розглядаємо взаємозв'язок соціального прогнозування зі специфікою української національної ідентичності. Проблема соціального прогнозування є однією з важливих і актуальних проблем сучасного суспільствознавства. Шляхи, форми та методи досягнення соціального прогресу, пошуки моделей суспільств майбутнього мають вийти на передній план у наукових дослідженнях різних галузей знань. Відповіді на стратегічні та тактичні виклики у цьому питанні мають специфічне географічне, психологічне, соціологічне, гендерне та інше забарвлення. Це різноманіття думок обумовлено специфікою історичного буття народів, що населяють нашу планету, а також специфікою національно-психологічних рис, притаманних певним етносам. Виходячи з цієї специфіки, кожна країна конструює свою картину світу, детерміновану історичним, соціальним, культурологічним буттям певної країни. У соціальному прогнозуванні особливо значну роль відіграють форми і методи історичних пояснень, які розкривають сутність історичної реальності і які ефективно себе проявляють лише взаємодії та взаємовпливу. Серед визначальних рис формування та подальшого розвитку українського суспільства першочергова роль належить демократичному реформуванню всіх сторін суспільно-політичного та культурного життя. У забезпеченні реалізації найвищих цінностей української спільноти чільне місце посідає гуманістична складова. Що реалізується у гендерному та національному аспектах формування сучасної концепції верховенства права задля досягнення реалізації концепції захисту прав людини. Зокрема, верховенство права має реалізовуватися щодо впровадження рівності, справедливості та забезпечення прав людини, що особливо впливає на дискурс національної ідентичності. У сучасних умовах викликів, що стоять перед країною, втілення та подальше відтворення принципів рівності та справедливості є вкрай важливим завданням соціального прогнозування задля подальшого ефективного реформування України.

Результати соціального прогнозування впевнено та переконливо доводять, що для запровадження у практичну складову принципів справедливості та рівності, які є основою забезпечення верховенства права, має відбуватися через усі гілки влади практичною реалізацією концепції прав людини та запобіганням гендерній, національній (як і будь-якій) дискримінації в усіх соціальних інститутах.

1. Скиба Е. Методологія подолання гендерної нерівності. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2021. Спец. вип. № 2. С. 174-179.

2. Skyba E., Tkachenko K. Gender challenges of modern societies// *Philosophy, Economics and Law Review*. 2021. Volume 1, no. 2. 18-24.

Ганна Терехова
здобувач вищої освіти

Науковий керівник:

Андрій Кириченко

викладач кафедри
спеціальної фізичної підготовки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ФІЗИЧНА ПІДГОТОВКА ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Воєнний стан завжди супроводжується підвищеними рівнями стресу, небезпеки та загрозами громадській безпеці. У таких надзвичайних умовах, де необхідно забезпечити додержання закону та порядку, фізична підготовка поліцейських набуває вирішального значення. Ця фізична готовність виступає як фундамент для ефективного виконання завдань поліцейських у воєнних умовах, де протистояння злочинності та забезпечення громадського порядку є критично важливим завданням.

Важливість фізичної підготовки поліцейських під час воєнного стану обумовлена різними чинниками. По-перше, поліцейські зобов'язані захищати громадян та вживати заходи для запобігання та розкриття злочинів навіть в умовах надзвичайного стану. Зміцнена фізична готовність дозволяє їм діяти ефективно в небезпечних ситуаціях.

По-друге, поліцейські відповідальні за дотримання закону та контролю за додержанням правопорядку в умовах воєнного стану, і вони повинні мати необхідні фізичні здібності для забезпечення безпеки громадян і власної безпеки.

По-третє, воєнний стан може призвести до збільшення кількості надзвичайних ситуацій, включаючи природні катастрофи та інші події, де поліцейські також виконують важливу функцію у забезпеченні громадської безпеки та допомозі населенню. Фізична підготовка допомагає їм витримувати високі фізичні навантаження та ефективно виконувати завдання під час рятувальних операцій [1].

Національна поліція України відповідальна за забезпечення безпеки і порядку на всій території країни. В якості центрального виконавчого органу поліція виконує важливі функції, спрямовані на захист прав та свобод громадян, протидію злочинності та забезпечення громадської безпеки [1].

Воєнний стан завжди створює серйозні виклики для правоохоронних органів, зокрема поліції, у забезпеченні громадської безпеки та порядку. У таких умовах фізична підготовка поліцейських стає ключовим аспектом для забезпечення їхньої ефективності та готовності до дій в небезпечних

ситуаціях. В цьому контексті розглядаються проблеми, з якими стикаються поліцейські щодо фізичної підготовки, а також розглядаються перспективи для вдосконалення цього аспекту, щоб забезпечити безпеку та порядок в умовах воєнного стану.

Такими проблемами можуть бути: вплив постійного стресу та психологічних навантажень, що впливає на їхню фізичну готовність; специфіка обов'язків поліцейських, які можуть вимагати великої фізичної витривалості та мобільності; індивідуальність кожного поліцейського.

Так, тренери вважають, що фізична підготовка має включати різноманітні види тренувань, щоб розвивати різні фізичні характеристики курсантів. Використання ігрових елементів у фізичних тренуваннях може допомогти зробити їх більш привабливими та цікавими для курсантів. Важливо систематично відстежувати прогрес кожного курсанта, щоб забезпечити ефективність тренувань та коригувати програму (якщо необхідно) [2, с. 179].

Варто зауважити, що для ефективною фізичної підготовки курсантів важливе різноманіття в тренуваннях та використання ігрових елементів. Автори навчального посібника, зокрема Дідковський В. А., Бондаренко В. В. та Кузенков О. В., внесли важливий внесок до розвитку фізичної підготовки, пропонуючи методи удосконалення базових тренувань та розглядаючи різні аспекти фізичної культури.

Таким чином, фізична підготовка поліцейських під час воєнного стану є критично важливою для забезпечення безпеки та порядку. Проблеми, що існують в цій сфері, вимагають систематичних рішень, включаючи удосконалення тренувальних програм, психологічну підтримку та збільшення доступу до ресурсів. Це сприятиме підвищенню готовності поліцейських до ефективного виконання своїх завдань в умовах воєнного стану.

1. Закон України “Про Національну поліцію”, Документ 580-VIII, чинний, поточна редакція — Редакція від 05.10.2023, підстава - 1882-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>. (дата звернення 20.10.2023).

2. Моргунов О. А. and О. А. Ярещенко. "Фізична підготовка курсантів закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання МВС України." (2020) с. 179.

3. Навчальний посібник за редакцією В. А. Дідковський, В. Бондаренко, О. В. Кузенков “Фізична підготовка працівників поліції України” URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/14518/3/Фізична%20підготовка%20працівників%20Національної%20поліції%20України.pdf>. (дата звернення 20.10.2023).

Ганна Терехова
здобувач вищої освіти
Науковий керівник:

Інна Шинкаренко
кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри гуманітарних дисциплін
та психології поліцейської діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ У ВОЄННИЙ ПЕРІОД

В умовах агресії Російської Федерації проти України велика кількість працівників Національної поліції, залучених до воєнних дій та спецоперацій, стикаються із серйозними наслідками бойової психічної травматизації. Зазначено, що в освіті та підготовці поліцейських раніше обмежено зверталась увага на військову психологію, що призвело до недостатнього урахування цього аспекту під час виконання службових обов'язків у воєнний час.

Актуальність дослідження визначається необхідністю вдосконалення професійно-психологічної підготовки працівників поліції, оскільки сучасні умови воєнних дій в Україні вимагають нового підходу. Важливим напрямом в цьому контексті є розробка та впровадження спецкурсу «Психологія бойового стресу» в систему професійної підготовки поліцейських [1, с. 7].

Основна ідея спецкурсу – забезпечити працівників поліції не лише професійними знаннями та навичками, але й формувати їх психологічну компетентність. Це включає в себе розвиток психофізіологічних, морально-психологічних, професійних, соціально-психологічних та індивідуально-особистісних характеристик, які відповідають особливостям поліцейської діяльності в умовах війни.

Бойовий стрес, зумовлений зовнішніми та внутрішніми стресорами в екстремальних умовах, може призводити до серйозної деформації особистості поліцейського та негативно впливати на його фізичне, психічне та психологічне здоров'я. Тому підготовка до роботи в умовах воєнних дій повинна включати в себе не лише аспекти фізичної готовності, але й психологічні [2, с. 30].

Спецкурс «Психологія бойового стресу» має на меті забезпечити поліцейських прикладними психологічними знаннями щодо бойової травматизації, превентивних заходів, копінг-стратегій та резилентності. Такий підхід не лише збільшить ефективність виконання службових завдань, але й сприятиме збереженню психічного та фізичного здоров'я працівників поліції в умовах воєнних дій [4, с. 28].

Тож в умовах війни поліцейська робота стала ще більш небезпечною, проте наші правоохоронці разом зі Збройними Силами України та іншими військовими формуваннями виявляють справжню хоробрість та відданість захисту українського народу. Щоб забезпечити високий рівень професіоналізму, поліцейські повинні постійно актуалізувати ресурси професійного навчання, зосереджуючи особливу увагу на протидії дезадаптивним явищам бойового стресу, що стали актуальнішими у зв'язку з новими викликами у роботі поліції.

Передусім важливою є взаємодія з вищими навчальними закладами освіти, які мають специфічні умови навчання. Обстановка воєнного стану вимагає перегляду всієї системи управління, забезпечення безпеки, організації освітнього процесу та професійного розвитку викладачів. Також необхідно провести ґрунтовну ревізію та оновлення навчальних програм, адаптуючи їх до сучасних вимог та реалій [3, с. 8].

Основний акцент у розвитку системи освіти для поліцейських у воєнний період повинен бути спрямований на формування навичок протидії стресовим ситуаціям, визначення та ефективного керування емоціями в умовах великого психологічного навантаження. Така трансформація системи навчання буде ключовою для забезпечення поліцейських необхідними знаннями та компетенціями для успішного виконання своїх завдань в умовах війни та постконфліктного відновлення [1, с. 15].

Тож можна визначити, що для забезпечення стійкості працівників поліції необхідно, щоб науковці розробляли та впроваджували найефективніші методи та стратегії для протидії стресу, його контролю та розвитку навичок подолання негативного впливу стресових чинників. Це передбачає урахування специфіки діяльності кожного поліцейського підрозділу окремо та розробку ефективних програм навчання. Тим не менш необхідно періодично переглядати навчальні та тренінгові програми з метою їхньої модернізації та коригування. Для забезпечення стійкості поліцейських до стресу слід впроваджувати превентивні заходи, такі як індивідуальні консультації, просвітницькі бесіди та підтримка фахівців-психологів під час навчання та в професійній діяльності.

1. Бойчук С.С. Комплексне дослідження готовності до змін і толерантності до невизначеності у поліцейських КОРД із різним рівнем життєздатності. *Право та Безпека*. 2021. № 3(82). С. 58–69.

2. Пономаренко Я. С. Психологічні передумови розвитку стійкості у поліцейських: огляд закордонних студій. 2022 р. 84 с.

3. Сокурєнко В., Щвець Д., Уваров В. Прогностична компетентність правоохоронців у контексті їхньої готовності до інноваційної діяльності. *Наука і освіта*. 2018. № 3. С. 85–91.

4. Стояцька Г. Особливості детермінації готовності до змін серед майбутніх українських правоохоронців. *Психологічні перспективи*. 2021. № 37. С. 214–232.

5. Шинкаренко І. О. Психічна та емоційна стійкість правоохоронців в екстремальних ситуаціях воєнного стану. Підготовка правоохоронців в системі МВС

України в умовах воєнного стану : зб. наук. пр./МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, Каф. тактич. та спец. фіз. підготовки ф-ту №3, Наук. парк «Наука та безпека». Харків :ХНУВС, 2022.440 С.274-276.

6. Шинкаренко І.О. Якість підготовки фахівців і формування професійної еліти Національної поліції: реалії та перспективи. *Інноваційні процеси у сучасному просторі юридичної освіти: реалії, тенденції, перспективи*: III- Всеукраїнська науково-практична конференція (12 травня 2016, м.Дніпропетровськ), Дн: ДДУВС, 2016, с. 26-30.

Ян Третяк

аспірант Навчально-наукового інституту
державного управління
Національного технічного університету
«Дніпровська політехніка»

ГРОМАДЯНСЬКА ІДЕНТИЧНІСТЬ В СТРУКТУРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Існування та процвітання Української держави неможливе без загального усвідомлення громадянами своєї громадянської ідентичності, що веде початок від ототожнення себе кожним громадянином з українським народом. Відчуття такої належності через мову, традиції, цінності безпосередньо позначається на житті кожної людини. Сукупність усіх індивідів, які пройшли таке самовизначення, є необхідним фундаментом для формування потужного громадянського суспільства, сильної нації та міцної держави.

Особливого значення зазначене питання набуває для сфери національної безпеки і оборони, адже утвердження української національної та громадянської ідентичності громадян як однієї з визначальних засад держави значно посилює її у здатності протистояти внутрішнім і зовнішнім безпековим загрозам. Однак сьогодні питанням утвердження громадянської ідентичності в різних сферах суспільного життя та на рівні різних соціальних інститутів приділяється недостатньо уваги. Значною мірою така ситуація зумовлена відсутністю належної нормативної основи [1].

Питання утвердження української національної та громадянської ідентичності, національно-патріотичного виховання, військово-патріотичного виховання та громадянської освіти лише фрагментарно окреслені законодавством України. Як наслідок, здійснення державної політики в зазначеній сфері потребує комплексного врегулювання на законодавчому рівні, а саме визначення її мети, завдань, принципів та напрямів, особливостей формування та реалізації, гарантій участі громадян України, закордонних українців, громадських об'єднань та інших інститутів громадянського суспільства у її реалізації, визначення та розмежування повноважень органів

державної влади та органів місцевого самоврядування у цій сфері.

Так, відповідно до Конституції України держава сприяє консолідації та розвитку української нації, її історичної свідомості, традицій і культури (стаття 11). Україна дбає про задоволення національно-культурних і мовних потреб українців, які проживають за межами держави (стаття 12) [2].

Ст. 1 міжнародних пактів про економічні, соціальні і культурні права 1966 року [3] та про громадянські і політичні права 1966 року, а також п. 2 Віденської декларації [4] і Програми дій ООН 1993 р. [5] закріплюють право всіх народів на самовизначення. На підставі цього права народи вільно встановлюють свій політичний статус і вільно забезпечують свій економічний, соціальний і культурний розвиток.

У Законі України «Про національну безпеку України» [6] серед фундаментальних національних інтересів України визначаються, зокрема, державний суверенітет і територіальна цілісність, демократичний конституційний лад, недопущення втручання у внутрішні справи України, сталий розвиток національної економіки, громадянського суспільства і держави для забезпечення зростання рівня та якості життя населення (ч.3 ст. 3) [6].

Законом України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» [7] закріплено, що українська мова як єдина державна мова виконує функції мови міжетнічного спілкування, є гарантією захисту прав людини для кожного українського громадянина незалежно від його етнічного походження, а також є фактором єдності і національної безпеки України (ч. 8 ст. 1). До завдань закону віднесено також забезпечення функціонування державної мови як інструмента об'єднання українського суспільства, засобу зміцнення державної єдності та територіальної цілісності України, її незалежності, державності і національної безпеки, забезпечення розвитку української мови для зміцнення національної ідентичності, збереження національної культури, традицій, звичаїв, історичної пам'яті та забезпечення її подальшого функціонування як державотворчого чинника української нації (ст. 3) [7].

Згідно із Законом України «Про закордонних українців» [8] Українська держава сприяє розвитку національної свідомості українців, які проживають за межами України, зміцненню зв'язків з батьківщиною та поверненню їх в Україну. Однією з основних засад співпраці із закордонними українцями визначено розв'язання проблем становлення та консолідації української нації (ст. 12) [8].

У Законі України «Про освіту» [9] серед засад державної політики у сфері освіти та принципів освітньої діяльності закріплено виховання патріотизму, поваги до культурних цінностей українського народу, його історико-культурного надбання і традицій, формування громадянської культури та культури демократії, демократизм тощо. Закон покладає на педагогічних, науково-педагогічних та наукових працівників, а також батьків

здобувачів освіти завдання настановленням і особистим прикладом утверджувати повагу до суспільної моралі та суспільних цінностей, зокрема правди, справедливості, патріотизму, гуманізму, толерантності, працелюбства (ст. 3) [9].

Закон України «Про вищу освіту» [10] визначає як одне з основних завдань закладу вищої освіти формування особистості шляхом патріотичного, правового, екологічного виховання, утвердження в учасників освітнього процесу моральних цінностей, соціальної активності, громадянської позиції та відповідальності, здорового способу життя, вміння вільно мислити та самоорганізовуватися в сучасних умовах (п. 4 ч.1 ст. 26). Крім того, на педагогічних, науково-педагогічних та наукових працівників покладається обов'язок прищеплювати особам, які навчаються у закладах вищої освіти, любов до України, виховувати їх у дусі українського патріотизму і поваги до Конституції України та державних символів України (п. 3 ч.1 ст. 58) [10].

Згідно зі Стратегією національно-патріотичного виховання [11] в Україні національно-патріотичне виховання є одним із пріоритетних напрямів діяльності держави та суспільства щодо розвитку національної свідомості на основі суспільно-державних (національних) цінностей (самобутність, воля, соборність, гідність), формування у громадян почуття патріотизму, поваги до Конституції і законів України, соціальної активності та відповідальності за доручені державні та громадські справи, готовності до виконання обов'язку із захисту незалежності та територіальної цілісності України, сповідування європейських цінностей. Національно-патріотичне виховання є важливим засобом громадянської освіти.

Відповідно до Указу Президента України «Про Концепцію державної мовної політики» [12] українська мова як засіб спілкування та інтелектуального виявлення особистості відображає самобутність багатомільйонного українського народу і є основою його духовності та історичної пам'яті. Повноцінне функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території держави є гарантією збереження ідентичності української нації, єдності України.

З огляду на викладене, за роки незалежності України питання утвердження української національної та громадянської ідентичності лише розрізнено та фрагментарно висвітлювалося у законодавстві, що врегульовує відносини у різних сферах суспільного життя [1]. Однак потреба комплексного та системного врегулювання зазначених питань значно актуалізувалася після 2022 року, коли Україна зазнала воєнної агресії, третина території була окупована російською федерацією, а неефективність чинного законодавчого врегулювання цих питань стала очевидною.

Таким чином актуальну потребу належного врегулювання відносин у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності неможливо забезпечити без ухвалення спеціального закону. Такий закон має визначити законодавчі засади державної політики у сфері утвердження

української національної та громадянської ідентичності, здійснення національно-патріотичного виховання та громадянської освіти, закласти основу для консолідованих та скоординованих дій усіх суб'єктів цього процесу – від окремого громадянина до Президента України, створити умови для участі у ньому сил безпеки і оборони України, закордонних українців, міжнародних організацій.

1. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» від 19.11.2021 № 6341. <https://ips.ligazakon.net/document/GI06469A?an=3>

2. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України від 28 червня 1996 року. К. Преса України. 1997. 80 с.

3. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права, *ратифіковано Указом Президії Верховної Ради Української РСР № 2148-VIII (2148-08) від 19.10.73.* https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text

4. Віденська декларація, Багатостороння угода від 09.10.1993. <https://ips.ligazakon.net/document/view/mu93378>

5. Угода Урядом України і Програмою розвитку Організації Об'єднаних Націй від 18.06.1993. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_400#Text

6. Про національну безпеку України: Закон України від 21 червня 2018 року № 2469-VIII. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19>

7. Про забезпечення функціонування української мови як державної: Закон України від 25.04.2019 № 2704-VIII. <https://zakon.rada.gov.ua/go/2704-19>

8. Про закордонних українців: Закон України від 4 березня 2004 року № 1582-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004, № 25, ст.343.

9. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. <https://zakon.rada.gov.ua/go/2145-19>

10. Про вищу освіту: Закон України від 1 липня 2014 року № 1556-VII. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>

11. Про затвердження Стратегії національно-патріотичного виховання: Указ Президента України від 18 травня 2019 року № 286/2019. <https://zakon.rada.gov.ua/go/286/2019>.

12. Про Концепцію державної мовної політики: Указ Президента України від 15 лютого 2010 року № 161/2010. <https://zakon.rada.gov.ua/go/161/2010>.

Оксана Черноус

кандидатка філологічних наук, доцентка,
доцентка кафедри соціально-гуманітарних дисциплін
Донецького державного
університету внутрішніх справ

ВЛАСНІ НАЗВИ ЛЮДЕЙ ЯК ЗАСІБ УПОДІБНЕННЯ ДО ЧУЖОЇ НАЦІЇ

Відповідно до ст. 10 Конституції України державною мовою в Україні є українська мова, усебічний розвиток та функціонування якої в усіх сферах суспільного життя на всій території України сьогодні забезпечується державою. Таке завдання є одним із пріоритетних, адже цьому передувало не одне століття обмежень та заборон української мови, спрямованих «не тільки на обмеження сфер її використання..., а й руйнацію її основ – лексичних, фразеологічних, граматичних» [1, с. 8].

Віддавна політика культурної асиміляції поширювалася на ті мовні одиниці, які традиційно від народження могли репрезентувати громадянина в суспільстві та ідентифікувати з-поміж інших – його ім'я та прізвище. Така увага до антропонімів зумовлювалася насамперед їхніми особливостями як класу онімної лексики: імена можуть доволі переконливо демонструвати «колективний смак», тобто антропонімі вподобання громадян у конкретний історичний період, а прізвища є тим невидимим зв'язком, що поєднує представників різних поколінь та часто акумулює в собі вказівку на національну належність носія. Якнайточніше про це написала О. Забужко, підкреслюючи, що імена – це «...сутнісний знак речі, символ, обтяжений довгим шлейфом історико-культурної наповненості, і зміна імені – завжди входження в мережу інших смислових зв'язків, а відтак і зміна істоти перейменованого...») [2, с. 138]. Саме з цією причиною чимало українських антропонімів було цілеспрямовано піддано різноманітним модифікаціям на фонетичному, морфологічному, евфонічному та інших рівнях.

Одними з перших загрозу трансформацій помітили українські письменники: справжні перипетії довкола дворянства та варіантів прізвища головного героя розгорнув І. Карпенко-Карий у п'єсі «Мартин Боруля», де одна літера родового наймення «зіпсувала» шляхтичеві всі життєві перспективи; інший невдоволений своїм прізвищем службовець описаний у п'єсі М. Куліша «Мина Мазайло», який понад усе прагнув змінити цю успадковану від предків власну назву, «приміряючи» більш престижні, на його думку, прізвища на кшталт Алмазов, Тюльпанов, у такий спосіб намагаючись продемонструвати належність до іншої нації. Спотворення прізвищ зазнавали й самі українські письменники та митці, зокрема найчастіше згадувані у зв'язку з цим Іван Багряний, Сергій Єфремов та інші. Очевидно, що в багатьох

випадках такі видозміни відбувалися попри бажання носія. Активно додавалися суфікси (Свистун – Свистунов), практикувалися характерні чергування (Могучих – Магучих) тощо [3, с. 66].

Тенденція уподібнення антропонімів подекуди зберігалася й кількома десятиліттями пізніше, коли батьки, користуючись вже можливістю обирати ім'я для своєї дитини на власний розсуд, віддавали перевагу таким варіантам, як Нікіта, Мілан, Михайл, Марк, Крістіна тощо, уникаючи притаманних українському іменнику форм імен (Микита, Милан, Михайло, Марко, Христина). Викликаючи в такий спосіб асоціації з іншою етнічною належністю носія, поставало питання про антропонімні вподобання номінаторів-українців.

Сьогодні питання особових імен та прізвищ так само є актуальним в аспекті національної самоідентифікації, що змушує уважніше ставитися до форми обраного для найменування оніма або успадкованого від предків прізвища, оберігаючи його від будь-яких сумнівних трансформацій.

1. Фаріон І. Д. Мовна норма: знищення, пошук, віднова (культура мовлення публічних людей) : монографія. Вид. 3-тє, допов. Івано-Франківськ : Місто НВ, 2013. 331 с.

2. Забужко О. Хроніки від Фортінбраса. Вибрана есеїстика. Вид. 4-тє. Київ : Факт, 2009. 352 с.

3. Доброльожа Г. М. Власне ім'я як важливий чинник формування національної ідентичності в сучасній Україні. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філологічні науки*. 2019. Вип. 2 (90). С. 60–68.

Катерина Шарамок

здобувач вищої освіти

Науковий керівник:

Інна Шинкаренко

доцент кафедри гуманітрних дисциплін

та психології поліцейської діяльності

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ,

кандидат психологічних наук, доцент

ВПЛИВ ВОЄННОГО КОНФЛІКТУ НА ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ

Війна завжди була важливим елементом в історії кожної нації, визначаючи її шлях, цінності та самобутність. Україна, яка відзначилася своєю довгою боротьбою за незалежність, не є винятком. Вплив воєнних конфліктів на формування національної ідентичності української молоді виявляється вже на перший погляд очевидним, оскільки ці події сприяють об'єднанню

суспільства в боротьбі за загальні цілі та перетворюють молодь на активних учасників цього процесу.

Історичний контекст свідчить про те, що Україна завжди була визначною країною в багатьох війнах та конфліктах. Друга світова війна та Голодомор в середині 20 століття, а також сучасні події на сході України та в тимчасово окупованому Криму вплинули на національну ідентичність українського народу. Також значний вплив на формування національної ідентичності молоді мають загальні трансформаційні процеси колективної ідентичності громадян України, зокрема ті, які відбулися після Революції Гідності 2014–2019 рр., про що висвітлюють у своїх наукових працях Н. Авер'янова, Т. Воропаєва [1], А. Любарець, С. Онуфрив, О. Сінкевич та інші. Спогади та досвід участі у військових конфліктах стають частиною колективної пам'яті та формують уявлення про національну героїку та самобутність.

Сучасна українська молодь стикається з викликами, які вимагають від неї активної громадянської участі та патріотизму. Вона стає свідком подій, що обговорюються в усьому світі, і її вибори та дії формуються в контексті національної ідентичності та прагнення до незалежності.

Згідно зі словами доктора філософських наук, професора, члена-кореспондента НАН України Євгена Головахи: «У 2020 році 93% вважали себе за національність українцями. У 1992 році їх було 69%, у 2012-му – 84%. Порівняно з 1992 роком кількість тих, хто ідентифікує себе як українець, зросла на 24%. Росіянами у нас в 2020 році вважали себе 6% опитаних, у 1992-му – 24% і у 2012-му – 14%. Ці люди нікуди не зникли – вони змінили свою ідентичність» [2].

Тобто вплив воєнного конфлікту та інших факторів на формування національної ідентичності української молоді виявляється у зростанні чисельності тих, хто ідентифікує себе як українці, та зменшенні кількості росіян. Ці процеси свідчать про посилення національної ідентичності та демонструють глибокий вплив подій на формування і переформування ідентичності в українському суспільстві.

Варто зазначити, що національна ідентичність включає в себе активну громадянську позицію і участь. За даними дослідження аналітичного центру Cedos і дослідницької агенції Info Sapiens, за ініціативи, а також технічної та організаційної підтримки Представництва Фонду ООН у галузі народонаселення в Україні: «Частка молоді, що займається волонтерством, зросла з 20% до 42%. На противагу 6%, які вперше долучилися до волонтерської діяльності протягом останніх 12 місяців в 2021 році, у 2022 році таких було вже 30%. Також значно збільшилась частка молодих людей, які серед життєвих цілей зазначили – бути корисними своїй країні: з 6% у попередній хвилі до 37% цього року» [3].

Згідно з даним дослідженням воєнний конфлікт підсилює тенденції, які вказують на активну громадянську позицію та бажання молоді вносити

позитивні зміни в суспільство та країну в цілому. Волонтерство та підвищений рівень патріотизму відображають позитивний вклад молоді у розвиток громадянського суспільства та краще майбутнє країни.

Отже вплив воєнного конфлікту на формування національної ідентичності української молоді є надзвичайно актуальною та складною проблемою, яка відображає складність сучасного українського суспільства. З аналізу поданих даних та контексту історії України видно, що цей вплив проявляється у різних аспектах. Соціокультурні процеси включають у себе розвиток української мови, культури та традицій в умовах конфлікту, що сприяє збереженню та підсиленню національних цінностей. Сучасна українська молодь, яка активно взаємодіє з іншими національними спільнотами, формує свою ідентичність, враховуючи культурну спадщину та відкриття до інших культур.

Важливим аспектом є також зміна ідентичності серед тих, хто колись ідентифікував себе як росіяни. Вони переходять на українську ідентичність, що свідчить про вплив конфлікту на переконання та погляди окремих осіб.

Загалом формування національної ідентичності української молоді є складним та динамічним процесом, який відображає важливі виклики та можливості, що постають перед сучасною Україною. Ця ідентичність розвивається під впливом історичного досвіду, культурних факторів та громадянської активності, що об'єднують молодь навколо загальних цілей і цінностей.

1. Averianova Nina, Voropaieva Tetiana. Transformation of the Collective Identity of Ukrainian Citizens After the Revolution of Dignity (2014– 2019). *Kyiv-Mohyla Humanities Journal*. 2020. № 7. Pp. 45–71. URL: <http://kmhj.ukma.edu.ua/article/view/219654/219369> (дата звернення: 23.10.2023).

2. ДП «Редакція газ. «Голос України». Національна ідентичність – це ключове питання для суспільства. *Голос України - газета Верховної Ради України*. URL: <http://www.golos.com.ua/article/350002> (дата звернення: 23.10.2023).

3. Вплив війни на молодь в Україні | Cedoss. Cedoss. URL: <https://cedos.org.ua/researches/vpliv-vijni-na-molod-v-ukrayini/> (дата звернення: 23.10.2023).

Богдан Шевченко
здобувач вищої освіти

Науковий керівник:

Інна Шинкаренко
доцент кафедри гуманітарних дисциплін
та психології поліцейської діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат психологічних наук, доцент

ЗАГРОЗА ДЕРЖАВНІЙ МОВІ ЯК ЗАГРОЗА НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ

У зв'язку із збройною агресією Російської Федерації в українському суспільстві порушилось питання мови та якою мовою користуватися у повсякденному житті, побуті, міжособистісному спілкуванні. Сьогодні в східних регіонах України, де упродовж тривалого часу люди розмовляли російською мовою, почали переходити на державну через те, що ворог активно почав використовувати наративи типу, що усі люди, які розмовляють російською, є росіянами, і їх потрібно захищати. Саме це була одна із причин для початку повномасштабного вторгнення. Народ нашої країни почав усвідомлювати, що мова має значення і відіграє важливу роль у війні України з РФ. Насамперед, на полі битви наші воїни можуть відрізнити мову окупантів та рідну мову, і тим самим вирізнити один одного. По-друге, у наших громадян виробився патріотизм та повага до українських військових, що є важливим чинником для майбутнього розвитку нашої держави та всієї нації загалом.

Для того, щоб з'ясувати обставини цього мовного питання, потрібно детально розглянути історію нашої держави ХХ століття, коли ще СРСР намагався нав'язати російську мову як обов'язкову для всіх 15 союзних республік.

Політика русифікації була створена штучно, аби максимально мінімізувати рухи українських національних патріотів у політичних та військових амбіціях, і зрештою повністю паралізувати можливість українців щодо створення власної держави. На жаль, ця проблема торкнулася не тільки українців, а ще й країн Варшавського Договору, Прибалтики, Кавказу, Центральної Азії. Наприклад, така країна як Молдова не може повноцінно реалізовувати свою зовнішню політику через внутрішній конфлікт з Придністровською Молдавською Республікою, яка ще з 90-х років намагається проголосити свою незалежність та визнання її міжнародною спільнотою. Грузія теж зіштовхнулася з аналогічною проблемою, коли народи Абхазії та Південної Осетії почали вимагати незалежності. Тоді там спалахнула війна, спричинена Росією. Окупація цих регіонів дуже негативно

відобразилася на розвитку цієї країни і поставила під сумнів її державний суверенітет, територіальну цілісність, незалежність. Саме тому українському керівництву слід запровадити комплекс заходів, законопроектів, національних програм щодо подальшого розвитку української мови заради миру та стабільності в усіх областях України.

Сьогодні в Україні як ніколи потрібно ще більше вдосконалити мовну політику. Наприклад, за допомогою мовних конкурсів, диктантів з української мови, флешмобів. Завдяки цим заходам можливо не тільки привернути увагу населення до цього питання, а й покращити рівень знань серед осіб, які вже спілкуються українською мовою. Також, що не менш важливо, надавати можливість вивчати мову особам без громадянства та людям, які перебувають в Україні на законних підставах, та громадянам, які за власною ініціативою захотіли підвищити свій рівень знань та мовних навичок.

Хотілось би додати, що для єдності України та збереження української культурної спадщини, національної ідентичності потрібно, щоб усі громадяни нашої країни зрозуміли, що мова має велике значення у самовизначенні народу. Тому її потрібно використовувати у повсякденному житті і постійно вдосконалювати. Розвиток української мови повинен відбуватися у творчості: складати пісні, вірші, літературні твори, популяризувати українських письменників. Для цього у нашій державі достатньо ресурсів та інструментів. І це в подальшому має стати пріоритетною задачею не тільки для нашої влади, а й кожного із нас. Бо без мови немає нації.

Олександр Шевченко,
аспірант

Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

КОНЦЕПТ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ З ПОЗИЦІЙ СТРУКТУРНОГО ПІДХОДУ

Як відомо, національна ідентичність є досить складним конструктом. Прагнучи структурувати безліч операціоналізацій в існуючій літературі, ми виділили чотири різні підходи.

Домінуючий напрям досліджень використовує пункти, які підкреслюють важливість певних критеріїв членства, що визначають національні кордони (наприклад, Blank and Schmidt 2003; Кунович, 2009; Berg and Hjerem 2010; Ха і Джанг 2015; Хельблінг і Рікенс 2016; Hanson and O'Dwyer 2018; Аріелі 2020; Мадер та ін. 2020 р.; Filsinger та ін. 2020 р.). Таким чином, Бланк і Шмідт (2003, с. 296) [1] визначають національну ідентичність як «важливість національної приналежності, а також суб'єктивне значення внутрішнього зв'язку з нацією» і застосовують пункти, що запитують,

наскільки важливо для когось бути громадянином Федеральної Республіки Німеччини, мати німецьке громадянство і мати «внутрішні зв'язки» з Німеччиною. Аналогічно Хельблінг і Різкенс (2016, с. 746) [2] оцінюють «критерії, які індивіди використовують як «символічні межі» (...) щоб відрізнити «нас» від «них». Спираючись на етнічно-громадянський вимір, вони використовують різні показники, щоб побачити, наскільки важливо для когось мати певні критерії членства, такі як важливість місця народження, громадянства, походження, релігії, здатності розмовляти мовою та поваги до законів. Крім того, вони запитують, чи хтось «відчуває» їхню національність і чи давно живе в країні. Нарешті такі вчені, як Huddy and Khatib (2007) [3] та Johnston et al. (2010) [4], розглядають національну ідентичність як тип соціальної ідентичності та наголошують на тому, наскільки «важливо» бути їхньою національністю (тут або американською, або канадською).

Інший підхід вимірює національну ідентичність за допомогою гордості. Наприклад, Елкінс і Сайдс (2007) [5] визначають національну ідентичність як різновид «лояльності до національної держави в дуже загальному сенсі», і застосовують єдиний пункт, відомий як загальна національна гордість, запитуючи: «Наскільки ви пишаєтеся тим, що ви [НАЦІОНАЛЬНІСТЬ]?». Аналогічно такі вчені, як Шайо (2009) [6], використовують ту саму логіку. Подібним чином деякі дослідження, такі як дослідження Pehrson et al. (2009; про подібні підходи див. також Carey 2002) [7], поєднують загальний предмет національної гордості з іншим пунктом, пов'язаним із близькістю. Проте незважаючи на широке використання, цей пункт тягне за собою деякі недоліки, про які варто згадати. Почнемо з того, що Ha and Jang (2015) [8] наводять докази того, що національна ідентичність і гордість є пов'язаними, але різними поняттями. Інакше кажучи, людина може ототожнювати себе зі своєю нацією, але не обов'язково виражати гордість за неї, і навпаки. Більше того, нещодавні дослідження довели, що національна ідентичність, за визначенням, не ґрунтується на гордині, а також конститується колективною пам'яттю, якої люди соромляться (Choi et al. 2021 p.) [9]. У більш загальному плані Meitinger (2018, p. 428) [10] критикує «невизначеність» пункту національної гордості, вказуючи на те, що він є сумнівним показником для вимірювання національної ідентичності. З огляду на цю двозначність такі вчені, як Dekker et al. (2003) [11], виступають за розрізнення гордості та національної ідентичності. Так само Сміт і Кім (2006) [12] розглядають гордість як наслідок, а не як показник чистієї національної ідентичності.

Осмислення національної ідентичності як засобу «[...] будучи схожими на одних людей і відрізняючись (у сприйнятті чи фактичних термінах) від інших» (Hjerm 1998, p. 452) [13], тобто відчуваючи себе ближчими до співнаціональностей, ніж до інших, національна ідентичність часто вимірюється питанням про ступінь близькості людини до своєї нації (наприклад, Huddy and Khatib 2007; Хадді та Дель Понте 2019; Choi та ін. 2021 p.). Так само Transue (2007) [14] підходить до національної ідентичності,

розглядаючи, наскільки добре людина ідентифікує себе з певною групою людей, і запитує респондентів, наскільки вони «близькі» до інших американців, щоб оцінити ступінь їхньої ідентичності. Проте якщо придивитися до цих заходів уважніше, часто можна побачити, що цей предмет використовується для вимірювання споріднених, але відмінних понять, таких як патріотизм (наприклад, Citrin et al. 2001 p.; Ariely 2020) або національна прив'язаність (наприклад, Gustavsson and Stendahl 2020) [15], розмиваючи значення цих трьох конструктів.

Окрім цих трьох підходів, широкий спектр досліджень використовує лише один показник для вимірювання національної ідентичності людини. Наприклад, Hierro and Rico (2019) просто запитують респондентів, наскільки вони ідентифікують себе зі своєю країною (у їхньому випадку – з Іспанією). Крім таких одноелементних підходів, національна ідентичність зазвичай вимірюється обмеженою кількістю різних пунктів. Наприклад, дотримуючись шкали пат-бунтизму Костермана та Фешбаха (1989), Моліна та інші (2015) використовують такі пункти: «Я дуже люблю свою країну»; «Я вважаю вигляд американського прапора дуже зворушливим»; «Я пишаюся тим, що я американець»; і «Я дуже тепло ставлюся до своєї країни». Однак здійснюючи це, вони схильні ототожнювати національну ідентичність і патріотизм, підкреслюючи брак концептуальної ясності, якою позначена ця лінія досліджень (дискусію про різницю між національною ідентичністю та патріотизмом див. у Theiss-Morse 2009). Аналогічно Fleischmann et al. (2019) використовують елементи, що стосуються як «приналежності» до країни, так і «відчуття» приналежності до країни.

З огляду на таку множинність заходів, можна зробити висновок, що «[...] жодна міра не стала домінуючою у сфері національної ідентичності» (Miller and Ali 2014, p. 244) [16]. Зважаючи на велику кількість розбіжностей щодо її операціоналізації, ми підтримуємо думку, що національна ідентичність є багатогранним поняттям, яке не можна чітко охопити кількома елементами.

1. Blank, T., Schmidt, P.: National identity in a united Germany: nationalism or patriotism? *Polit. Psychol.* 24, 289–312 (2003).

2. Helbling, M., Reeskens, T., Wright, M.: The mobilisation of identities: a study on the relationship between elite rhetoric and public opinion on national identity in developed democracies. *Nations Natl.* 22, 744–767 (2016).

3. Huddy, L., Khatib, N.: American patriotism, national identity, and political involvement. *Am. J. Polit. Sci.* 51, 63–77 (2007).

4. Johnston, R., Banting, K., Kymlicka, W., Soroka, S.: National identity and support for the welfare state. *Can. J. Polit. Sci.* 43, 349–377 (2010).

5. Elkins, Z., Sides, J.: Can institutions build unity in multiethnic states? *Am. Polit. Sci. Rev.* 101, 693–708 (2007).

6. Shayo, M.: A model of social identity with an application to political economy: nation, class, and redistribution. *Am. Polit. Sci. Rev.* 103, 147–174 (2009).

7. Carey, S.: Undivided loyalties: Is national identity an obstacle to European integration? *Eur Union Poli.* 3, 387–413 (2002).

8. Ha, S., Jang, S.-J.: National identity, national pride, and happiness: the case of South Korea. *Soc. Indic. Res.* 121, 471–482 (2015).
9. Choi, S.Y., Abel, M., Siqi-Liu, A., Umanath, S.: National identity can be comprised of more than pride: evidence from collective memories of Americans and Germans. *J. Appl. Res. Mem. Cogn.* 10, 117–130 (2021).
10. Meitinger, K.: What does the general national pride item measure? Insights from web probing. *Int. J. Comp. Sociol.* 59, 428–450 (2018).
11. Dekker, H., Malova, D., Hoogendorn, S.: Nationalism and its explanations. *Polit. Psychol.* 24, 345–376 (2003).
12. Smith, T., Kim, S.: National pride in comparative perspective: 1995/96 and 2003/04. *Int. J. Public Opin. Res.* 18, 127–136 (2006).
13. Hjerm, M.: National identity: a comparison of Sweden, Germany and Australia. *J. Ethn. Migr. Stud.* 24, 451–469 (1998).
14. Transue, J.: Identity salience, identity acceptance, and racial policy attitudes: American national identity as a uniting force. *Am. J. Polit. Sci.* 51, 78–91 (2007).
15. Gustavsson, G., Stendahl, L.: National identity, a blessing or a curse? The divergent links from national attachment, pride, and chauvinism to social and political trust. *Eur. Polit. Sci. Rev.* 12, 449–468 (2020).
16. Miller, D., Ali, S.: Testing the national identity argument. *Eur. Polit. Sci. Rev.* 6, 237–259 (2014).

Олексій Шевяков

доктор психологічних наук, професор,
професор кафедри військової
підготовки спеціалістів
Держспецтрансслужби Українського
державного університету
науки і технологій

Наталія Жигайло

доктор психологічних наук, професор,
заступник декана філософського
факультету Львівського національного
університету ім. Івана Франка

Яніна Славська

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри
соціально-гуманітарних дисциплін
Дніпровської академії музики

РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ

Для розробки і впровадження програм розвитку динамічних соціотехнічних систем діяльності (СТСД) важливими вбачаються психологічні засади формування спонтанної відображально-моделюючої

активності проектування. Мова йде, перш за все, про формування зовнішньої взаємодії соціуму і природи як сукупності відносин, включаючи форми, зміст і характер взаємодії і взаємовпливу компонентів систем “людина – природа” та «людина – людина». У зв’язку з цим найбільший інтерес для дослідників представляє пошук інтегральних соціально-економічних і психологічних параметрів, що характеризують здатність людини протистояти несприятливим ефектам, що супроводжують воєнні дії. Найбільш уразливими у цьому відношенні є жінки, в організмі яких страждають практично всі функціональні системи, що потребує розробки психологічного забезпечення соціальної підтримки їх життєдіяльності. Такого роду завдання вирішуються в зарубіжній соціальній психології, починаючи з 90-х років ХХ століття в рамках державних науково-технічних програм “Глобальні зміни природного середовища і клімату”, а в Україні – у ході розвитку ідеї екологічного моніторингу [1-3].

Поза сумнівом, зміни навколишнього середовища несуть значну економічну загрозу для людства в цілому. Особливо це відноситься до антропогенних змін. Сценарії таких змін, як основна міра компенсації несприятливих зрушень, передбачають мобілізацію зусиль населення на проведення заходів економічного, технологічного і соціального характеру, спрямованих на збереження здоров’я, працездатності і життєдіяльності людей.

Використання загальноприйнятих характеристик, розроблених для оцінки станів окремо узяті людини (функціональний стан, адаптаційні можливості, стійкість особистості та ін.), явно недостатнє. Потрібні нові підходи до пошуку інтегральних критеріїв, що визначають здатність суспільства в цілому протистояти наступаючим змінам навколишнього середовища.

Один з можливих підходів бачиться в парадигмі психологічного потенціалу індивідуума і популяції. Це поняття запропоноване при розгляді проблем психології праці, що виникають при переході до ринкових відносин. Відомі також терміни “особово-фізіологічний потенціал”, “психофізіологічний потенціал”, що використовуються як синоніми працездатності людини.

Метою є з’ясування особливостей соціальної підтримки життєдіяльності жінок в умовах динамічної соціотехнічної системи управління природокористуванням.

Для розкриття поняття “психологічний потенціал”, його значення для розуміння реакції людства на глобальні екологічні зміни слід взяти до уваги деякі історичні факти. Так, встановлено, що адекватність і ефективність реагування людей на глобальні екологічні зміни місця існування залежить від типу поведінки людини і від “соціального характеру” суспільства.

Таким чином, психологічний потенціал виступає в ролі інтегральної якості населення, яка визначає його здібність до реалізації оптимальних рішень при виникненні критичних ситуацій. Він може виявлятися в двох

поведінкових тенденціях.

Перша полягає у формуванні в суспільній свідомості конструктивної ідеї і психологічної установки на життєву необхідність сумісного подолання небезпеки, мобілізацію людей до активних дій при готовності до відмови від антагоністичних групових інтересів і особистих благ заради досягнення загальної мети.

Друга тенденція – розпад єдиної самосвідомості суспільства на протилежні течії, формування неконструктивних групових установок агресивно-егоїстичного характеру або пасивного типу, поведінка, спрямована на вирішення завдань на користь окремих груп.

Завдання прогнозування соціально-психологічних ефектів глобальних змін в значній мірі зводиться до прогнозування рівня психологічного потенціалу. Від того, з яким потенціалом людство зустрічає глобальні зміни, від того, як буде трансформований цей потенціал, залежить доля цивілізації.

Проблема таким чином формулюється як оцінка співвідношення психологічного потенціалу людства із загрозою глобальних змін середовища, а можливі практичні пропозиції повинні бути спрямовані на збереження або збільшення цього потенціалу. Щонайпершим завданням у вирішенні названої проблеми є визначення суті психологічного потенціалу і пошук індикаторів, за допомогою яких його можливо оцінити.

У науці термін «потенціал» використовують дуже часто. Введені поняття «соціальний потенціал», «трудоий потенціал». У дослідженнях демографів використовується термін «якісний потенціал населення».

У роботах екологів зустрічаємо поняття «соціально-трудоий потенціал населення». Це свого роду комплекс соціально-психологічних і медико-біологічних характеристик життєдіяльності людей. Пристосовні можливості популяції в антропології називають «адаптивним потенціалом».

У фізіології зміст потенціалу визначається термінами “працездатність”, “фізіологічні резерви організму”, “гомеостатичний потенціал”.

Суть всіх розглянутих понять полягає у визначенні деяких сукупних можливостей людей здійснювати свою діяльність. Проте при цьому повинні стабілізуватися зовнішні характеристики і ставати відносними поняття життєдіяльності і добробуту.

З метою оцінки можливостей стійкості людини до глобальних змін середовища і прогнозування реакції на ці зміни слід ввести інтегральну характеристику властивостей людини-популяції-етносу-людства, яка визначає їх здібність до реалізації мети, що стоїть перед кожним рівнем ієрархії названого ланцюжка. Назвемо цю характеристику “життєвий потенціал”.

Принципово ваговим є те, що важливою метою є не тільки виживання, але і духовна самореалізація людства, збільшення можливостей збереження життя людини як виду і задоволення потреб при будь-якій динаміці зовнішніх умов. Тому життєвий потенціал можна визначити як інтегральну здатність збереження біологічної і духовно-психологічної життєдіяльності і здійснення

перетворювальної діяльності, спрямованої на досягнення загальної мети.

Сьогодні домінує тенденція зведення поняття життєвого потенціалу до поняття “рівень здоров’я”, при цьому пропонуються різні варіанти критеріїв, що розкривають його суть. Але встановлені в соціальній психології закономірності показують, що поведінка людей, їх стійкість до впливу глобальних змін, характер і форма колективної відповіді визначаються й іншими чинниками, наприклад, адаптаційною здатністю, характером психологічних установок, особливістю регуляції психологічних механізмів, ступенем усвідомлення ситуації і тому подібне. Назвемо сукупність цих характеристик психологічним потенціалом, який, безумовно, однією зі своїх частин має психологічне здоров’я населення і культурно-обумовлені якості особистості і суспільства.

Неможливість використання поняття “здоров’я населення” як єдиного для оцінки життєвого потенціалу, пов’язана також з тим, що згідно зі Статутом Всесвітньої організації охорони здоров’я воно визначається, як стан “повного фізичного, духовного і соціального благополуччя”. Добре відомо, що діяльність у багатьох випадках може і повинна здійснюватися всупереч “добробуту”. Більше того, відповідно до сучасних концептуальних поглядів добробут, симетрія протистоять тенденції розвитку в умовах ноосфери і можуть викликати колізії, при яких найбільш благополучні екологічні елементи стають найуразливішими.

Комплекс чинників, які визначають здатність нації здійснювати об’єктивно оптимальні дії, спрямовані на досягнення загальної мети, до яких належить завдання протистояння глобальним змінам, був позначений як пасіонарність, тобто соціальна енергія, спрямована до єднання і посилення розвитку етносу.

Таким чином, можна допустити, що пасіонарність і працездатність є похідними психологічного потенціалу. Життєдіяльність популяції у всіх її численних проявах є реалізацією життєвого потенціалу в конкретних умовах природного і соціального середовища і способів діяльності.

Вся вищеперелічена діяльність здійснюється в АСУ «Моніторинг природоохоронної діяльності (ПОД)» в режимі діалогу осіб, що приймають відповідальні рішення з оптимізації екологічної обстановки з інформаційними моделями, представленими на дисплейних відеорядах. Останні повинні володіти достатньою ергономічною якістю, що забезпечує адекватність рішень.

1. Шевяков О.В. Психофізіологічні характеристики операторів як чинник аварійності. Матер. Всеукр. науково-практ. конф. “Виклики та проблеми сучасної науки” 31.05.2023. Дніпро. ДНУ. Т.1. С.324-331. Матер. Всеукр. науково-практ. конф. “Виклики та проблеми сучасної науки” 31.05.2023. Дніпро. ДНУ. Т.1. С.324-331. <https://fti.dp.ua/conf/2023/05157-1127/>

2. Sheviakov O., Burlakova I., Kondes T. Resocialization of the population of Ukraine in the post-war period. International Conference on Corporation Management-2023. 29.06.2023.

Scientific Center of Innovative Research. Tallinn. Estonia. P.521-525.
<https://conf.scnchub.com/index.php/ICCM/ICCM-2023/author/submission/521>

3. Zhyhailo N., Sheviakov O., Burlakova I., Slavska Ya., Ostapenko I., Gerasimchuk O. The Psychology of survival and the Art of winning in War. Public administration and Law Review. Issue 1(13), 2023. P.62-76.

Інна Шинкаренко

кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри гуманітарних
дисциплін та психології поліцейської
діяльності Дніпропетровського
державного університету внутрішніх справ

УКРАЇНСЬКА МОВА В ГАЛУЗІ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ

Мовна особистість знаходиться в центрі уваги багатьох вчених гуманітарної сфери, найчастіше розуміється як професіограма працівника в тій чи іншій галузі. Будь-який розвиток особистості пов'язаний і з розвитком її мовної особистості, і з розвитком її здібностей до розуміння. Діяльність, спрямована на покращення розуміння, є герменевтика. Герменевтика – загальна назва для багатьох діяльностей: існує герменевтика філологічна, педагогічна, природньонаукова, економічна, політична, історіографічна та інші. Історично (філогенетична – для історії роду і онтогенетична – для історії кожного індивіду) філологічна герменевтика посідає перше місце серед цих діяльностей: якби людина не володіла мовою, мовленням і не могла б через це розуміти мовних творів, вона не в змозі була б розуміти і всього іншого [5, с. 231].

Національна мова – універсальна система, форма існування національної душі народу. Мовна проблема в Україні ще й досі залишається актуальною. Мовну ситуацію у сучасному суспільстві визначає низка проблем, а саме: денационалізація, функціонування суржику. Впродовж тривалого часу українці спілкувалися мовою колонізаторів, зрадивши своїй «солов'їній». Натомість виникає суржик – неохайне, зневажливе ставлення до рідної, виплеканої сторіччями мови. Корені цього явища йдуть від національно-мовної політики минулого [3, с. 218].

Володіння українською мовою, мовою чистою, незасміченою жаргонізмами та суржиком, слід розглядати як один із основних критеріїв оцінки професійної придатності юристів та правоохоронців. Мова, слово, вчинок у професійній діяльності правників – це не просто передача інформації, це психологічний процес, який не може бути відірваним від висунутих критеріїв дотримання правових норм та норм моралі.

Мовлення – це форма існування мови як особистісного виду суспільної

діяльності. Воно полягає у конкретному використанні юристами мови для встановлення і підтримання необхідних контактів із населенням, клієнтами, колегами; висловлення думок, почуттів, настроїв. Недооцінка функцій мовлення призводить до негативних наслідків у спілкуванні.

Тому важливо навчити студентів та курсантів вільному, невимушеному володінню рідною мовою, здатності встановлювати сприятливий психологічний контакт, впливати на співрозмовника. Одним з аспектів є свідоме уникнення майбутніми юристами жаргонізмів, які, на жаль, засмічують мову фахівців-правоохоронців. Жаргон уже перестав бути діалектом певної соціальної групи, навпаки, як і суржик, він став скаліченою мовою повсякденного спілкування тих осіб, яким вплив «русні» не дає шансів позбутися кайданів російського менталітету «братерського народу». Не слід забувати, що жаргон пов'язаний з психічною і духовно-ментальною деструкцією особистості. Тому уникнення жаргонізмів, як хвороби суспільства, є першочерговою задачею у підготовці працівників юридичної галузі [1, с. 49].

Правовий професіоналізм відтворюється в умінні висловлювати думки професійно, із використанням професійних понять та термінів, професійних висловів та мовних зворотів. При цьому не слід забувати, що вимова повинна бути чіткою, небагатослівною, зрозумілою слухачу. Також однією з головних заporук успіху діяльності правника є етичність. Поліцейським і юристам слід пам'ятати, що один грубий вислів на адресу громадянина може покласти відбиток на весь процес комунікації [4, с. 101].

Юридична комунікація – це не проста розмова правника з іншою особою, це акт поведінки, спрямований на вирішення певних професійних завдань, який є психологічно насиченим. Специфіка роботи правника передбачає щоденне спілкування з людьми різних соціальних станів, саме тому мовлення і працівників поліції, і юристів повинно бути зрозумілим, позбавленим будь-яких девіацій, що найчастіше трапляються в усному мовленні, бо лише прозорість, зрозумілість мови дає змісту висловлювання можливість «впливати легко, сильно, художньо» [2, с. 137].

Також неточне або помилкове слововживання, логічні і граматичні помилки, змістові неточності у формулюванні правових приписів і правових рішень, що призводять до розпливчастого або неоднозначного їх тлумачення, – неприпустимі явища у правничій мові. Ігнорування елементарних правил юридичної техніки, законів юридичного мовлення, порушення його мовностильових норм, логіки викладу спричиняють появу низькоякісних правових документів, що не тільки негативно впливає на виконання вміщених в них правових приписів, а й формує зневагу до «букви закону» і навіть правовий нігілізм.

Вимоги мовної досконалості текстів юридичної документації, максимальної точності і логічності у викладі правових норм, суворості нормативності, стилістичної довершеності зумовлюють надзвичайну увагу

юристів до мови, мовних одиниць і засобів формулювання правової думки в усіх їх формах.

Тож володіння українською мовою, формування мовленнєвої культури правників є важливою передумовою їх професійного становлення як досвідчених правоохоронців, грамотних фахівців та високоосвічених особистостей.

1. Гіренко С. П. Формування конфліктологічної культури майбутніх працівників поліції в умовах реформування системи первинної професійної підготовки // Матеріали науково - практичної конференції «Психологічні та педагогічні проблеми професійної освіти та патріотичного виховання персоналу системи МВС України», 08 квітня 2018 р. Харків. ХНУВС, 2018. С. 47-51.

2. Прадід Ю. Юридична лінгвістика – нова наукова спеціальність: Вісник Львівського інституту внутрішніх справ, 2002. №2. С. 288.

3. Стратегічні комунікації в умовах гібридної війни: погляд від волонтера до науковця: монографія / [В. Азарова та ін.; за заг. ред. Л. Компанцевої]. Київ: НА СЮУ, 2021. 500 С.

4. Шинкаренко І. О. Комунікативна компетентність працівників Національної поліції: сучасні виклики за умов карантинних заходів під час пандемії. Науковий вісник ДДУВС. 2021. №2, С. 98-103.

5. Шинкаренко І. О. Проблема комунікативної культури юриста. Психологія: збірник наукових праць. Київ: НПУ ім. М. П. Драгоманова. 2003. Вип. 20. С. 229-235.

Ангеліна Шишкіна
здобувач вищої освіти
Науковий керівник:

Інна Шинкаренко
кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри гуманітарних дисциплін
та психології поліцейської діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ПСИХОЛОГІЧНА СТРЕСОСТІЙКІСТЬ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ ЖИТТЄВИХ КРИЗ

Життєві кризи є невід'ємною частиною людського існування. Однією з форм життєвої кризи є екзистенціальна фрустрація (феномен, що характеризується суб'єктивними переживаннями нудьги, апатії, порожнечі, цинізму), пов'язана з втратою сенсу життя (Франкл В., 1990). Розуміння часу життя як цінності посідає центральне місце в особистісній системі орієнтацій людини, інколи пов'язане з цінністю самого життя. Цінність часу залежить від емоційного ставлення до події. Ми завжди переоцінюємо аспекти діяльності,

пов'язані з творчим зростанням, натхненням (будь-яка діяльність, спілкування, кохання тощо).

Кризою також називають складний період у житті, під час якого відбуваються кардинальні зміни у ставленні людей до себе та світу, у розумінні набутого досвіду, у напрямі життєвого шляху. Криза – це тривалий, глибокий внутрішній конфлікт, який виникає через якість життя, наслідки життя, відсутність сенсу. Складні життєві обставини (професійні, сімейні, особистісні) викликають кризи, здебільшого у вигляді внутрішніх суперечностей, які швидко й несподівано загострюються, не встигаючи адаптуватися, підготуватися, пристосуватися та вимагають дій, що виходять за межі адаптаційних можливостей. У кризових ситуаціях особистість, як складна самоорганізована відкрита система, стає все більш вразливою і все більш чутливою до зовнішніх впливів.

Стресостійкість особистості – це здатність людини ефективно долати стресові ситуації. Це важлива характеристика здатності людини успішно адаптуватися до життєвих змін і підтримувати психічне здоров'я. Стійкість організму до стресу – це корисна захисна функція, яка дозволяє людині успішно адаптуватися до умов навколишнього середовища та протистояти негативній дії зовнішніх і внутрішніх стресових факторів. Значною мірою феномен стресостійкості науковці розглядають як: властивість особистості, що відображає змістовні характеристики, пов'язані зі здатністю людини протистояти стресу, процес, що визначає динамічні характеристики стресостійкості людини, відображення поведінки людини в стресових ситуаціях [1].

Не менш важливим є поняття стресостійкості, за детальним аналізом можна сказати, що це загальна якість особистості, яка характеризується здатністю протистояти стресовим факторам за період часу, який необхідний для організації нових умов, за яких даний стрес не буде становити загрозу. Стресостійкість також прийнято розглядати як особистісний симптомокомплекс, що має певну структурну організацію, яка розвивається в онтогенезі та виявляє девіації при різноманітних патологічних станах. Специфічними ознаками відсутності стійкості до стресів є: низька диференційованість, зниження адаптаційного потенціалу, збереження біполярної структури організації факторів тощо [2]. Особистість з високою стресостійкістю зазвичай володіє рядом характеристик, які допомагають їй подолати життєві труднощі. Серед них – оптимізм, гнучкість у мисленні та вміння переглядати ситуації з різних ракурсів. Такі люди здатні приймати невизначеність як частину життя і шукати конструктивні рішення навіть тоді, коли здається, що вони знаходяться під тиском.

Важливим аспектом стресостійкості є також здатність до саморегуляції і управління власними емоціями. Особа, яка може контролювати свої реакції на стрес, здатна краще зберігати ясний розум і приймати обдумані рішення навіть у найскладніших ситуаціях. Це допомагає не тільки подолати кризу, але

й використовувати її для особистісного розвитку.

Тож психологічна стресостійкість особистості є ключовим аспектом її здатності адаптуватися та протистояти життєвим кризам. У сучасному світі, наповненому невизначеністю та стрімкими змінами, важливо розвивати цю якість для забезпечення емоційного благополуччя та успішного функціонування. Стрес може виникнути внаслідок різних ситуацій – втрати, конфліктів, економічних труднощів тощо. Особистість з високим рівнем стресостійкості має здатність ефективно пристосовуватися до нових умов, зберігаючи психічний баланс. Адже саме у кризових моментах виявляється справжня міць особистості. Життєві кризи – це закономірний етап у розвитку особистості. Вони можуть бути викликані різними факторами, як зовнішніми, так і внутрішніми. Однією з форм життєвої кризи є екзистенціальна фрустрація, яка пов'язана з втратою сенсу життя. З одного боку життєві кризи можуть бути випробуванням для особистості. Вони можуть викликати труднощі, стрес, а в деяких випадках навіть депресію. Однак з іншого боку життєві кризи можуть бути і можливістю для особистісного зростання.

1. Шпак М.М. Стресостійкість особистості в дискурсі сучасних психологічних досліджень, журнал: Психологія особистості, 2022, с.199-200. URL: <http://habitus.od.ua/journals/2022/39-2022/36.pdf> (дата звернення 20.11.2023).

2. Дудка Т.М. Психологічні особливості стресостійкості особистості, Херсонський державний університет, Херсон, 2017. URL: <http://kspodn.onu.edu.ua/index.php/kunena/seksiya-3-fenomeni-psikhologichnogo-zdorov-ya-ta-ortobiozu-lyudini-psikhoistorichnij-vimir/203-psikhologichni-osoblivosti-stresostijkosti-osobistosti#203> (дата звернення 19.11.2023).

Відомості про авторів

АНІСІМОВ Дмитро, доктор філософії в галузі права, викладач кафедри спеціальної фізичної підготовки, Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

АНТАЛ Аліна, здобувач вищої освіти групи МЗ-ПС-221 другого магістерського рівня за спеціальністю «Психологія», Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

АСАБІНА Дар'я, здобувач вищої освіти 2 курсу, Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

БЄЛОВ Михайло, здобувач 2 курсу Навчально-наукового інституту права та підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції, Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

БІЛОПОЛА Анастасія, здобувач вищої освіти групи МЗ-ПС-221 другого магістерського рівня за спеціальністю «Психологія», Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

БОЧАРОВА Анастасія, здобувач вищої освіти 2-го курсу Навчально-наукового інституту права та підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції, Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

БУГАЄНКО Тимур, здобувач 2 курсу Навчально-наукового інституту права та підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції, Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

БУРМИСТРОВА Єлизавета, курсант 2 курсу Навчально-наукового інституту права та підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції, Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

ВАКУЛИК Вячеслав, кандидат історичних наук, доцент, психолог-консультант факультету ветеринарної медицини, Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет

ВОБЛЕНКО Валентин, здобувач 2 курсу першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, спеціальність 262 «Правоохоронна діяльність», Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

ВОСТРОВА Аліна, здобувач вищої освіти, спеціальність 053 «Психологія», навчальної групи Б-ПС-041 Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти, Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

ГОЛЄВА Аліна, здобувач першого бакалаврського рівня вищої освіти спеціальності 053 «Психологія», ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

ГОЛУБ Юлія, здобувач вищої освіти 2 курсу, Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

ГОРІНА Ольга, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри

психології та педагогіки Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти, Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

ГРЕЧИШКІН Єгор, здобувач вищої освіти навчальної групи ДР - 241, 2 курсу Навчально-наукового інституту права та підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції, Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

ДРОЗД Андрій, здобувач 2 курсу першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 262 «Правоохоронна діяльність», Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

КІЛЬОВА Софія, здобувач 2 курсу н.г ДР-245 Навчально-наукового інституту права та підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції, Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

ЖИГАЙЛО Наталія, доктор психологічних наук, професор, заступник декана філософського факультету, Львівський національний університет ім. Івана Франка

КІРНОС Дмитро, курсант 2-ого курсу ННП ПФПНП, Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

КОВАЛЕВСЬКА Дар`я, здобувач 2 курсу (бакалаврського) рівня вищої освіти, спеціальність 081 «Право», Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

КОМАР Анжеліка, здобувач вищої освіти, спеціальність 053 «Психологія», навчальної групи Б-ПС-041 Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти, Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

КОРНІЄНКО Вікторія, доктор психологічних наук, доцент, завідувач кафедри психології та педагогіки, Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

ЛАЗАРЄВА Олександра, здобувач 2 курсу (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 081 «Право», Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

ЛЕПСЬКИЙ Максим, доктор філософських наук, професор, професор кафедри соціології, Запорізький національний університет

ЛУК`ЯНЕНКО Олена, здобувач 2 курсу (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 081 «Право», Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

МАЙБОРОДА Анна, курсант 2 курсу н.г ДР-245 Навчально-наукового інституту права та підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції, Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

МАРКОВ Максим, здобувач вищої освіти 1 курсу Навчально-наукового інституту права та підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції, Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

МАТВЄЄВА Лариса, здобувач наукового ступеня доктора філософії

Навчально-наукового інституту публічного управління та державної служби, Київський національний університет імені Тараса Шевченка

МЕЛЬНИК Володимир, аспірант, Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

МИТЧЕНКО Катерина, старший викладач кафедри гуманітарних дисциплін та психології поліцейської діяльності, капітан поліції, Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, аспірантка кафедри практичної психології, Криворізький державний педагогічний університет

МОЛИТВА Кристина, здобувач 2 курсу (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 081 Право, Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

МОСКАЛЕНКО Ярослав, курсант першого курсу факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції, Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

МУХІНА Галина, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін, Донецький державний університет внутрішніх справ

ОГАРЄНКО Тетяна, кандидат філологічних наук, доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін, Донецький державний університет внутрішніх справ

ОНИЩУК Лариса, кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри фізичної культури та спорту, Національний університет «Полтавська Політехніка імені Юрія Кондратюка»

ПАНАСЕНКО Елліна, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри практичної психології, ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

ПЕРШИНА Наталія, аспірантка Навчально-наукового інституту державного управління, Національний технічний університет «Дніпровська політехніка»

ПЕТРОВСЬКА Інга, доктор психологічних наук, доцент кафедри психології, Львівський національний університет імені Івана Франка

ПІСОЦЬКА Каріна, доцент кафедри адміністративного права, процесу та адміністративної діяльності, Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, доктор філософії в галузі права

ПОЛЮХ Вікторія, здобувач вищої освіти групи МЗ-ПС-221 другого магістерського рівня за спеціальністю «Психологія», Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

САВИЩЕНКО Вікторія, професор кафедри психології та педагогіки Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти, Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, доктор юридичних наук, кандидат педагогічних наук, професор

САКОВСЬКИЙ Данило, здобувач вищої освіти 2 курсу Навчально-

наукового інституту права та підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції, Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

САХАРОВА Катерина, старший викладач кафедри психології та педагогіки, Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

САХНО В'ячеслав, здобувач освіти 1 курсу ННППФПНП Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

СЕРГІЄНІ Олена, доктор медичних наук, професор, професор кафедри психології та педагогіки, Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

СЛАВСЬКА Яніна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін, Дніпровська академія музики

СКИБА Елеонора, професор, доктор філософських наук, професор кафедри гуманітарних дисциплін та психології поліцейської діяльності, Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

ТЕРЕХОВА Ганна, курсант 2 курсу Навчально-наукового інституту права та підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції, Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

ТРЕТЯК Ян, аспірант Навчально-наукового інституту державного управління, Національний технічний університет «Дніпровська політехніка»

ЧОРНОУС Оксана, кандидатка філологічних наук, доцентка, доцентка кафедри соціально-гуманітарних дисциплін, Донецький державний університет внутрішніх справ

ШАРАМОК Катерина, курсант 2 курсу н.г ДР-245 Навчально-наукового інституту права та підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції, Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

ШЕВЧЕНКО Богдан, здобувач 2 курсу (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 081 «Право», Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

ШЕВЯКОВ Олексій, доктор психологічних наук, професор, професор кафедри психології та педагогіки, Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

ШЕВЧЕНКО Олександр, аспірант, Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

ШИНКАРЕНКО Інна, кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри гуманітарних дисциплін та психології поліцейської діяльності, Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

ШИШКІНА Ангеліна, курсант 2-го курсу Навчально-наукового інституту права та підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції, Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

Наукове видання

НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ НА НОВОМУ ЕТАПІ
РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Матеріали
Всеукраїнської науково-практичної конференції
(м. Дніпро, 15 листопада 2023 р.)

За загальною редакцією
доктора психологічних наук, доцента
В. В. Корнієнко

Редактор, оригінал-макет – *А. В. Самотуга*
Редактор *М. С. Касян*

Підп. до друку 30.04.2024. Формат 60x84/16. Друк – цифровий. Папір офісний.
Гарнітура – Times. Ум.-друк. арк. 8,60. Обл.-вид. арк. 9,25. Зам. № 08/24-зб

Надруковано у Дніпровському державному університеті внутрішніх справ
49005, м. Дніпро, просп. Науки, 26, sed@dduvs.edu.ua

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру ДК № 6054 від 28.02.2018